

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Домчук М.П.

УКРАЇНСЬКЕ ШІСТДЕСЯТНИЦТВО У КОНТЕКСТІ ДОБИ

*Навчальний посібник
для студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів*

Суми
СумДПУ імені А.С. Макаренка
2007

УДК 821.161.2 «196»(175)

ББК 83.3(4укр)6я73

Д66

Друкується згідно з рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка
(Протокол № 8 від 26 лютого 2007р.)

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка
Горболіс Л.М.;

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка
Качуровський М.О.;

кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін УАБС НБУ **Ярова А.Г.**

Домчук М.П.

Д66 Українське шістдесятництво у контексті доби: Навчальний посібник для студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. – 226 с.

ISBN 966-698-075-4

У посібнику розглядається феномен шістдесятництва як багатоаспектне художньо-естетичне явище в українському і світовому контексті. Представлено творчі постаті письменників-шістдесятників, виразні зразки їх доробку в жанровій поліфонії. Подано завдання і запитання методичного і теоретико-літературного характеру, темарій письмових робіт, зорієнтовані на студентів старших курсів, абітурієнтів. Джерельна база (епістолярій, рецензії, літературознавчі розвідки, інтерв'ю, архівні матеріали, мемуари) створює стереоефект доби. Окремі історико-літературні матеріали введено в обіг уперше. Посібник може бути використаний учителями шкіл, викладачами ліцеїв, гімназій, учнями старших класів, абітурієнтами.

ISBN 966-698-075-4

УДК 821.161.2 «196»(175)

ББК 83.3(4укр)6я73

©Домчук М.П., 2007

©СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007

Ірина Жиленко

ЗА ЗОЛОТИМИ ВІКНАМИ ЗІРОК

В земному Києві нема для мене весен. Як там Лукаш? Все грає в доміно?
По осені – мій кожен день і крок. Було щось в нім розгублено-дитяче.
А як у вас там, в Києві небеснім, А ти, Валерик? Чи тобі чутно,
за золотими вікнами зірок? як мама плаче?

В земному Києві така стара я стала. Хоч уві сні для неї оживи...
А вам Господь років не добавля. В земному Києві, повитому в жалобу,
Така ж яскрава посмішка у Алли! тепер уже нема таких, як ви, –
Такий же чорний чуб у Василя! о лицарі печальної подоби!

В земному Києві безмірність самоти. Нема весни. Ніщо не процвіта –
Куди піти, коли нема Івана? крім лицарів неситої утроби.
А там, за тим віконцем золотим, І хоч потилиця у них крута –
де є Іван, – там дім обітований. я не зроблюсь ніколи мізантропом.

Там вірші, чай і дим від сигарет. Бо ви були! А отже все було:
Куди спішить? їм вічність вікувати. любов і подвиг, хрест і воскресіння!
Зарецький знов малює мій портрет. Хай вічно світить лампа над столом
А Стусові і вічність тіснувата... в небеснім Києві,
в небесній Україні.

Про щось земне замислився Кушнір. Хай береже спочинок ваш Господь
Здригнулась чашка з недопитим чаєм. всю довгу-довгу, всю небесну вічність.
Вони нам смерти не бажають, ні. А я віршую...
Але їм дуже нас не вистачає... Бо казав Світличний:
«Іриночко, без віршів не приходь...»

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ І. ШІСТДЕСЯТНИЦТВО ЯК ПОЛІФОНІЧНЕ КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ	11
Іван Світличний	20
Тюрма.....	22
Жалісний сонет.....	23
Мовчання	23
Язик.....	24
Провина.....	24
Самота.....	25
В. Стусові.....	26
Н. Світличний.....	26
Сон	27
Парнас	28
«Коли померкнуть зорі строгі...».....	28
«Ти всім, чим лиш могла, була мені...».....	29
«Нові поезії» (неперіодичне видання так званої нью-йоркської групи).....	29
Ірина Жиленко. Літо нашої молодості (із книги спогадів про І. Світличного «Доброокій»)	31
Михайлина Коцюбинська	33
Лист як документ. Лист як творчість. Український епістолярій – доля і значення.	35
Епістолярна панорама доби (на матеріалі листів українських шістдесятників і постшістдесятників).	42
Листи до Зіни Генік-Березовської	45
Від Івана Дзюби.....	45
Від Михайлини Коцюбинської.....	46
Микола Вінграновський	48
Вечірнє	52
Сама собою річка ця тече	52
«Прицокало, прибилося, притекло»	53
Мій день народження – це ти	53
Сива стомлена сутінь снігів.....	53
Ластівко біля вікна	54
Понад лугом сіра сірячина.....	55
Країно чорних брів й важких повільних губ	55
«Вночі, середночі хтось тихо...».....	55
Сіроманець (уривок із повісті)	58
Ігор Калинець	60
Рецензія Івана Дзюби на поезії Ігоря Калинця	63
Ранні вірші (1959 – 1961).....	65
Я не стану поетом сурм.....	65
Рожеве тіло, біла яхта	65
Люблю лінивий дощ.....	65
Упав на небо фіолет	66

А щодень на одно сонце меншає.....	66
Калина.....	67
Зірка. Айстра. Казка.....	67
Іван Драч	69
Зі збірки «Соняшник»	
Лебединий етюд.....	71
Дві сестри.....	71
Зі збірки «Балади буднів»	
«Пропало, пройшло, пролетіло...».....	72
Василеві Симоненкові.....	73
Зі збірки «Поезії»	
Народ (сонет).....	74
Зі збірки «Теліжниці»	
Горіхового листя запах.....	74
«Хіба чекати плати за добро?».....	75
Ніколи.....	76
Зі збірки «Вогонь з попелу»	
У козацькому лузі.....	76
«Куди воно дівається – життя?».....	77
Ніщо і щось.....	77
«На старій іще царській карті...».....	78
Зі збірки «Сізіфів меч»	
Діалектика.....	78
«Поховайте мене в Теліжинцях...».....	79
«Дурна політика. Я знаю...».....	80
Ірина Жиленко	80
«І світла алея...».....	82
В затінку чуда.....	83
«Відкрились дні, високі і лункі...».....	83
Перо.....	84
«А я живу в яйці-райці...».....	85
Останній літній день.....	86
Осінній ювілей.....	87
Леонід Кисельов	88
«Поету неможливо умереть...».....	90
«Я позабуду все обиди...».....	90
«Заспівайте, сестро, заспівайте...».....	91
«Ти полинеш сиза, наче птах...».....	91
«Завтра буде світ такий, як завше...».....	92
«Тільки двічі живемо...».....	92
«Стати б хоч на менти лічені...».....	93
«Не дайте, щоб заснула край коня...».....	93
Пам'яті друга.....	94
Григор Тютюнник	94
Автобіографія.....	96
Із записної книжки.....	100

Євген Гуцало	102
Вічні джерела дитинства.....	105
Запах кропу (уривок).....	108
Віктор Близнець	111
Автобіографія	114
Хлопчик і тінь (уривок із повісті)	118
«Великі водяні лілії здавалися мені зорями» / Інтерв'ю Раїси Близнець	121
РОЗДІЛ II. ДО ПИТАННЯ ПРО «ТИХУ» ЛІРИКУ	124
Володимир Підпалый	131
Автобіографічний свідчення	131
Основні дати життя і творчості	132
Україні	134
Запросини	134
Душа.....	136
Рідна мова	136
Передзим'я.....	137
Вересень.....	138
Спека	138
Журба.....	139
Зимовий етюд.....	139
У степу	139
Сопілка.....	140
Елегія, писана дома	140
Тиха елегія	141
Світла елегія	142
«Візьміть мене, ліси...»	143
До зозулі	144
Діденко Василь	145
Сонет	146
На долині туман	146
Я не останній з могікан	147
«Хату полагодить сніг-сиволятько»	148
«Очеретянку! Як тобі віддячити».....	149
Лучук Володимир	150
«В любові я не шукаю дна»	151
Спогади.....	152
Воду в долоні черпало	153
Журавлі.....	153
«Ех, який я ненаситний»	154
«Я назавжди тому охмелів»	154
Григорій Кириченко	155
Вечорова пісня.....	156
Спалахнув день синім-синім спектром	156
Стрічення	157
Кринична балада	158
Біла ніч	160

Петро Засенко	162
Я їду в Київ	163
До тебе	165
До пейзажу.....	166
Вечірнє село	167
«Вмочає день окрайці теплі...»	168
В князівстві трав.....	169
Мамо, віку ти мій	170
«Не люби мене боляче-близько»	171
Віктор Корж	171
Балада про останній жарт	172
Іній	173
Там, на горі, горить шипшина	173
«Запахла знов на вітрі рута-м'ята»	174
Спадщина прощання	175
Володимир Забаштанський	175
Син	176
Слухаючи музику	177
Телефон.....	178
Лютець	178
Все-таки спішу.....	179
Борис Мамайсур	179
«Все частіше зараз боюсь...»	180
«О небо осені холодне...».....	180
«Буря наді мною нависа...»	181
Коні	181
Міжряддя	181
Дружині.....	182
РОЗДІЛ III. ПОЕЗІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ: «НЬЮ- ЙОРКСЬКА ГРУПА»	183
Емма Андієвська	188
Закоханий літній дощ.....	189
Домашній краєвид у дощ	189
На тему ущільнення простору	190
Пов'язане з весною	190
Хвилі	191
Юрій Тарнавський	192
Якою ти була	192
Фіялки	193
Очі дивляться на море.....	194
Квітка цвіте	195
Око бачить небо	196
Богдан Бойчук	197
«Десь суть була...».....	197
Пісня любові.....	198
Вечір.....	199
Дорога	199

Річка	199
Фото з синами.....	200
Перехід в осінь	200
Богдан Рубчак	201
Дощ	201
«Ця яблуня була мені сестрою»	202
«Для тебе змайстрував я клітку слів»	202
Лист додому.....	202
Зимовий романс.....	203
Безсонна ніч.....	204
З зеленого зошита.....	204
Поетові («Сьогодні...»)	205
Віра Вовк	206
Вересень.....	207
Вечір.....	207
Дощ	208
Візія Києва	208
Меандри	210
Патриція Килина	211
Коні прийшли до водопою.....	211
Зелена література	212
У чайнику осінь.....	212
Між століттями.....	213
Женя Васильківська	213
Жнива.....	214
Flamengo	214
Поет.....	215
Юрій Коломієць	215
Віхола уночі.....	215
Марко Царинник	216
Коловорот 4. Злагода	216
Роман Бабовал	219
«ЗИМОЮ»	219
«з-за обрію скотились яблуками хмари»	219
Іспит совісті.....	219
Марія Ревакович	220
Дім.....	220
Олег Коверко	222
Чекання	222
ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ	223
ТЕМИ ПИСЬМОВИХ РОБІТ	226

ВСТУП

Погляд на далекі 60-ті роки ХХ ст. має, звичайно, характер ретроспекції: дивимось із відстані п'ятьох десятиліть в сутність явища, що стало надбанням історії. Проте покоління, які творитимуть інтелектуальну ауру ХХІ століття, мають знати правду про той вир подій, в якому народилась енергетика духовного відродження нації, і тих, хто гідно пройшов шлях випробувань на громадянську і мистецьку повноцінність.

У 90-х роках ХХ ст. особливо активізувалась увага літературознавців, істориків, філософів, культурологів до феномена письменників-шістдесятників (круглі столи, публікації синтетичних оглядів, аналітичних статей, спогадів). Явище шістдесятництва – неоднозначне й досить суперечливе в контексті ХХ ст. – досліджували І.Дзюба, М. Жулинський, М. Наєнко, М. Коцюбинська, Ю. Ковалів, А. Ткаченко та ін. Проте в українському літературознавстві ще немає синтетичної наукової праці, яка б об'єктивно й усебічно оцінювала феномен шістдесятництва у літературному процесі України та роль творчої індивідуальності письменника нового часу. Це явище потребує поглибленого вивчення через відсутність комплексного підходу до його багатоаспектності й різноспрямованості. Актуальними питаннями лишаються, наприклад, визначення хронологічних, просторових меж, а також «географія» шістдесятництва.

Даний посібник не претендує на одночасне вирішення окреслених проблем. Проте, вважаємо, за умов відсутності належних науково-методичних видань, художніх текстів, ґрунтовних літературознавчих коментарів до означених питань, матеріали посібника сприятимуть розкриттю філософсько-естетичної позиції шістдесятництва в українському і світовому контексті, представлять читачеві самотність творчих індивідуальностей материкової України й на теренах еміграції («Нью-Йоркська група» поетів).

У кожному з розділів посібника подано історико-літературний коментар творчої постаті митця, кращі зразки його доробку, а також запитання і завдання методичного й теоретико-літературного характеру, тематику письмових творчих робіт, списки рекомендованої літератури. При цьому акцент зроблено не лише на «хрестоматійних» постатях класичних шістдесятників. Увазі читачів представлено творчі долі В. Близнеця, І. Жиленко, І. Калинця, Л. Кисельова, М. Коцюбинської, І. Світличного та ін., а також запропоновано

малодосліджений (т.зв. «тиха» лірика) і малодоступний (поезія «Нью-Йорської групи») іманентний шістдесятництву літературно-критичний інформаційний блок, передбачений у вивченні вузівського курсу новітньої літератури ХХ ст.

В основу посібника покладено метод синхронного аналізу естетичних явищ.

Сподіваємось, що запропоноване науково-методичне видання із структурними елементами хрестоматії сприятиме подоланню прогалин у знаннях студентів – філологів із історії української літератури та літературної критики II пол. ХХ ст., матиме практичне значення й зацікавить учителів, учнів, абітурієнтів.

РОЗДІЛ І

ШІСТДЕСЯТНИЦТВО ЯК ПОЛІФОНІЧНЕ КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

*Від імені покоління, власне, ніхто не
має права говорити, хоч яким би сам
собі справедливим він здавався, а тому
варто брати до уваги лише відсторонений,
віддаленіший і науково виважений погляд.*

Л. Тарнашинська

Література, розвиваючись за своїми внутрішніми законами, не може не залежати від суспільно-політичних обставин. Сучасний стан української літератури, хоча і готувався попередніми десятиріччями її іманентного розвитку, викликаний перш за все змінами, які відбулися в суспільстві. Починаючи від 30-х років, «головний» метод радянської літератури витіснив усе останнє. У цей період ніякий інший світогляд, окрім офіційного, вже відверто не маніфестувався. Держава контролювала не лише ідеологію, але й форми художньої творчості. Все, що виходило за межі соцреалізму, або знищувалось, або на довгі роки не мало доступу до читачів. Офіційна література творила міф про ідеальне життя (можливо виділити міфи про вождів, про план, про диктатуру пролетаріату), а ті, хто намагався відкрити реальний стан, піддавались терору. Тому були знищені поети-неокласики, М. Куліш, Л. Курбас, Є. Плужник, Г. Косинка, В. Свідзинський, «надірвався» М. Хвильовий, не реалізували себе П. Тичина, М. Бажан, О. Довженко.

У кінці 50-х років ідеологічні лещата на недовгий час були послаблені. В офіційно визнану літературу встигли ввійти письменники – шістдесятники, які принесли нові теми, нового героя, нове світовідчуття. І хоча «відлига» була короткотривалою, з'ява покоління шістдесятників стала свідченням духовного відродження нації, – другого після «Розстріляного відродження» 20-30-х років. Суспільство почало звільнятися від тягаря страху сталінської доби, але суть радянської системи не зазнала змін.

Є два підходи до розуміння феномену українського шістдесятництва. І. Дзюба, Г. Касьянов, М. Коцюбинська, Є. Сверстюк трактують це явище як моральну, культурницьку, громадсько-політичну опозицію радянській системі,

що виявляє його антитоталітарну спрямованість. Ю. Гудзь, В. Івашко, Т. Масловська, О. Пахльовська абсолютизують міру політизації шістдесятників та їх зв'язок із радянською системою. Є. Сверстюк у есеї «Шістдесятники і Захід» наголошує на таких рисах шістдесятників: оборона національних традиційних цінностей, гідності; їм було притаманне протистояння морального характеру [12, 25]. Основними світоглядними ідеями шістдесятництва були національно-патріотична (національно-романтична), яскраво виявлена, наприклад, у творчості М. Вінграновського, Л. Кисельова, В. Симоненка і гуманістична, представлена екзистенційною проблематикою прози Р. Андріяшика, Є. Гуцала, В. Дрозда, Г. Тютюнника, В. Шевчука.

Серед дослідників феномена шістдесятництва – сучасники й учасники подій. Отже і жанрова його палітра представлена не лише літературознавчими працями, але й культурологічними розвідками (Н. Зборовська), епістолярієм (М. Коцюбинська), мемуарами (С. Кириченко, І. Жиленко). Останнім часом шістдесятництво розгорнулось потужним філософським текстом (Л. Гарнашинська, О. Пахльовська) в контексті історичному (Г. Касьянов, Ю. Зайцев). Динаміка вивчення цього явища вирізняє навіть віковий статус дослідників: старше покоління (Є. Сверстюк, М. Коцюбинська, І. Дзюба, Р. Корогодський), середнє (Г. Касьянов, О. Пахльовська, Д. Стус) і молодше (Т. Масловська, О. Яровий). Про спробу системного вивчення шістдесятництва свідчать т. зв. круглі столи, які проходили з ініціативи науковців Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (1997).

Шістдесятництво – явище поліфонічне й багатоспектральне, неоднозначність якого простежується у «різночитанні» його дослідниками. М. Наєнко називає шістдесятництво «однією з гарячих «зон» в літературному процесі. Це феномен не лише України чи інших республік колишніх СРСР, а й усїєї світової літератури. В Україні шістдесятництво розпочалося в середині 50-х років як процес оновлення принципів художнього мислення загалом і перші ознаки його бачимо в українській літературі діаспори – точніше в поетів т. зв. «Нью-Йоркської школи» [15, 21]. Г. Касьянов розглядає шістдесятництво як «рух опору нонконформістської інтелігенції за ідеали...Шістдесятництво стало інтелектуально-духовним підґрунтям розвитку опору в Україні» [5, 3]. Т. Масловська вбачає в шістдесятництві «останню відчайдушну спробу примирити комуністичну ідеологію із гуманістичними концептами

традиційного народного світогляду. Дана суперечність багато в чому означає сутність, навіть духовний драматизм шістдесятництва як такого» [7, 36].

Вбачаючи в шістдесятниках нову інтелектуальну еліту, О. Пахльовська визнає «це явище, з одного боку, феноменом культури, а з другого – феноменом політики, інтелектуальним бунтом 60-х років» [11, 66]. Для В. Кордуна – це «суспільно-естетичне явище, справжній духовний подвиг» [15, 44]. За такого «багатоголосся» ймовірно визначити й місце шістдесятництва у вітчизняній історико-літературній традиції.

Шістдесятництво – культурно-ідеологічна, національно-політична опозиція тоталітарній системі неосталінізму. Опозиція індивідуальна, неоднорідна. Іманентно йому передуює «Розстріляне відродження» 20-30-х років. Зв'язок між літературними поколіннями не тільки не розірвався сталінським терором, але й став натхненням для модерної творчості шістдесятників, які зберегли кращі традиції своїх попередників.

Саме однією із специфічних прикмет літературного процесу 50-60-х років була плідна співтворчість митців різних поколінь. Ці взаємини, хоч і не були монохромними, загалом оцінювались як творчі і дружні. П. Тичина, М. Рильський, М. Бажан, Л. Первомайський, А. Малишко не лише вступили в творчий діалог, а й мали нагоду короткого повернення «до самого себе».

Посутнім є питання генеалогії шістдесятництва. У світовому контексті воно сягає своїм корінням філософії екзистенціалізму у його французькому варіанті (Г. Марсель, А. Камю, С. де Бовуар, А. де Сент-Екзюпері). Феномен шістдесятників слід бачити в контексті кризи епохи, в якій людина відчувається дуже самотньо. О. Пахльовська констатує: «Залишається шлях самотнього бунту, відтак «абсурдного». Але саме з цього «абсурду» народиться новий сенс історії» [11, 70]. Особистість у сучасному світі, її віра, сенс буття, проблема вибору – ці поняття ввели в літературу шістдесятники.

З них починається нове розуміння часу. До певної міри ідеалізуючи Захід, представники нового покоління відкрили для себе гуманізм творів Е. Гемінгвея, Е.М. Ремарка, А. де Сент-Екзюпері, У. Фолкнера, які виробляли в них моральний стоїцизм. Щодо посилення західного впливу: Гемінгвей був «головним радянським письменником 60-х».

У вітчизняному контексті коріння шістдесятництва треба шукати у добі терору й геноциду, драматизмі війни, повоєнного лихоліття. Покоління шістдесятників – це діти війни, безбатченки, діти репресованих. Їх рослили

матері, солдатські вдови: « Ми нарости з худеньких матерів в саду порубанім» (М. Вінграновський). На той час три чверті населення України становило так зване колгоспне селянство. Відшуковуючи витоки шістдесятництва, це важливо знати. Критик В. Іванисенко писав: «Якщо на українському попелищі ще тліли якісь залишки національного спомину, пригаслої мрії про українську правітчизну, то це – в середовищі сільському. Ідеї шістдесятництва зародились, зійшли й заврунились не на міських асфальтах, а на сільському чорноземі, де люди ще не забули рідне слово і не соромились його, сприймали нелукаво життя по-своєму, по-українському» [3, 95].

Важливим у хроніці шістдесятництва є питання «географії», що, в свою чергу, розкладається на два вектори. Покоління шістдесятників – представники різних регіонів України. У Київ вони зібралися з українського пограниччя – Донеччини, Луганщини (І. Дзюба, В. Стус, І. Світличний), Полтавщини (В. Симоненко, Г. Тютюнник, Б. Олійник), українського півдня (М. Вінграновський), заходу (Д. Павличко, Є. Сверстюк, В. Шевчук). Безперечно, Київ відіграв інтегруючу роль у духовному оновленні суспільно-політичного життя, бо саме в столиці діяли своєю творчістю та національно уконкретненими ідеями протистояли ідеологічному гніту тодішньої командно-адміністративної системи найбільш визначні таланти. Проте не можна звужувати діапазон творчого доробку літераторів, які мали пряму причетність до оновлення суспільства. Шістдесятництво – явище не лише столичне, а соборно-українське. Ця новітня ідейно-естетична концепція творчої інтелігенції була характерна для всієї України, для кожного регіону, де лиш із запізненням на 2-3 роки здійнялася хвиля духовного протесту. Кожен регіон мав творчі зразки пробудження національної свідомості і громадянської активності. Варто назвати імена шістдесятників відповідно до їх «провінційних» прописок. Нині це відомі в Україні поети В. Лучук, Р. Лубківський (Львів), Р. Третяков (Харків), Б. Нечерда (Одеса), А. Бортняк (Вінниця), С. Реп'ях (Чернігів), Є. Летюк і тоді зовсім юний В. Голобородько (Донецьк), П. Скунець (Ужгород), М. Данько (Суми). І хоча окремих вже немає, їх творчість стала вартісним набутком доби шістдесятництва.

Якими ж постають шістдесятники у фокусі «рухливої естетики» (так тоді називали критику)? Критики Л. Новиченко, Л. Коваленко, В. Іванисенко, С. Крижанівський відзначали художні відкриття, з якими входило в літературу молоде покоління. Так, С. Крижанівський у післямові до першої книжки

В. Симоненка («Тиша і грім») вказав на гуманістичну тональність його віршів. Він був автором однієї з перших статей про шістдесятників («Буяння молодих сил», 1962). Передмова Л. Новиченка вводила в світ книгу І. Драча «Соняшник» (1962), Б. Буряка – збірку «Атомні прелюди» М. Вінграновського. В обговоренні поезії М. Вінграновського і В. Симоненка на засіданні секції поезії СПУ взяли участь М. Рильський, А.Кацнельсон, Л. Коваленко. У «Літературній Україні» своїми статтями і рецензіями редактор П. Загребельний відкрив читачам одного за одним М. Вінграновського, В. Симоненка, І. Драча, Є. Гуцала, В. Дрозда, В. Коротича. Л. Новиченко написав статтю про поетичну творчість Л. Костенко («Пора змужніння», 1961), а М. Рильський про І. Драча, М. Вінграновського, В. Коротича. О. Гончар високо поцінував поему І. Драча «Ніж у сонці», збірку Ліни Костенко «Мандрівки серця». Із середовища шістдесятників також вийшли талановиті критики нового стилю мислення І. Світличний, В. Стус, Є. Сверстюк. Іноді й поети виступали в ролі критиків (напр., В. Симоненко написав одну з перших рецензій на поезію Ліни Костенко). Заслугою критиків – шістдесятників став свідомий відхід від догматичних принципів «соціалістичного реалізму» й здатність сміливо й об'єктивно подивитись на минуле й сучасне нації.

Шістдесятництво – індивідуальна опозиція системі, отже за суттю воно неоднорідне. Причому його неоднорідність мала кілька рівнів: політичний, ідеологічний, індивідуальний спротив, психологічне несприйняття системи. Стиль 60-х вимагав загостреної мужності, що підтвердилося в подальшій долі шістдесятників, хоча і пішли вони різними шляхами. Не кожен був здатен піти Стусовою «дорогою болю, дорогою долі».

У межах шістдесятництва не спостерігалось ні стильової, ні ідейної однастайності. Коли одна частина поділяла комуністичні догми, то інша вивільнялася з-під їх засилля, знаходячи духовні цінності на іманентній основі мистецтва. Характеризуючи шістдесятників, слід мати на увазі, що це були лояльні радянські громадяни, які мали досить високий соціальний статус – члени творчих спілок, аспіранти, науковці. Поява руху опору (Г. Касьянов) була парадоксальною: породжений радянською системою, він виріс із неї і боровся проти неї, нерідко спираючись на її ідейні засади і юридичні норми. Самі учасники руху опору в більшості своїй були породженням цієї системи, виховані нею, й досі несуть на собі її відбиток. Метою шістдесятників була демократизація радянської системи і припинення русифікації, вони вірили у можливість

досягнення цього в радянських умовах. Діячі руху опору й сьогодні залишаються на політичній сцені. Частина з них увійшла до лав нової бюрократії, дехто очолює опозиційні сили різних політичних спрямувань, інші включились в просвітницьку діяльність. Процес самовизначення почався для більшості шістдесятників ще у кінці 60-х років і завершився розколом у їх середовищі, коли одні з них відмовилися від будь-якої співпраці із владою (В. Стус, Л. Костенко, І. Світличний, В. Чорновіл, О. Заливаха), а інші лишалися в руслі канонічної радянської ідеології (Б. Олійник, Д. Павличко, В. Коротич, І. Драч).

Із явищем шістдесятництва пов'язана з'ява дисидентського руху. Ядром українського дисидентства були поети В. Стус, Ірина та Ігор Калинці, Іван Світличний, режисер Лесь Танюк, перекладач Микола Лукаш, історик Валентин Мороз, художники Опанас Заливаха, Алла Горська, генерал Петро Григоренко, партпрацівник Михайло Осадчий, слюсар Іван Гель та багато інших. У сучасній вітчизняній літературі явище дисидентства обійдено належною увагою вчених, бо будь-яке зацікавлення ним було неприпустимим. Від початку 90-х років дисидентський рух почали досліджувати історики Г. Касьянов, Ю. Зайцев, В. Баран, С. Кульчицький.

Слово «дисидент» латинського походження, означає «незгідний». Традиційно ним іменували людей, релігійні погляди яких розходилися з догматами пануючої церкви. Основними напрямками дисидентства були: правозахисний, релігійний, національно орієнтоване дисидентство. В українському дисидентстві існували різні напрями, найпотужнішою течією був правозахисний рух. Його учасники вважали основним завданням громадський контроль за дотриманням громадських свобод. В Україні цей демократичний рух був представлений Українською Гельсінською Групою. Методи, якими дисиденти добивалися мети, були ненасильницькими (заяви, листи-протести, голодування, бойкоти, акції мовчання в таборах, передрук і розповсюдження відомих нині творів І. Дзюби, Є. Сверстюка, О. Солженіцина, Є. Євтушенка, А. Сахарова). Чи багато було дисидентів в Україні? Дослідник української історії Б. Кравченко (Канада) склав список дисидентів 1960-1972 рр., який налічував 975 осіб. Репрезентували вони всі регіони України. Радянське правосуддя періодично відправляло дисидентів на 12-15 років за ґрати або в психіатричні лікарні. На початок 80-х рр., за даними Секретаріату Міжнародної амністії, кількість політв'язнів становила близько 700 осіб. Українців серед них у різний час нараховувалося від 25 до 75 відсотків.

Цькування дисидентів, крім судового, було й адміністративним, а саме: звільнення з роботи (І. Світличний, М. Коцюбинська, Є. Сверстюк), виключення з КПРС (Левко Лук'яненко, М. Руденко, М. Осадчий), творчих спілок (В. Чорновіл, А. Горська, Л. Семикіна), ВНЗ (І. Драч), аспірантури (В. Стус), відмова у захищенні дисертацій (І. Світличний), оголошення доган, позбавлення прав на професію (Ю. Бадзьо, М. Горинь, Б. Горинь). Давня українська традиція інакомислення бере свій початок від літописного співця Митуси і пізнішої опозиції владі Г. Сковороди. В естетиці ж дисидентів повному відродилась українська філософія серця (почуття страждання).

Однією з концептуальних ідей шістдесятництва було культурництво, яке при всіх своїх недоліках було початковим етапом ідейного визрівання і вимагало організації. На початку 60-х років виникла ідея позаофіційного об'єднання – своєрідної альтернативи офіційним творчим спілкам. Ним став Клуб творчої молоді (КТМ) «Сучасник» – одне з найяскравіших виявів українського шістдесятництва. Клуб мав емблему – «сонце-соняшник» (ремнісценція з вірша І. Драча «Балада про соняшник»). Його штаб-квартира містилась у 13-ій кімнаті тодішнього Жовтневого палацу.

До кола КТМ входили Алла Горська, Віктор Зарецький, Іван Світличний, Василь Симоненко, Лесь Танюк (президент), Михайло Брайчевський, зі старшого покоління – Б. Антоненко-Давидович, Г. Кочур, Н.Суровцева. При клубі працювали театральна, музична, письменницька секції. Сюди йшла не тільки літературно-мистецька молодь, а й технічна інтелігенція, учителі, медики. З ініціативи КТМ налагоджувалися контакти між Києвом і Львовом (у Львові виник подібний до КТМ клуб «Пролісок»), активно діяв аматорський хор «Жайворонок», виступи М. Вінграновського й В. Симоненка збирали велику слухацьку аудиторію, проводились вечори пам'яті Т. Шевченка, І. Франка, В. Маяковського, було здійснено спробу підготувати вистави за творами М. Куліша, І. Драча, М. Стельмаха, учасники КТМ розгортали в Києві яскраві новорічно-різдвяні дійства. Останнім заходом клубу був вечір пам'яті В. Маяковського навесні 1964 року. Далі творчість і особисте життя членів Клубу складалися часто трагічно. Помер В. Симоненко, у грудні 1965 року, заарештували більше двадцяти осіб, а в 1968 році за лист-протест із приводу арештів В. Чорновола та московських дисидентів в керівні партійні органи Союзу було розпочато репресії проти підписантів, яких було близько 140 осіб. Клуб припинив своє існування навесні 1964 року. У січні 1972 року пройшли

наймасовіші арешти в Україні. Це був кінець 60-х років, але не шістдесятництва, яке вступало в нову фазу.

Відкритим лишається і питання хронологічних меж шістдесятництва, оскільки дослідники називають різні терміни. Наприклад, Г. Касьянов рух опору української інтелігенції означає майже двадцятиліттям (60-ті-80-ті роки), В. Мельник окреслює цю культурну епоху у 10-12 років. Ю. Ковалів не обмежує покоління шістдесятників одним десятиліттям, а відшукує його коріння в 50-тих роках і скеровує в 70-ті. У цьому контексті виражено звучать роздуми М. Наєнка: «Цікавим і не до кінця ясним є питання про межу шістдесятництва. Та і загалом – скільки їх було насправді?» Теоретично цей факт обґрунтувати не можна, тому що явище шістдесятництва належить тільки певному часові і певному поетичному настрою, який існував не більше десятка літ і в художньому дарі буквально кількох письменників. Образний світ шістдесятництва не можна ні повторити, ні наслідувати. ... Бо, як скаже Б. Олійник, «Там, де ми відбули / там, де наше відтгохкало літо / забілили сніги, забілили сніги / замело». Можливе припущення, що рік написання цих слів – (1973 – М. Д.) ото і є межа шістдесятництва [9,12].

Кожне явище має певні наслідки, вчить робити висновки. М.Наєнко називає це уроками. Їх літературознавець нараховує три.

Перший «урок» полягав у перепрочитанні класичної спадщини – як вітчизняної, так і зарубіжної. Звідки народжений тоді парадоксальний афоризм, що майбутнє літератури – в її минулому.

Другий «урок» шістдесятників – у категоричному прагненні повернути літературі літературу. Як наслідок, у літературі по-новому запрацювало ліричне начало, котре відкидало ідеологічну заданість, схематизм і підпорядкованість художніх завдань певним доктринам.

Третій «урок» полягав у прагненні художньої, естетичної краси. Шістдесятники актуалізували одну з вічних проблем творчості – проблему неповторності художнього мислення кожної творчої індивідуальності [9,12].

Отже, як бачимо, пояснювати шістдесятництво ідеологічними чинниками недостатньо. Насправді – це феномен суто художній, пов'язаний із шуканням в європейській духовності. Розгром шістдесятництва досі боляче відлунує в українському літературному процесі.

Література

1. Дончик В. Зупинені миті: Статті, спогади, полеміки. – К., 1989. – 250 с.
2. Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва // Слово і час. – 2001. – №12. – С. 26-42.
3. Іванисенко В. Животрепетна наша історія. Шістдесятництво: родовід і доба // Київ. – 1998. – №1-2. – С. 95-98.
4. Історія української літератури ХХ ст.: У 2 кн. Кн.2. / За ред. В.Г. Дончика. – К., 1998. – 456 с.
5. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980-х років. – К., 1995. – 318 с.
6. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. – К., 1997. – 752 с.
7. Масловська Т. Ще раз про шістдесятництво // Слово і час. – 1999. – №11. – С. 33-37.
8. Моренець В. На відстані серця: Літературно-критичні статті, нариси, есе. – К., 1986. – 240 с.
9. Наєнко М. Три уроки шістдесятництва // Освіта. – 1997. – №21-22. – 19-26 березня 1997 р.
10. Неврлий М. Слов'янський контекст шістдесятництва // Сучасність. – 2000. – №1. – С. 101-109.
11. Пахловська О. Українські шістдесятники: філософія бунту // Сучасність. – 2000. – №4. – С. 65-85.
12. Сверстюк Є. Шістдесятники і Захід // Блудні сини України. – К., 1993. – 256 с.
13. Тарнашинська Л. Закон піраміди: Діалоги про літературу та соціокультурний клімат довкола неї. – К., 2001. – 310 с.
14. Тарнашинська Л. Шістдесятництво: філософія покоління як „публічна свідомість” // Сучасність. – 2005. – №4. – С. 105-117.
15. Шістдесятництво як явище, його витоки й наслідки // Слово і час. – 1997. – №8. С.40-55.

Світличний Іван Олексійович (20.09.1929 – 25.10.1993) – поет, перекладач, літературознавець, лідер руху шістдесятників.

Народився в с. Половинкине Старобільського району Луганської області у селянській родині. Після закінчення із золотою медаллю Старобільської середньої школи (1947) вступив на філологічний факультет Харківського університету, який закінчив із відзнакою (1952) і став аспірантом Інституту літератури ім. Т. Шевченка. Працював у часописах «Дніпро», «Радянське літературознавство». Дисертацію з теорії художнього образу не захистив у зв'язку з наступом на шістдесятництво і арештом (1965). У 1972 р. був заарештований вдруге і безпідставно засуджений на сім років таборів і п'ять років заслання. Вирок відбував у Пермській області та в Алтайському краї. 1981 року внаслідок інсульту став інвалідом I групи. До творчої праці повернутись не зміг.

Творчість і громадська діяльність письменника досліджувались лише у діаспорі (О. Зінкевич, Г. Кошелівець, Я. Славутич). В Україні вивчення спадщини І. Світличного стало можливим з кінця 80-х років ХХ ст. (І. Дзюба, Михайлина Коцюбинська, М. Москаленко, Е. Соловей, А. Ткаченко та ін.)

У літературу І. Світличний увійшов зрілим майстром. Про це свідчать статті «Багатство життя і одноманітність мотивів», «На грані нового життя» та ін. У ряді наукових розвідок автор, руйнуючи стереотипи мислення, аналізував поточний літературний процес («Людина приїздить на село», «Все є, і нічого зайвого»). І. Світличний-критик по-новому подивився на постать Тараса Шевченка, здійснивши спробу зняти соціально-вulgаризаторське тлумачення його творів («Духовна драма Шевченка»).

Основна тенденція літературознавчих досліджень І. Світличного 60-х років – акцент на художніх якостях літературного твору, осудження заідеологізованих критичних оцінок – яскраво виявилася в його статті «Ми всі опришки» (1966) про створене Б. – І. Антоничем лібретто опери «Довбуш», яке вважалося загубленим. Він – автор перших розвідок про В. Симоненка, І. Калинця, Нью-Йоркську групу поетів.

І. Світличний залишив багатий поетичний доробок: поеми «Рильські октави», «Курбас», «Архімед», ліричні цикли «Музи і грації», «Гратовані сонети», переклади.

Особливе місце посідає тут в'язнична лірика – своєрідний художній документ доби ресталінізації. Ця поезія органічно відповідала духовному стану

автора, стилеві його мислення і свідчила про героїчний дух. Невипадково він обрав жанр сатиричного сонета, полемічно гострого, сповненого емоційної напруги. Водночас І. Світличний пов'язував вибір сонетного жанру із розширенням жанрових можливостей української лірики. Загалом поезія І. Світличного – своєрідний, зворушливий, глибоко закорінений в українському суспільному і літературному контексті феномен.

Особливу увагу письменник приділяв художньому перекладу. До найкращих зразків належать переклади Ю. Словацького, Ц. Норвіда, Десанки Максимович, білоруських поетів Р. Барадуліна, Ю. Голуба. Найчастіше І. Світличний перекладав французьких авторів (П. Скаррон, Л. Арагон, П. Верлен, П.Елюар, Гі де Мопассан). Він брав участь у підготовці антологій чеської і словацької поезії. Здійснював поетичні переспіви, кращим із яких вважається «Слово про Ігореву січ».

Набуток І. Світличного як критика та історика літератури є різноманітним і позначений оригінальним баченням актуальних для розвитку сучасної літератури проблем. Наскрізною ж ідеєю його творчості є утвердження духовної свободи людини.

Рекомендована література

1. Гайович Г. Життя, прожите з лю'бовю // Українська мова та література. – 1999. – №34. – С. 1-5.
2. Іванисенко В. Він дарував нам світло // Дніпро. – 1995. – №7-8. – С. 53-61.
3. Калинець І. Носій любові – Іван Світличний // Дзвін. – 1997. – №9. – С. 139-141.
4. Корогодський Р. Іван Світличний // Українська мова та література. – 2002. – №35. – С. 12-15.
5. Корогодський Р. Садівник // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – №6. – С. 142-151.
6. Крип'якевич-Димид І. Без усмішки Івана // Дивослово – 1997. – №12. – С. 47-49.
7. Кріль Н. Сузір'я яскравих зірок на тлі тотальної негоди // Дивослово – 2005. – №5. – С. 2-8.
8. Світличний І. Відкритий лист М. Бажану // Сучасність. – 1977. – №4. – С. 32-45.
9. Світличний І. Серце для куль і для рим: Поезії. Поетичні переклади. Літературно-критичні статті. – К.: Рад. письменник, 1990. – 580 с.

10. Дзюба І. «Душа, розпластана на пласі» – Там само. – С. 5-20.
11. Зінкевич О. З генерації новаторів: Світличний і Дзюба. – Торонто, 1967. – 244 с.
12. Горинь Б. Двигун руху шістдесятників // Літературна Україна – 1996. – 8 липня.
13. Добрянська І. Іван Світличний як літературний критик // Літературний Львів. – 1997. – №59-60.
14. Доброокий: Спогади про І. Світличного / Упор. Надія Світлична, Леоніда Світлична. – К.: Час, 1998. – 260 с.

Тюрма

Ми серцем голі догола.

Т. Шевченко

В тюрмі, за ґратами, в неволі
Мені приснилася... тюрма.
Але не ця. Ні ґрат нема,
Ні варти. І всього доволі.

І світ – ідилія сама.
І люди – стовпище моголів
З кокардами, а серцем голі:
Кричать, а мова в них німа.

Полуда очі заступила,
На світ їм глянути несила,
Всі ждуть... початку чи кінця?

Відпущення гріхів чи страти?
І гупають об ребра-ґрати
Безвинно-заячі серця.

* * *

Жалісний сонет

Умій суддю свого жаліти,
Тяжкі гріхи йому прости,
Таж він людина, як і ти:
У нього дома жінка, діти,

Їм треба грошей принести,
І треба – ніде правди діти –
З лайна собачого зуміти
Державний злочин довести.

Хотів би ти в тій шкурі бути?
В дугу свій горб і совість гнути?
Собача доля! Зрозумій

І не топчи багно в болото.
Жалій суддю свого достоту,
Як ми жаліємо повій.

* * *

Мовчання

М. Коцюбинський

Слова – для доблесті, для чину –
Нуртують, рвуться на язик...
Прорватись в звук! Прорватись в крик!
Хоч пошепки! Хоч для почину!

А там...не втерпить єретик,
Слова лоскочуть голубину
Наївність вуст. Нема ні впину,
Ні стриму їм, а ти не звук
Їх, суцх у твоїй подобі,
Душити в зародку, в утробі.
Смертельний зашморг – німота.

Слова киплять, зухвалі, горді.
Та кляпом вкляк язик у горлі
І кров'ю запеклись уста.

* * *

Язык

Ідем у Київ, як прочани,
Крізь нетрі, безбач, крадькома.
А вождь – язичник, і дарма
До схими нехриста привчали.

Він без кісток! Він без керма!
Трубить речистими речами,
Січе словами, як мечами.
Не Київ жде його – тюрма.

Він – єретик. Мовчать не звик він.
Тож відкуси його і викинь
І йди у Київ навпрошки.

Та це вже – піддавки і бзики:
Потрібен Київ без'язиким,
Як язикатим Соловки!

* * *

Провина

Великий гріх на серці я ношу.

В. Стус

Я винен, браття. Всі ми винні.
Наш гріх судитимуть віки
За беріїв, за Соловки,
За чорні, зганьблені, злочинні.
Перегвалтовані роки,
За куці істини нізчимні,
За те, що унтери причинні

Нам кастрували язика,

За довбані в катівнях ребра,
За реабілітанські жебри,
За небо, ґратами рябе, -

Судіть мене. Судіть без знижки,
Судіть – я винен – хоч до «вишки»,
Мене, а заодно й себе.

* * *

Самота

Самота самоти.

Вузол тиші...

В. Стус

Параша. Ґрати. Стіни голі.
І сам ти – Боже перст. Сиди
І нічогісінько не жди
Із заґратованої волі.

Ти сам тут. Сам. Клени й суди
Ґримаси, кпини, примхи долі –
Чужі ні радощі, ні болі
Не пробиваються сюди.

Ти – сам. Ти – сам, ти сам з собою!
Ґати об стіну головою,
Кричи, благай, мордуйся, клич –

А від підйому до відбою
Недремне око над тобою
Більмасто глипає, мов сич.

* * *

В. Стусові

У нас нема

зерна неправди за собою.

Т. Шевченко

Коли твій вистражданий злочин –
Твоя окрадена любов,
Тоді нехай в чаду обмов
Ганьблять тебе ганьбою збочень,

Відступництва, і зрад, і змов, -
Той чорний суд тобі ніпочім.
І ти в пусті й холодні очі,
Як в прірву, глянеш знов і знов.

І будуть глузи, глум, погорда –
Тобі найвища нагорода, -
І ти, на проби й гарт готов,

Крізь всі мордовії й сибіри
Нестимеш гордо світло віри
В свою незражену любов.

* * *

Н. Світличній

У світі пошесті і змору,
Німотності і глухоти,
Де мудрі муштрою мінти
Лінчують душі без розбору, -

Там пісня, витвір висоти,
Свободи й пружного простору,
Шугнула вільним птахом вгору,
У вир! У небо! У світи!

Ривком відчасного тіла
Роковано залебеділа
В святій готовності офір,

Та, браконьєрським залпом в небо
Підтята – легендарний лебідь, –
Упала на тюремний двір.

* * *

Сон

Я бачив дивний сон...

І. Франко.

Куми одесну і ошую.
А шум! А гам! А шал! А шквал!
А сміх і гріх! Дев'ятий вал!
Велике таїнство вершу я,

Гостей спую наповал,
Гостей частую і віншую,
Гуляю, браття, розкошую,
І... просинаюсь. Карнавал

Закінчено. Параша, «вічко»
І грати, впаяні навічно,
Підйом, розхитувач основ!

Нічого. Яюсь перебуду.
І з ночі знову найде люду,
І все моє почнеться знов.

Парнас

И в небесах я вижу Бога.

М.Лермонтов

І враз ні стін, ні ґрат, ні стелі.
Хтось невидимий ізбудив
Світ Калинцевих візій-див,
Драчеві клекоти і хмелі,

Рій Вінграновських інвектив,
Чаклунство Ліни, невеселі
Голобородькові пастелі
І Стусів бас-речитатив.

Парнас! І що ті шмони й допит?
Не вірю в будень, побут, клопіт –
В мізерію, дрібнішу тлі.

Вщухає суєтна тривога.
І в небесах я бачу Бога,
І Боже слово на землі.

* * *

Коли померкнуть зорі строгі
І сонце каменем паде,
А землю, води і людей
Обступить чорна ніч облогом;

Коли, мов гнаний іудей,
Полишений останнім богом,
Я руки простягну – нікого!
Наосліп кинуся – ніде! –

У тім безґрунті, безпричаллі
Непогамовної печалі,
Невикрутної самоти

Єдиною у світі,
В моєму небі, у зеніті
Зоритимеш, як перше, Ти.

* * *

Ти всім, чим лиш могла, була мені:
Була Великоднем і буднем,
Гарантом «будем-перебудем»,
Була росиною на камені

І каменем – твердим корундом.
А руки, тугою заламані, -
Немов чайні два крила мені
Над дуроломом велелюдним.

Була зигзицею і Ладвою,
Живицею на рану, владою –
Єдиною на вся і все.
І ким Тобі – не знаю – бути ще,
Коли круте житейське нуртище
Нас чорторіями несе.

«Нові поезії»

(неперіодичне видання так званої нью-йоркської групи)

Певне, кожному емігрантові, духовно зв'язаному з вітчизною, доводиться нелегко. Але поетові, що вже за своїм фахом не може не жити думами і сподіваннями свого народу, очевидно, вдсятеро важче. Традиційний тип поета-громадянина на еміграції, мабуть, взагалі неможливий. Але навіть поет, що уникає публіцистично-громадянських мотивів, але не приглушив своїх суспільних почуттів, потрапляє в трагічну ситуацію: відірваному від духовного клімату своєї вітчизни, йому важко в чужомовному морі не тільки зберігати, але й множити культурні надбання свого народу. І не дивно, що в переважній більшості українська емігрантська поезія не виходить за межі посереднього віршування, обслуговуючи скороминущі потреби політичних моментів.

Серед цього малопоетичного шумовиння різко вирізняються видання так званої нью-йоркської групи «Нова поезія».

Ці видання вирізняються з-посеред інших уже тим, що вони вільні від дешевого політиканства і народжуваних ним непоетичних, публіцистичних моментів. Те, що в одних умовах, скажімо, в творчості В. Симоненка, буває благом, в умовах відірваності від рідного ґрунту зводить поезію нанівець.

Поети нью-йоркської групи утримуються від суспільних чи естетичних декларацій, але з їхньої творчості видно, що згубність публіцистики для поезії вони розуміють добре, і тому прагнуть розв'язувати суто поетичні завдання: поєднати традиції української поезії з мистецькими надбаннями інших народів.

Таке завдання, залишаючись у сфері суто літературній, для української поезії вельми актуальне. Через цілий ряд історичних причин українська література розвивалась герметично, чимало здобутків духовної культури людства, без яких інші народи не уявляли свого розвитку, українською літературою не були засвоєні. Така провінційна ізольованість породжувала іноді хуторянські уявлення про цілковиту відрубність української культури, плекала почуття самовдоволення й нехіті до ширшої освіти і культури. І українська еміграція, що живе серед культурних надбань інших народів, самою долею покликана розширити вузькі рамки поетичної провінційності, переносячи на рідний ґрунт здобутки світової поезії.

Така робота робилася і робиться і на Україні. Тичина, Антонич і Бажан, Драч і Вінграновський багато зробили для того, щоб вивести українську поезію на міжнародні простори – і емігрантським поетам з ними важко змагатися. Але поети на Україні роблять це не стільки засвоюючи чужомовні поетичні надбання, скільки розвиваючи власні поетичні традиції до все вищого й вищого рівня. Українські ж поети на еміграції, навпаки, сильні передусім тоді, коли вони переносять на український ґрунт поетичні здобутки інших народів.

Частково це робиться шляхом перекладання визначних поетів інших народів – Хіменеса, Альберті, Лорки, Сен Жон Перса та ін. Але найбільшого еміграційні поети досягають тоді, коли власну, оригінальну поезію творять, так би мовити, з урахуванням поетичного досвіду інших народів, прагнучи збагатити національні традиції традиціями чужомовними.

Певна річ, для нас, вихованих на національних традиціях, їхня поезія звучить іноді незвичайно, важко для сприймання. Що ж, на загальну

приступність вона й не розрахована. Але ті, хто не побояться труднощів, вчитуються, звикнуть, ті матимуть від «Нової поезії» справжню насолоду.

Найменше зусиль для розуміння потребує поезія Вадима Лесича: його поетика найменш ускладнена, до традицій української поезії В. Лесич стоїть найближче. Трохи важчими для сприймання, але й змістовнішими, є поезії Віри Вовк, Василя Барки та Юрія Тарнавського.

А власне, коли мова заходить про «Нові поезії», говорити категорично про переваги одних поетів над іншими дуже важко. Бо загальний рівень поезії всіх авторів досить високий; поети, представлені тут, **різні**, і кожен читач, не накидаючи своїх смаків іншим, може за власними вподобаннями надавати перевагу тому чи тому поетові, – і ніхто не може звинуватити його в нерозумінні поезії.

Тут не місце аналізувати художні особливості «Нової поезії» докладно; для цього потрібен час, а головне – ширше знайомство і з літературною продукцією нью-йоркської групи, і з продукцією літературного загалу, на тлі якого виросла нью-йоркська група. Але й без такого аналізу очевидно, що нью-йоркська група залишить помітний слід в історії української поезії.

1960-ті роки

Ірина Жиленко

Літо нашої молодості

(фрагмент із книги спогадів про І. Світличного «Доброокий»)

Коли я озираюсь у шістдесяті роки – молодшаю і сповнююсь енергії. І не тільки тому, що тоді я була юною і відважною, а тому, що суспільне повітря тодішнє було таким. Саморефлексії, надриви, розпач заповнили літературну інтелігенцію пізніше, десь у сімдесяті роки. А мої друзі – і живі, і мертві – згадуються мені веселими і діяльними. Мабуть, тому, що песимізм не сумісний з лицарством, а самовідданий труд на благо Батьківщини можливий тільки за умови глибокої віри в добротворчі людські якості і в прийдешню щасливу Україну. Якщо такої віри нема, руки опускаються. Початок 60-х років був сповнений свіжого вітру, мужності і віри в майбутнє, це була епоха романтизму й лицарства. Для мене ця епоха має обличчя Івана Світличного, його усмішку, його голос. Є люди, настільки не зосереджені самі на собі, настільки позбавлені ваги свого «я», настільки перенесені всією вагою своєї душі із себе на інших,

що їхнього існування ніби й не помічаєш. Але помічаєш їхню відсутність, коли їх не стає. Бо так уже влаштована людина: тепло, світло, щедрість вона сприймає як належне. Та коли приходить холод, тьма і бездружжя – починається волення і скрегіт зубовний. І приходить зрозуміння: з твого життя пішло безцінне. Іван Світличний увійшов у моє життя так, як тільки він один міг увійти: тихо, легко й рідно. Він настільки сам не надавав значення своєму з'явленню і настільки належав не собі, а всім, що здавався непомітним. Я не можу пригадати зараз, коли це сталося, як і хто нас познайомив. Але я твердо знаю одне: дружба з Іваном Світличним була одним з найбільших подарунків долі як для мене, так і для всіх, хто його знав. Мені шкода людей, які не мали в житті свого Івана Світличного. Мені, як сиріт, шкода нинішніх озлоблених і замордованих духом гордині молодих «геніїв». Бог змолоду обділив їх родинністю, родиною. Бог не дав їм Івана. А нам, нашому поколінню, Світличний подарував світлу і добру віру в людину, в безсумнівність дружби і вірності. Ні в кого не з'являлось навіть тіні сумніву в чистоті, чесності й вірності Івана, в його дивовижній – як на грішну земну людину – любові до друзів. У його безсрібництві. О, як Іван Світличний з висоти своєї мусив би гірко насміятися із сьогоденних прихvatновласницьких пристрастей і кар'єрно-політичних амбіцій своїх колег! Втім, він би не насміявся і не затаврував. Не такий. Був інтелігентний, іронічний, тихий. Він би тільки подивився – так, як лише він умів дивитися – і відійшов. Назавжди. Що він і зробив, відійшовши від нас назавжди. Світличний був збирач людей, він був ловець душ у найкращому біблійному значенні цього виразу. Я глибоко усвідомлюю той факт, що у страшні роки великодержавного бандитизму і щодо нації, й щодо культури, і щодо окремої людської душі – я була дуже щаслива. Бо доля обдарувала мене друзями не тільки мужніми і безстрашними, але й прекрасними своєю добротою, талановитістю, високим романтичним летом над житейщиною і меркантилізмом. Звідки одразу такий букет людей воістину прекрасних? Григорій Кочур, Михайлина Коцюбинська, Алла Горська, Віктор Зарецький, Євген Сверстюк, Іван Дзюба, Галина Севрук, Людмила Семикіна, Веніамін Кушнір і чи не найдитинніший у своїй доброті й духовній красі – Опанас Заливаха. Всіх не перелічиш. Тепер я розумію: все це – Іван Світличний. Усі ми зібрані Іваном, усі ми зійшлися на світло його серця. Іван втягував у коло свого тяжіння все найкраще, найлюдяніше, найталановитіше. Зло не мало до нього входу. Ми всі були щедрі, талановиті, бідні і не дуже

освічені. І якщо з нас усе-таки вийшли по-справжньому інтелігентні митці – то в цьому найперша заслуга Івана Світличного. У нас, тодішніх, не виникало навіть питання: що змушує цього гнаного суспільством високоосвіченого чоловіка, нехтуючи благополуччям своїм і своїх рідних, гайнувати час на нашу освіту? Величезна бібліотека, відкрита для всіх і вся. Іванові лекції з літератури, естетики, філософії, історії; Надійчині уроки з української мови, культури. Душевна теплота і сердечне ставлення до всіх Льолі Світличної. У цій родині книги не тільки охоче давали друзям – їх нав'язували, змушували читати. Іван розсилав книги повсюдно, частенько не сподіваючись на повернення. А скільки було екскурсій, цікавих гостин, знайомств! Завдяки Іванові ми ознайомилися з творчістю таких цікавих українських митців, як Химич, Якутович, Синиця, народних художників Примаченко, Шостак, Кривошия... А скільки листів, порад, бесід! Начальство воляло, що Івани (Дзюба і Світличний) та Євген уловлюють молоді душі, аби зробити з них націоналістів. Але це було далеко не так. Звісно, потрібно докласти немало зусиль, щоб пробудити в молодій людині національну свідомість. Але незрівнянно більше уваги і праці коштувало зробити з нас мислячих, освічених, благородних людей. Світличний робив це з такою відданістю, з такою безкорисливістю, що цілком виправдовував своє прізвище. Він був Світлом. А сам лишався в затінку. Не любив, коли його хвалили. Зате як він пишався нами, як цвів, слухаючи вірші Симоненка, Драча, Вінграновського, Ліни Костенко, Стуса, Калинця та інших. Як радів за всіх нас – поетів і художників, музикантів і співаків!... Він не був політиком і не був тільки Вчителем. Він без перебільшення був братом і батьком.

Коцюбинська Михайлина Хомівна (18.12.1931) – одна з найвідоміших вітчизняних літературознавців, активна учасниця руху шістдесятників, громадська діячка.

Народилася у м. Вінниці. Батько був молодшим братом Михайла Коцюбинського. Він організував Вінницький і Чернігівський музеї М. Коцюбинського. Мати була науковим працівником музею. Після закінчення чернігівської школи М. Коцюбинська вступила до Київського університету на український відділ. Закінчивши аспірантуру (1958), захистила кандидатську дисертацію (1959), працювала в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Вона – автор монографій з теорії та історії літератури: «Образне слово

в літературному творі», «Література як мистецтво слова», «Етюди про поезику Шевченка», «Мої обрії», «Зафіксоване і нетлінне. Роздуми про епістолярну творчість», ряду ґрунтовних наукових розвідок.

За участь в акції протесту проти арештів серед української інтелігенції (І. Світличний, В. Стус, В'ячеслав Чорновіл, Євген Сверстюк були близькими друзями М. Коцюбинської) її звільнили з роботи як таку, що не пройшла за конкурсом і виключили з партії (1965). Працювала редактором у видавництві «Вища школа» (1969-1987). Упродовж 18 років (1971-1989) талановита дослідниця не мала можливості для творчої реалізації. Лише 1993 р., через 20 років, у видавництві «Основи» вийшла книга Ж. Превера «Видовище» у перекладі М. Коцюбинської, а есе про Є. Плужника, підготовлене для чехословацького часопису «Дукля», не опубліковане до нині.

Людина високої культури, М. Коцюбинська знає білоруську, польську, французьку, англійську мови. Вона у глухі часи перекладала поезію, зокрема, білоруського поета Уладзіміра Караткевіча. Характерологічними рисами М. Коцюбинської – науковця та людини є естетична вишуканість, прагнення пізнати явище в діалектичній складності, його духовні витoki.

На початку 90-х років ХХ ст. М. Коцюбинська очолила колектив дослідників – стусознавців в Інституті літератури ім. Т.Шевченка. Ним опрацьовано й видано дев'ять книг шеститомового зібрання творів В. Стуса.

Зараз дослідниця працює над десятитомником творів В'ячеслава Чорновола.

М. Коцюбинська – лауреат премії ім. О. Білецького (1993), премії ім. В. Стуса (1994), премії ім. О. Теліги (2001), заслужений діяч науки і техніки України. З 1989 року – член Спілки письменників України.

Євген Сверстюк писав: «Літературне ім'я Михайлини Коцюбинської засвітилося ще на зорі 60-х і світить рівним світлом донині. Михайлина Коцюбинська йшла усамітнено під захистом культури, доброго смаку та чуття міри, і це наче зачаровувало навіть її опонентів. Але пряма і чесна дорога вела на барикади, і Михайлина Коцюбинська явила приклад того, що чесний талант під захистом сумління є силою незламною. Все, що напише Коцюбинська, буде відкриттям неодмінної ланки, без якої український світ культури не може жити повноцінно».

Рекомендована література

1. Коцюбинська М. Золота нитка: Рецензія на книгу Калениченко Н. «Українська проза початку ХХ ст. – Дніпро. – 1965. – №5.
2. Коцюбинська М. Розмова з батьком. Невідомі листи О. Ольжича // Слово і час. – 1994. – №7. – С. 26-31.
3. Коцюбинська М. З епістолярної класики: Передне слово до публікації невідомих листів Василя Стефаника до О. Олеся // Сучасність. – 1994. – №10. – С. 162-163.
4. Коцюбинська М. Невідомі листи О. Олеся та Віри Вовк // Сучасність. – 1996. – №3-4. – С. 137-139.
5. Коцюбинська М. Епістолярна творчість Василя Стуса // Стус В. Твори в чотирьох томах шести книгах. – Львів: Вид-ча спілка «Просвіта». – 1997. – Т. 6 (додатковий), кн.. 2.
6. Коцюбинська М. Листи до З. Генік-Березовської // Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, фонд 201.
7. Корогодський Р. Шістдесятники поза пафосом // Українська мова та література. – 2003. – №16.
8. Гольберг М. Лист: діалог у контексті історії (Нотатки на полях книги М. Коцюбинської «Зафіксоване і нетлінне») // Дзвін. – 2002. – №7. – С. 141-145.

Михайлина Коцюбинська

Український епістолярій – доля і значення

В історії української культури епістолярний вид висловлювання мав особливе значення з огляду на характер її розвитку, на колоніальне й напівколоніальне минуле України, на мовні й інші заборони, брак умов для вільного обміну думками. В листах українських діячів порушувався надзвичайно широкий спектр суспільно-політичних проблем (подекуди відтісняючи на задній план моменти особисті), адже бракувало трибуни для висловлення і вільного обговорення їх.

Іван Франко у відомому листі до А. Кримського (лютий 1894) писав: «Листи навіть невеличких писателів можуть мати значення для історії літератури і суспільності, а щодо українських писателів, як знаєте, тисячі обставин причиняються, щоб життя і розвій їх прислонити тайною. Відси йдуть

усякі теорії про сякі чи такі на них впливи, теорії, котрих, звичайно, не треба б, якби ми знали дійсно, на чім образовувався, з ким зносився і як розвивався даний писатель. От тим-то я думаю, що кожне зернятко фактичної інформації в таких справах посуває вивчення нашої літератури наперед...».

Справді, в умовах «нашої – не своєї землі» листи українських діячів, які збереглися (а, на щастя, збереглося чимало, більше, ніж можна було б сподіватися) неоціненні. Як свідчення епохи і як живий, нічим не спотворений голос автора. В них знаходимо поміж іншим те, що не могло бути висловлене, не могло бути зафіксоване інакше, крім як у листі. Дуже багато втрачено, адже від кожного періоду української історії, культури, літератури лишилися, власне, тільки фрагменти.

Промовисте свідчення зі спогадів Ф. Лазаревського про те, як реагував Шевченко на повідомлення про загрозу обшуку в його помешканні у зв'язку з доносом на нього (1850 рік).

«Я кинувся до знайомих; забрав Тараса й помчав із ним на Слобідку. Він був зовсім спокійний і навіть посміювався з себе. Приїхали. Вивалив він мені цілу купу паперів [...].

- Ну що ж тут палить? – звернувся він до мене.

Я, хоча й знав зміст мало не всіх листів до нього, проте почав їх переглядати.

Всі вони, на мою думку, були найневиннішого змісту.

- І я тебе питаю, – відповів я запитанням на його запитання «що палить?»

- Пали усі письма княжни Респіної.

І всі дорогоцінні для Тараса послання Варвари Миколаївни, звичайно, найневинніші, кинуто в камін [...]

Уважно прочитав я листи брата Василя, свої листи, листи Левицького та ін., але абсолютно нічого, на мою думку, в них не було недозволеного, а тим більше злочинного, але Тарас командував: «Пали!».

Скільки разів діячі української культури ставали перед потребою чинити таке самоспалення. А скільки аутодафе чинилось над ними!.. Не кажу вже про те, що велику кількість епістолярних пам'яток не було введено в науковий обіг протягом десятиліть, і вони лишилися «німими» для загалу. Це залежало в одних випадках від прізвища автора, в інших – від прізвища адресата, ще в інших – від прізвищ, згадуваних у листах. Навіть у начебто «повних» виданнях наших класиків у радянській Україні в текстах опублікованих листів аж

ряботіло від спасенних трьох крапок у квадратних дужках (промовистий знак купюри!), що, без сумніву, вихолощувало зміст листа і уможлиблювало ті або ті кон'юнктурні спекуляції.

На заваді листуванню ставали історичні катаклізми, репресивні кампанії, цензурні перепони. Недаремно Оксана Соловей публікацію в журналі «Сучасність» свого листування з Борисом Теном назвала «Через перепони».

Зникали, нищилися, втрачалися безцінні літературні твори, а у ХХ столітті – і їхні автори. У передньому слові до публікації української епістолярної спадщини з американських архівів Ю.Шевельов наголошував на тому, що на тлі «трагічного пейзажу нашої культури ХХ ст.» значення таких епістолярних документів, як, наприклад, оприлюднені в цьому виданні листи Д. Донцова, Є. Маланюка, О.Теліги до Наталії Ливицької-Холодної, важко переоцінити: «Хоча вони проливають світло на фрагменти життя їхніх авторів, разом вони становлять мозаїку, яка змальовує всі суспільні турботи й досягнення».

У реальній українській історичній дійсності з різних причин (система тоталітарного придушення вільного вияву особистості, цензура, репресії, вимушена фатальна відірваність діячів діаспори від «протрухлого українського материка» – вислів Стуса) бракувало вільної трибуни й сфери публічного спілкування, тому особа українського письменника майже завжди лишалася немовби закритою, притемненою. Ховалася за їхніми творами, публічними виступами, а то й за псевдонімами.

«І от наші письменники як певні індивідуальності, як живі люди з їхніми примхами, настроями, коханням і ревностями, десь мирно опочивають на дні родимих архівів або в думках своїх родичів і знайомих, – писав Ол. Дорошкевич у своїй розвідці про листи П. Куліша до Ол. Милорадовичівни. – Час надійшов рішуче знищити цю традицію, це непотрібне побоювання громадського світла. Ми мусимо подати наших письменників і культурних діячів не тільки в повних збірках творів, але й в інтимних документах: в пам'яті і свідомості нащадків вони повинні стати такими, якими вони були в житті».

Для осмислення історичного шляху нашої літератури, її специфіки і всього багатства проявів та потенційних можливостей відкриття й дослідження українського епістолярію справді має неабияке значення – як свідчення особисте «зсередини», найменш підвладне кон'юктурі і диктатові ситуацій, вільне від цензури не тільки зовнішньої, а й внутрішньої. Щодо цензури

зовнішньої – все ясно, але в нас завжди діяла й система таких характерних для атмосфери несвободи гласних і негласних табу, зумовлених подекуди мовби найщирішими й найпатріотичнішими мотивами. Але за табу завжди щось приховується, причому те «щось» при неупередженому погляді може виявитися дуже суттєвим, хай і незвичним, не усередненим.

Тут важливо збутися упередженості й крайнощів. Адже ми то виявляємо надмірну «цнотливість», остерігаючись, приміром, фактів з інтимного життя (хоч давно вже час оцінювати нашу спадщину і сучасний літературний плин, виходячи з критеріїв, які Ю. Шерех-Шевельов сформулював у заголовку відомої своєї збірки «Не для дітей»...). То, навпаки, буквально «вдираємося» в інтимні сфери зі своїм поверховим коментарем на догоду апріорно заданій тезі, порушуючи делікатну тканину інтимних стосунків, силове поле особистості, звичаєві й психологічні стереотипи певного часу і певного середовища.

З одного боку, побожне ставлення, міфологізація наших класиків і не-класиків, бажання «не знати» про їхні людські слабості, вагання, помилки. Глобальна ангажованість – як провідна концепція: якщо поети – вчителі, провідники, батьки, «вожді» – як же можна брати їх у звичних звичаєвих житейських вимірах?! На щось – з найкращих «виховних», «народницьких» міркувань – заплющувати очі, інше, навпаки, помножувати, підсилювати, ідеалізувати. Результат – дистильованість, неповнота, схильність до агіографічності.

З другого боку, сьогодні виразно даються взнаки інші – протилежні – тенденції. В атмосфері сьогоднішньої повної розкутості, прагнення будь-що «підверстати» наших класиків до сучасних модерних стереотипів поведінки, застосування постулатів психоаналізу, феміністичних підходів і критеріїв тощо. Марно заперечувати правомірність і таких підходів у принципі, вся річ у тім, наскільки вони узгоджуються з історичною достовірністю, з правдою характеру й особистості, іншими словами, з текстом і контекстом. Згадаймо хоча б недавні спроби новітнього, «феміністичного» прочитання С. Павличко листів Коцюбинського до Аплаксіної і листування Лесі Українки й Ольги Кобилянської (свідомо не звертаю тут уваги на бульварну вульгаризацію з антиукраїнським присмаком цих підходів – в серйозній розмові немає місця для таких патологічних клінічних проявів). Річ не в тім, що талановита дослідниця «посміла» вторгнутися в заборонені табуйовані інтимні сфери на матеріалі вищезгаданих листів, а в тому, що той «текст і контекст» багато в чому

зігноровано. Щодо листів Коцюбинського поговоримо трохи пізніше, а трактування «епістолярного дуету» Кобилянської і Лесі Українки дуже тонко, делікатно й переконливо, на основі великого фактичного матеріалу, з урахуванням психологічних, звичаєвих, побутових реалій доби розглянуто у статті Л. Мірошніченко «Чим яскравіше світло, тим глибша тінь», до якої й відсилаю читача.

Стилістично новітнє листування українською мовою народжувалося з імітації «селянського – чи краще «мужицького» стилізованого монологу-оповіді чи діалогу – в його літературно перебільшеному вияві». Ця оповідна традиція, що об'єднує як твори Квітки, Гребінки, Гулака-Артемівського, так і спроби епістолярного жанру Квітки або Кухаренка, характеризується такими рисами, як діалогізація, надмір вульгаризмів і димінутивів, тупцювання на тому самому слові, синтаксис сурядності й перелічення, надмір вигуків, прислів'їв, самоперебивань тощо. Твориться образ-маска простацького провінціала-оповідача.

Для вироблення нової української епістолярної мови (як, зрештою, і загалом мови художньої літератури) вирішальне значення мали листи Шевченка й Куліша. Шевченко, як і Куліш, у своєму листуванні двомовний. В українських листах поступово відривається від бурлескної традиції, розширює межі стилістики, маємо безпосереднє спонтанне стилістичне виявлення справжнього авторського «я». Шевченко переборює «простацький» стиль і відходить від нього, тільки зберігаючи поодинокі елементи його – у новій функції дружнього жарту. Та й у листах до людей старшого покоління, як от до Максимовича, Кухаренка, концентрація цих елементів порівняно густіша.

Що ж до Куліша, то для його листів подібна простацька стилізація не мала і не могла мати вирішального значення. Адже загальновідоме його негативне ставлення до «котляревщини». У листах молодого Куліша знаходимо лише поодинокі вкраплення такого стилю, після 1858 р. ці незначні елементи зникають зовсім з його кореспонденції. Причому переборення «котляревщини» йшло паралельно як у листах, так і в прозі.

За тематикою листи Куліша й Шевченка мають багато спільного (опис настроїв, деталі щоденного життя, творчі плани, відгуки на прочитані книжки, літературні, мистецькі, житейські новини, спогади), та Кулішеві листи ширші, різноманітніші й тематично багатші. Тут творчі плани, формулювання загальної концепції української історії, літератури й культури, виховання української

людини. Для них характерна проблемність, вихід в абстрактну мову, прагнення «виробити форми змужичалої нашої речі, на послугу мислі всечоловічій», поєднання аналітичності й пристрасності, «щирості і напруги патосу» з виразним учительним елементом: «поміж його сучасниками на Україні листи Куліша – доходять висновку Ю. Шевельов, – унікальні своїм темпераментом, своєю філософією і своїм стилем».

Темперамент і думка Кулішеві вимагали нового високого стилю. Широко вживає він церковнослов'янськими і через слов'янськими освоює слова російської мови. При цьому мова зберігає цілковито український характер: синтаксис, знання семантичних відтінків слова, чуття мови.

Доводилося чути думку про бідність українського епістолярію в нашій культурній спадщині. Відразу слід категорично заперечити її. Це аж ніяк не відповідає дійсності. Можна говорити про недослідженість цього відгалуження нашого національного культурного доробку, про брак чи неповноту публікацій з огляду на історичні умови, політичну кон'юнктуру, цензурні й ситуативні обмеження тощо. Але вже те, що ми знаємо, що увійшло в культурний обіг і активно входить буквально на наших очах останнім часом паралельно з відкриттям і оприлюдненням колосального масиву забороненого, напівзабутого, а то й зовсім невідомого, – змушує нас з усією певністю констатувати багатство, змістовність і оригінальність цього доробку.

Листи українських класиків зламу століття – Франка, Лесі Українки, Кобилянської, Коцюбинського, Стефаніка та їхніх численних кореспондентів-навколо цих центрів утворилися дуже репрезентативні й змістовні епістолярні масиви, без яких годі збагнути український історико-літературний процес, інтелектуальні й мистецькі обрії української культури.

Хай кількісно небагата (те, що лишилося нерозвіяне «вітром з України», не розтовчене репресіями), але надзвичайно промовиста епістолярна спадщина 20-30-х років – як голос доби. Досить послатися хоча б на таку перлину епістолярної літератури, як збілочку «Голубі диліжанси», – «чудесне листування ваплітян, зібране у романтичну примарну і вибоїсту путь Юрієм Луцьким»; на колимські листи М. Драй-Хмари до дружини й дочки; на нещодавно опубліковані листи підлітка О. Ольжича до батька в Прагу або Ол. Довженка до Олени Чернової тощо. Достеменно відомо, що українські архіви таять у собі цілі поклади епістолярних багатств, які поступово оприлюднюються ентузіастами цієї справи, незважаючи на економічну скруту.

Так, зокрема, підготовано до видання листи з табору Івана Світличного, побачив світ том напрочуд цікавих листів Надії Суровцевої з Колими до своєї вчительки Кіри Данилової й інших адресатів. З'являються – хай епізодичні й уривчасті, але здебільшого дуже змістовні – епістолярні добірки відомих українських науковців і громадських діячів.

Коллективний епістолярний «портрет в інтер'єрі» української діаспори – також суттєво важливий для осмислення етапів і стереотипів її буття й утвердження, місця українства у світі і постійного «обміну речовин» між «материком» і діаспорою. Тут і унікальні за душевною тонкістю і фаховою мистецькою наповненістю листи Олександра Кошиця до Павла Маценка і Василя Беневського, і видані Дм. Нитченком в Австралії листи до нього українських письменників (Ів. Багрянний, В.Винниченко, О. Кобець, У. Самчук та ін.) та «200 листів Б.Антоненка-Давидовича», і уже згадувані нещодавно опубліковані з дивовижно докладним і об'ємним англomовним коментарем листи українських діячів з американських архівів.

Це й епістолярні новинки останніх років – видані вже за часів незалежності окремими книжками і в періодиці листи українських шістдесятників, письменників і правозахисників (В. Марченка, Є. Сверстюка, А.Горської, І.Світличного, З. Красівського, В.Стуса), книга листів Катерини Білокур «Я буду художником» – неповторний епістолярний автопортрет геніальної художниці. Українські часописи майже в кожному номері розкривають нові невідомі сторінки української епістолярної спадщини – як віддаленої в часі, так і зовсім недавньої, і це суттєво допомагає заповнити прогалини нашого знання й самоусвідомлення.

Якщо б українському новітньому епістолярії були тільки три феномени цього жанру – листи Василя Стефаника, Катерини Білокур та Василя Стуса – то й тоді ми мали б повну підставу говорити про вагомий внесок української епістолярної творчості в духовну скарбницю людства. А ці феномени не є поодинокими вершинами, вони – в силовому полі інших гідних явищ цього жанру (варто згадати хоча б унікальний епістолярний доробок Лесі Українки). На часі серйозна «інвентаризація» наших епістолярних багатств і осмислення значення їх – джерелознавчо-документальне, психологічне, мистецьке.

Епістолярна панорама доби
(на матеріалі листів українських шістдесятників і
постшістдесятників)

«Не доходять ненаписані листи...»

Іван Світличний

Загально визнано, що сьогодні епістолярна культура занепадає, лист (принаймні в його класичній-поштової-формі) втрачає значення провідного засобу комунікації. Не зупинятимусь тут на очевидних причинах: глобальна технізація – телефон, комп'ютер, Інтернет тощо, потреба якнайшвидшої реакції у відповідь («время-деньги»). Шалений темп життя, його загрозлива аритмія – на цьому тлі такий неквапливий «старомодний» спосіб спілкування, що передбачає безпосередній контакт з папером, залежить від настрою, не розраховує на моментальну реакцію у відповідь, а натомість знає насолоду її очікування й передчуття, – відступає мимоволі на задній план, на периферію інтелектуального побуту сьогоднішньої людини.

Тим цікавіше й повчальніше пізнання й осмислення епістолярної спадщини. Останнім часом інтерес до неї помітно зріс. Не тільки у спеціальних наукових виданнях, а й у періодичній пресі досить часто з'являються публікації листів діячів української культури – іноді досить віддалених в часі від сьогоднішнього дня. Це пояснюється, мабуть, потребою й прагненням повніше й живіше осмислити наше минуле, так би мовити «олюднити», наблизити до нас, а то й сприйняти його уроки. Адже кожна така публікація дає відчуття доторку до живих людей. Розкриваємо, приміром, журнал «Київська старовина» (№2 за 1998 р.) і зупиняємося на публікації «Полтавська громада початку 1860-х у листах Дм. Пильчикова до Вас. Білозерського», скрупульозно прокоментованих В. Дудком. Віддалений час, відомі лише в загальних рисах події, знайомі лише фахівцям постаті – та від публікації війнуло живим духом епохи (соковиті цюхвилинні деталі культурного побуту, характеристики членів Громади, правописні «війни», українська мова в недільній школі, сприймання читачами журналу «Основа», атмосфера нагляду й «хамократії» тощо). Скажу більше: прикре відчуття, мовби час зупинився, і ключові проблеми нашого національного культурного буття лишаються й досі на тому ж рівні розв'язання, багато в чому тотожними тим, якими жила українська суспільність

через століття – у 1960-х та й досі не втратили актуальності, уже в умовах незалежної України. Що вже казати про спадщину недавнього нашого минулого. Мова конкретно про епістолярний доробок діячів української культури 1960-1980-х років, передусім пов'язаний з феноменом шістдесятників. Склалося так, що попри складні й драматичні колізії збереглося багато епістолярних свідчень цієї доби – і то дуже змістовних і знаменних. Причому у досить значній частині вже опублікованих і введених до наукового обігу, не кажучи вже про архівні поклади, з яких неухильно виходять на світ Божий все нові й нові епістолярні скарби.

Ці джерела вже не раз згадувалися в попередньому розділі – тепер час приглянутися їм ближче. Це й видані досить повно листи Василя Стуса – надзвичайної ваги пам'ятка епістолярної творчості, листи Валерія Марченка до матері, Євгена Сверстюка до Юрія Луцького, Івана Світличного до подружжя Калинців, Віри Вовк та ін., фрагменти листування Алли Горської і Панаса Заливахи, Зиновія Красівського і Айріс Акагоші, Івана Гнатюка і Володимира Підпалого тощо.

З'являються оригінальні «варіації на епістолярну тему», такі, приміром, як «Листи до самого себе» Юрія Бачі з Пряшева – щоденник-сповідь у формі листів або «З моїх маргіналій: над старими листами» Романа Іваничука – це підбиття підсумків свого творчого життя, осягнення часу і самого себе через звіряння з листами читачів, які «судять і водночас помножують моє життя на свій власний світ, без якого моя праця втратила б елементарний сенс». Це начерки до своєрідного роману в листах, «в якому героями повинні стати мої читачі, котрі були не слабшими, а то й сильнішими, ніж я, особистостями. бо вміли вони не тільки збагнути й оцінити моє письмо, а й висвітлити переді мною ту громаду, задля якої я взявся за письменницьку працю».

Своєрідний і дуже характерний для доби інформаційний пласт відкрився з опублікуванням у журналі «Сучасність» спогадів Ірини Жиленко «Ното feriens», більша частина яких побудована на листах авторки до її чоловіка письменника Вол. Дрозда, який відбував тоді «заслання» у війську, і листів у відповідь самого Дрозда із сучасним автокоментарем.

Джерелом унікальної історико-культурологічної інформації, безперечно, є епістолярій Ів. Світличного, підготовлений до друку його дружиною, як і колосальний епістолярний архів Григорія Кочура, що зберігається в його Ірпінському будинку-музеї ще чекає своїх дослідників.

На пильну увагу заслуговують не раз уже згадувані листи з України (числом понад 800) до Зіни Ґеник-Березовської. Уже за своїм походженням (батько-українець, мати – чешка) вона була живим втіленням українсько-чеських культурних зв'язків. Авторка численних розвідок в царині цих зв'язків, з української літератури епохи бароко й новітньої, досліджень про Сковороду, Котляревського, Шевченка, Лесю Українку, перекладач на чеську мову творів Сковороди, Стефаника, сучасної української прози. Була дуже близька до середовища українських шістдесятників і, так би мовити, постшістдесятників. Серед авторів листів – Ів. Світличний, Є. Сверстюк, Вал. Шевчук, Р. Корогодський, Гр. Кочур, М. Коцюбинська, Р. Іваничук і багато інших. Листувалася з ними від початку 60-х до початку 90-х, причому листування збереглося практично повністю, і в цій повноті неабияка його цінність. Адже «вдома», в середовищі її кореспондентів, зберегти повноцінний архів було практично неможливо – через обшуки, репресивні заходи, лютування цензури.

Звернення до цього цінного матеріалу допоможе змалювати епістолярну панораму доби, з портретами її діячів в інтер'єрі.

Всі названі джерела загалом розглядатиму в єдності, в єдиному епістолярному потоці. У них багато спільного – епоха, суспільна верства, національна заангажованість, поле діяльності – національна культура, коло дружніх зв'язків. Не виокремлюватиму спеціально листів з табору і заслання, незважаючи на специфіку цих останніх. Адже ідеологічні стереотипи обох «зон» – «малої» і «великої», історичні реалії і гримаси тоталітаризму ті ж самі – хіба що ступінь напруги різний...

Осмилення цих епістолярних свідчень і «сповідей» дає змогу **ізсередини** зрозуміти добу, побачити її діячів як живих людей, розвіяти міфи, відкинути інсинуації і, навпаки, поставити заслону спробам канонізації. Почути голос доби. Згадується Пастернакове: «И внуки скажут, как про торф: «Горит такого-то эпоха». Як не зрозуміти Романа Іваничука, який у своїх «маргіналіях» зізнається: «...немов анахорет, у тиші свого кабінету поринаю у півстолітню товщу років, розкладаю перед собою тисячі листів моїх непрошених суддів і радію, що маю можливість прожити життя вдруге, і байдуже мені, що хтось там, може, задихається в безпам'ятстві нинішнього дня; я схиляюсь над старими листами і ще раз живу поруч з людьми, які ніколи не старіють».

Листи до Зіни Геник-Березовської*

Від Івана Дзюби

15.09.65

Даруйте, що давно не відписував – тривалий час не був у Києві.

У нас погані новини. Діється щось незрозуміле. У Києві, Львові та ін. містах арештовано кілька десятків чоловік з молоді. Серед відомих тобі прізвищ – Іван Світличний, Богдан та Михайло Горині, художник Панас Заливаха та ін. Можливо, що будуть ще арешти, але поки що припинилися. Ніяких роз'яснень щодо причин, підстав і мети арештів не дається, але певно справа в «націоналізмі», хоч терміну цього стараються уникати. Певно, була мета залякати людей. Але це, здається, не вдалося. Злякалися тільки обивателі, порядні ж люди обурені і протестують.

Певен, що з цієї «широкої» операції вийде великий пшик, бо те навряд чи вдасться довести, що хтось із заарештованих – злочинець, думаю, що злочинців не в цьому колі треба шукати Тому, хоч і сумна звістка, але Ви не дуже переживайте.

В мене поки що все гаразд. Пишу, друкуюся, правда, мало – останні публікації були в «Дніпрі» (№2 чи №3 – ? №4? забув). «Искусства кино» -№5.

В літературі у нас чимало нових, прийшли зовсім молоді люди – чудові таланти такі як Григорій Тименко, Василь Голобородько, трохи старший Павло Мовчан; в прозі – Григір Тютюнник, новеліст, мол[одший] брат Григорія, автора «Виру», Роман Андріяшик – зрілий епік високого класу...Багато інших новин... На жаль, зараз не настрій про це говорить...

Поки що – найщиріші вітання й найкращі побажання.

Хай усе буде добре!

І. Дзюба.

* Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, фонд 201.

З. Геник-Березовська – авторка численних розвідок в царині українсько-чеських культурних зв'язків, з української літератури епохи бароко. Була дуже близька до середовища українських шістдесятників.

Від Михайлини Коцюбинської

20.11.64

Зіно моя рідненька!

Ти так давно не писала мені, що я вже думала: забула. І дуже зраділа твоєму листу. У мене теж є папка аналогічна твоїй. В тій папці такі рубрики: 1. Поезія. 2. Полеміка з троглодитами. 3. Дороге. Твоє місце – в третій...

Одержала і книжки. Спасибі! Євгенові [Сверстюку] і Славкові [Чорноволу] віддам. А сама почну вивчати чеську мову по ній. А продовжуватиму по твоїх статтях, які, я надіюся, все-таки десь на початку того року вийдуть. Ти вислов Жидліцькому* своє енергійне «фе!» і апелюю до його почуття громадянського обов'язку.

Відразу ж про справу. Твоя стаття** вже має дві рецензії: мою і Івакіна. Про зміст і тон моєї ти догадуєшся, а рецензія Івакіна теж дуже позитивна. Є окремі зауваження (деякі з них слухні, а деякі, по-моєму, ні), але всі вони стосуються частковостей і не мають принципового значення. Ніхто з редколегії ще статті не читав, але Павлюк каже, що, раз дві позитивні рецензії, то вони, очевидно, статтю друкуватимуть десь в тому році. За дальшим перебігом справи я слідкуватиму і триматиму тебе в курсі.

Я нещодавно повернулася зі Львова. На цей раз він мені якось особливо запав у душу. Стояла пізня осінь, але ще тепла і запашна. Листя вже майже поопало, але ще пахло в'ялим. Все було якимсь прозорим, рельєфним: почався період пізньоосінньої графіки. А в Стрийському парку в ставу плавали чорні й білі лебеді, розділені сіткою (і тут расова проблема!). І ще: квіткові базари. Море хризантем: білих, жовтавих, бузкових, червоних. Весь Львів цвів хризантемами. І люди для душі були там... Я приїхала звідти якась світліша.

У Львові бачила прем'єру «Сну» в кіно. Фільм непоганий. Звичайно, немає тієї мистецької напруги, що в «Тінях...» Але фільм майже позбавлений спекуляції (за винятком однієї різкої, яку ти, безперечно, відчуєш). Є хороші тонкі моменти, теплі деталі кілька небуденних узагальнених підтекстів. Враховуючи умови Київської кіностудії, і це добре. Хоч, правда, фільм не касовий, і довго він не йтиме. У Львові познайомилася з товариством людей,

* Вацлав Жидліцький, відомий чеський україніст. Разом із З. Генік-Березовською підготували цінний літературно-бібліографічний довідник «Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних взаємин», який побачив світ у Празі 1968 р.

** Йдеться про статтю «Шевченко і європейський романтизм», подану З. Генік до ж. «Радянське літературознавство». Опубліковано в №3 за 1965 р.

дуже схожих на наше київське товариство: ті ж проблеми, ті ж шукання, ті ж «так» і «ні». Є цікаві музиканти і артисти там: те, чого в нашому товаристві бракує. До речі, в Києві десь скоро має відбутися з'їзд театральної молоді. Приїжджав з Харкова Танюк організував. Якщо я туди дістанусь, буде тобі репортаж, щоб твоя україніка «не розвивалася по мертвих газетних інформаціях».

У Львові познайомилась з Іваном Миколайчуком, виконавцем ролі Івана в «Тінях» і Шевченка у «Сні». Хлопець ще зовсім зелений (23 роки!), але приємний, вразливий, з душею. В голові страшний сумбур, але в кого з нас його немає? Добре, що хоч сумбур, а не порожнеча самозадоволення.

Пам'ятник Франка у Львові мені активно не подобається: без душі і мислі, без динаміки і натхнення. Важкий і помпезний. Гірко що саме він стоятиме віки... І про мистецьку душу нашої епохи судитимуть по ньому.

Нещодавно (уже в Києві) вся «підцюківська»* компанія зібралася у Горської, щоб обговорити проекти пам'ятника на могилі Симоненка. Обговорювалося два проекти студентів Київського художнього інституту. Перший-рієта, виконана в дуже абстрактно-ускладненому плані: я принаймні не відчула її зовсім. Майже всі ми прийшли до висновку, що в такому вигляді вона не годиться. По-перше, такий проект просто не затвердять. По-друге, пам'ятник якимось вже ж мусить промовляти до тих численних людей, які будуть приходити на могилу, а не «лякати» їх... По-третє, таке вирішення, можливо, підходило б до іншого поета, більш нервозного, ускладненого і туманного, але не для Симоненка, з його виболілою і строгою простотою.

Другий проект всім нам сподобався значно більше. Тригранна кам'яна брила. Одна бічна грань шліфована, друга проста. На передньому зламі монументальна фігура жінки-матері. Руки розкинуті на обидві грані. Враження неоднозначне: може, вона обороняє, може, вона розіп'ята, може, це якась стилізація хреста. Але знавці кажуть, що такий пам'ятник для кладовища може бути надто монументальний: не дивитиметься. В цю неділю хлопці поїдуть до Черкас, щоб подивитися і виміряти місце, потім подумають ще і зроблять макети, які ми і затвердимо остаточно.

* Від абревіатури ЦЮК – Центральний Ювілейний Комітет. Це і вигаданий дотепниками пародійний орган, який очолював підготовку й проведення веселого дійства-святкування об'єднаних 35-річних ювілеїв (70-річчя) Івана Світличного і Алли Горської у вересні 1964р., на якому була присутня адресатка.

Зіно, бджілко, про які оповідання Сент-Екзюпері ти пишеш. Я, крім «Принца», знаю його «Землю людей», «Нічний політ», «Військовий льотчик» і «Південний поштовий». А оповідань не знаю. Люблю я його дуже. Це один з моїх «святих». Між іншим. Драч і Параджанов хочуть ставити фільм про нього. Життя Сент-Екса крізь мистецьку призму «Маленького принца». Це могло б бути дуже цікаво, але на студії щось не в захопленні. Драчик казав, що вони хочуть зробити на студії молодіжне об'єднання: тоді, може, можна бути думати. Він зараз на роздоріжжі: сам ставити свій сценарій боїться, бо не знає «ремесла», а віддати комусь не хоче, щоб не спаплюжили.

Ідея із Спартакіадою непогана. Можна буде спробувати. Ще б краще спеціалізуватися в якомусь виді спорту. Гриць* радить вільну боротьбу...

Завтра і післязавтра слухаю словацький оркестр: Сметана, Р.Штраус. Чайковський, Шостакович. Сприйматиму цю музику, як привіт від тебе. Згодна?

Всі тобі шлють ніжні привіти: Крекотні. Івани, Гриць. Євген просив передати, що вже скучив за тобою.

Вітай від мене і від усіх наших Іржину**.

У мене на столі під шклом маленький іконостас. В ньому залишено місце для твого «лику». Мені б не хотілося, щоб це місце довго було порожнім. Бо, коли всі ті, що в іконостасі, сходяться до мене вечорами на розмову, вони всі кажуть, що бракує тебе. І я з ними згодна.

Цілую тебе ніжно.

І твоє сімейство теж.

Передай привіт Андрієві***.

Михася.

Вінграновський Микола Степанович (6.11.1936-26.05.2004).

Поет, прозаїк, кіносценарист, актор, режисер, лауреат Національної премії ім. Т.Г. Шевченка, премії Фондації Антоновичів (США), літературної премії «Благовіст», премій ім. В. Вернадського та О. Довженка, заслужений діяч мистецтв.

* Григорій Сивокінь – науковий працівник Інституту літератури, колега Світличного і М.Коцюбинської.

** Іржина Гостічкова – чеська україністка.

*** Андрій Куримський – чеський мовознавець-україніст

Народився у м. Первомайську (Богопілля) на Миколаївщині. Після закінчення десятирічки (1955) вступив до Київського інституту театрального мистецтва ім. Карпенка-Карого. Навчався лише два тижні, бо зустріч із О. Довженко визначила його подальший шлях.

Він вступив до Всесоюзного інституту кінематографії (Москва), який закінчив 1961 року і почав працювати на Київській кіностудії ім. О. Довженка. Поставив десять художніх і документальних фільмів («Ескадра повертає на захід», «Дочка Стратіона», «Берег надії», «Климко» та ін.)

Перші публікації М. Вінграновського з'явилися у 1957 («Дніпро», №2), та 1958 роках («Жовтень», №8). Пошуки власного стилю не були позбавлені літературних впливів, проте формування творчого обличчя М. Вінграновського визначили два чинники: народна пісня і творчість О. Довженка.

Художній світ поезії М. Вінграновського концентрує в собі злитність минулого й сучасного не лише в темі, але й у характері художньої образності. Це підтвердила вже перша збірка поета «Атомні прелюди» (1962), високо оцінена критикою (В. Іванисенко, Л. Коваленко, С. Крижанівський). Книга вразила масштабністю поетичної думки, силою уяви, високим моральним тембром, самостійністю позиції.

Поезія раннього періоду позначена виразною романтичністю, виявленою у примхливих асоціаціях, алегоріях, конфліктних зіткненнях добра і зла. Поступово Вінграновський – поет «приборкує» бентежну стихію почуттів, скеровуючи внутрішню енергію у психологічні глибини. Саме у збірках «Сто поезій» (1967), «На срібнім березі» (1978), «Губами теплими і оком золотим» (1984) виявилась самотня авторська індивідуальність. Поетів голос став начебто тихішим, але відбулося внутрішнє ускладнення лірики внаслідок зосередженості життя душі. У цих збірках органічно постали спогади дитинства, реальність світу, добра витівка, химерність, затамована журба. Іманентною ознакою ідіостилю М. Вінграновського є інтуїтивне сприйняття світу через натхненну гру уяви, зміну/переливання настроїв. У всій подальшій творчості поета домінуватимуть настрої душі, спрямовані в раціональний простір.

Багатопланова у тематичних вимірах, його поезія позбавлена версифікаційної механіки, натомість авторська лексика творить особливий колорит. Мова М. Вінграновського – це мінливо бентежна стихія, що в повну

силу розкривається у поетичних збірках «Київ», «Цю жінку я люблю», «З обійнятих тобою днів».

У цілому творчість М. Вінграновського вирізняється глибокою органічною народністю, розважливою гідністю, душевною мудрістю, аристократизмом.

Особливо шляхетно і вишукано зазвучало українське слово в прозі митця, до якої він звернувся у 80-х роках ХХ ст. (повісті «Світ без війни», «Сіроманець», «Літо на Десні»; оповідання «Первінка», «Наш батько», «Скриня» та ін.)

У 90-х роках М. Вінграновський дебютував у жанрі історичного роману («Северин Наливайко», 1996), в якому важливе місце посідає історичний документ, фактографія, наукові дослідження, авторський вибір, пошук рецепція історичного матеріалу. Об'ємний фактаж сконденсовано навколо центральної постаті і кількох ключових епізодів боротьби козацтва проти духовного поневолення. «Северин Наливайко» – явище новаторське, свого роду «химерна історична проза» (І. Дзюба). Поєднання ліричного, фантастичного, фольклорно-етнографічних начал властиве творам В. Земляка «Лебедина зграя», В. Дрозда «Ірій», П. Загребельного «Левине серце», В. Яворівського «Оглянься з осені» та ін. Проте М. Вінграновський у своєму романі химерує без стриму, навіть міф отворить. Він одухотворює звірів і птахів, поєднує світ людей і світ звірів. Фантасмагорія у романі вільно вживається із реальністю і фольклором. «Северин Наливайко» – роман, який свідчить про глибоке розуміння і відчуття художньої вірності історичного факту.

М. Вінграновський – автор збірок для дітей «Андрійко-говорійко», «Мак», «Ластівка біля вікна», «Надобраніч». Він написав спогади про О. Довженка та низку есеїв про славетні українські міста («Чотирнадцять столиць України. Короткі нариси з історії України»).

Внесок Миколи Степановича Вінграновського в історію української культури неоціненний.

Рекомендована література

1. Вінграновський М. „За мене відповідає моя творчість” // Гарнашинська Л. Закон піраміди: Діалоги про літературу та соціокультурний клімат довкола неї. – К.: Пульсари, 2001.
2. Вінграновський М. Як я написав „Гайявату” // Поезія: Вип.І. – К., 1985.
3. Дзюба І. Чарівник слова // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4 кн. – К.3. – К.: Рось, 1995.
4. Дзюба І., Гуцало Є., Салига Т. Творити світ для згоди і любові (Штрихи до портрета М. Вінграновського) // Українська мова і література в школі. – 1986. – №11.
5. Дзюба І. Духовна міра таланту // Вінграновський М. Вибрані твори. – К., 1986.
6. Дзюба І. Історичний міф Миколи Вінграновського // Вінграновський М. Северин Наливайко: Роман. – К.: Веселка, 1996. – С.5-12.
7. Єрмолаєнко С., Данилюк Н. Душа моя в цвітінні (народнопісенне слово в поезії М. Вінграновського) // Українська мова і література в школі. – 1986. – №12.
8. Зборовська Н. Чари поезії (Рецензія) // Слово і час. – 1991. – №11.
9. Ільницький М. Таємниці музи (Про поезію). – К.: Молодь, 1971.
10. Ільницький М. У вимірах часу: Літературно-критичні статті. – К.: Радянський письменник, 1988.
11. Кіт Д. Багатогранний талант (ескіз до портрета Миколи Вінграновського) // Дивослово. – 2002. – №9.
12. Макаров А. Благословенна світлотінь. – Літературна Україна. – 1999. – 15 червня.
13. Моренець В. На відстані серця: Літературно-критичні статті, нариси, есе. – К.: Радянський письменник, 1986.
14. Моренець В. Ідеальний вихід із соцреалізму // Світовид. – 1992. – №4.
15. Моренець В. Свобода поезії і поезія свободи (До 60-ліття М. Вінграновського) // Дивослово. – 1996. – №11.
16. Салига Т. Микола Вінграновський: Літературно-критичний нарис. – К., 1989.
17. Сизоненко О. Степовий наш Гайявата (про творчість М. Вінграновського) // Вітчизна. – 2001. – №1-2.
18. Слоньовська О. Конспекти уроків з української літератури для 11-х класів. – К.: Рідна мова, 2001.
19. Талалай Л. Талант щирості // Дивослово. – 1998. – №10. – С. 58-61.

Вечірнє

Чорніє повітря... шляхи засиніли,
Гойднулися квіти пахучими снами,
Натомлені села вечеряти сіли
Під грушами, вишнями і небесами.

І, тихий туман пригорнувши до себе,
Вечеряє поле піснями з долин,
Над селами й полем вечеряє небо,
Вмокаючи в ріки хлібини хмарин.

І серце вечеря своїм сподіванням,
І думка-порадниця мріями свіжими,
Вечеряють очі просторами ніжними,
І губи вечеряють чистим мовчанням...

* * *

Сама собою річка ця тече,
Маленька річечка, вузенька, як долоня.
Ця річечка – Дніпра тихенька синя доня,
Маленька донечка без імені іще.

Вона тече в городі в нас під кленом,
І наша хата пахне їй борщем.
Цвіте над нею небо здоровенно
Солодкими хмаринами з дощем.

Ця річечка тече для клена і для мене,
Її й тоді я бачу, коли сплю.
Я річечку оцю в городі в нас під кленом
Як тата й маму і як мед люблю.

* * *

Прицокало, прибилося, притекло,
Припало, пригорнулось, причинилось,
Заплакало і – нікма утекло
Чорняве полум'я з печальними очима.

До телефону – він його не бачив.
Хоч телефон – сюди-туди: нема!
А ніч, а дощ, а град по ринвах скаче,
І груша з грушами прибилась до вікна.

Прицокало, прибилося, прилюбилось...
Узяв у голову, чи, може, так – приснилось!

Чорняве полум'я, чорняву ту завію
Узяв у душу, як блакитний сон.
А чути плач – то плаче телефон,
Просунувши у ніч свою холодну шию.

* * *

Мій день народження – це ти.
Повите муками у тебе є минуле.
В огні буденної людської суєти
У мене є майбутнє незаснуле.

В первонароджену хвилину чистоти
З тобою обмінялись ми серцями –
Моє майбутнє в грудях носиш ти,
А твої муки я повив піснями.

* * *

Сива стомлена сутінь снігів,
Слід сорочий і лисячий слід.
І під крилами хмар-снігурів
Сонця зимнього жевріє глід.

Сиво як... сивосниву сосну
Нюха заєць і тіль свою нюха...
Так і є: з глибини в глибину,
З рук у руки, із вуха у вуха

Світ кидається й спить на ногах,
Їсть і п'є, і нема йому свята...
Димко дихають в сивих снігах
Сосеняточка і сосенята...

Так і є... І з-під хмар-снігурів
Сніговіється даль-хитавиця,
Та ще приспана сила снігів,
Та над серцем зоря-вечорниця...

* * *

Ластівко біля вікна,
Ластівко нашої хати,
Що тобі, ластонько, дати:
Меду, борщу чи пшона?

Ластонько, літа кінець.
Діток твоїх би до хати,
Я научу їх писати:
Небо, Дніпро, горобець...

Ластонько, де не літайсь –
Мало налітатись вволю:
Ще народись та удайсь
В небо, Вітчизну і волю.

Так воно в світі і є,
Так воно є, щоб літати...
Горечко рідне моє,
Ластівко нашої хати.

* * *

Понад лугом сіра сірячина,
І намет мій – мокриво сумне,
Кропить дощик в лузі корівчину,
Чорногуза, чаплю і мене.

І ніхто не йде, не проминає,
А пройде хто – гляне й не признає,
Пробухика й мовчки промине...
Лише дощик, дощик без зупину
Кропить в лузі темну корівчину,
Чорногуза, чаплю і мене.

* * *

Країно чорних брів й важких повільних губ,
Темнавіх губ, що їх не процілуєш,
Як тепло ти лежиш! як тепло ти німуєш!
І понад нами місяць-однолюб!

Лиш очерет навстоячки щось пише,
Навпомацки по шепітній воді,
І над водою й очеретом тиша
Виводить в небо зорі молоді.

Там час себе по ниточці тороче,
А тут, а тут, де все тривога й щем,
Де до душі душа притислася і хоче
Іще, іще!., але куди ж іще?..

* * *

Вночі, середночі хтось тихо
До мого Слова підійшов
І став дивитися і дихать,
І я відчув: так диха лихо,
Так ходить лихо – Час прийшов.

Прийшов і став. І вже нікуди
Не заховатись, не втекти,
Не загубитись поміж люди,
Не замінити серце в грудях,
Нікого в світі – Час і ти.

Прийшов і став. І я побачив:
У погляді його сухім
Ніхто не любить і не плаче,
І не біжить ніхто, й не скаче, -
У ньому – однаково всім.

Усім однаково: і сушим,
І тим, що будуть, що були,
Однаково морям і пушам,
Словам безсмертним і вмирущим -
Нікому слави чи хули!..

Та я сказав: що хочеш, Часе,
Усе віддам тобі по край –
І юність, й молодості чашу,
Життя сьогоднішнє й вчорашнє,
Лиш Слова мого не чіпай!

Не зачіпай його, малого,
Не бий його і не пали,
Бо перед ним іще дорога.
Бо перед ним багато й много,
І ми із ним ще не жили!

Ще все нам з ним – передсвітання:
І перші сльози перших снів,
І перший сніг з усіх снігів,
І перший берег з берегів,
Й любов ота, що є остання!
І гуркіт молодої зливи,

І тьохкіт серця уночі,
І білий цвіт, і камінь сивий,
Солодкий сон оси і сливи,
Й сови у присмерку сплачі.

Ще все нам з ним – сама тривога,
Ще все нам з ним не відбуло,
Ще все нам радісно і довго,
Ще все нам з ним, – як перед Богом
Кажу тобі, – не перейшло!..

Все те, що хоче, – обіймає
У неодмінності своїй,
І Слово серцем напуває,
І Слово більше не вертає...
Моє ж живе ще – пожалій!..

Я знаю, ти в своєму плинні
Нікому спуску не даєш,
Ані державі, ні дитині,
Ні сивині, ані дружині! –
Безсмертно сієш, смертно жнеш!

І з невблаганними очима
Ти йдеш крізь вічність і крізь мить,
І темінь в тебе за плечима,
Й поперед тебе мла-темнина,
Й тобі нічого не болить!

Чи солодко, а чи солоно
Тобі дарма – нема чи є...
А тут – і трепетно й шовково! –
А тут животворяще Слово
Мого народу і моє!
Це слово людської надії,

Це слово крізь хрести і прах,
Крізь пил віків, усе в сльозах,
Пробилось, вижило, зоріє,
Горить у мене на устах!..

Вночі, середночі хтось тихо
До мого Слова підійшов
І став дивитися і дихать,
І я відчув: так диха лихо.
Так ходить лихо – Час прийшов...

Сіроманець (уривок із роману)

Вночі прийшла осінь, і вовк хмукнув на сизий листок ожини хмукнув і сказав: «Ого-го» Тоді він підняв лапу і лапою вмився. Промив очі, позтрушував з себе листя, послухав свист синиці і знову ліг.

- Далеко! – сказав він собі. – А навіщо?

Потім вовк заспівав. Він співав тихим старим голосом, і така дорога лежала за ним, що аж за Одесою і за Єгиптом виднілася кожна бадиліна. Вовк лежав між грибами, очима у поле, і над ним по листочку опадав ліс.

Звали його Сіроманцем, і він був найстарішим вовком у світі. Все своє сіроманче життя він водив зграю. Молоді вовки з лісів і яруг мріяли пройти у нього бойову вовчу стратегію і тактику. Він снівся молодим вовчицям.

Не один кінь предсмертним кривавим хрипом падав на траву чи на сніг од зубів Сіроманця.

Його проклинали конюхи і пастухи.

Коли ж нічого було їсти і вовк пересиджував день або й три на болоті чи в чагарях, то й зграя сиділа позаду нього, кусаючи себе за хвости.

- Не здохнете! – казав їй вовк. – Вам аби їсти! Лягайте та спіть. У мене самого живіт – аж можна почухати його крізь спину!

І зграя мовчечки лягала.

Отоді вовк ставав на великий піст. В таку пору він любив, як цвітуть будяки. Їхні малинові голови під ластівками навпроти хмар нагадували вовкові рясну велику кров, і він, засинаючи, медово позіхав.

Тепер, на старість, вовк осліп. Бурхлива темнота зацарювала в його очах. Один лише нюх водив його по світу. І кашляти вже почав. І снівся щоночі йому єдиний сон: срібні очі постріляних вовченят, постріляні вовчиці з білими зубами у землю, і снівся він собі сам, втікаючи лісом по білій воді.

Свистіла уві сні синиця, хропли миші у норах і здалеку запахло кіньми. Сіроманець здув прилиплий до носа листок, встав і пішов на кінський той запах.

За лісом при горі-долині миготіло село. Від села охляп на коні їхав Василь Чепіжний. Кінь крутився під ним, харапудився, але Василь бив його прикладом рушниці по заду, і кінь віз його далі.

Сіроманець похлепав в калюжі води, лугом відбіг від лісу і від дороги, заліг за копицею сіна. Нанюхав у сні кількаторо мишей, підснідав ними і знову виструнчив носа у спину Василя Чепіжного та його коня.

Чепіжний в'їхав конем у мокрий ліс. Сіроманець поволеньки на старих своїх лапах рушив за ними.

Чепіжний наставив вуха на лісову невідомість, сплигнув з коня, перекинув рушницю з руки в руку, повів коня стежкою, вивів його на галявину, прив'язав до сосни, а сам відійшов і заліг у ямі.

Сіроманець заліг і собі позаду Василя Чепіжного і його коня. Вітер дув Сіроманцеві в ніс. Вітер гостро пахнув конем, але між конем і Сіроманцем лежав Чепіжний та його рушниця.

Щось, хряснуло в соснах! Василь зняв картуза і задихав у нього. Кінь затрусився, застриг вухами і ліг на землю.

- Не лягай! Не лягай на землю – зашепотів коневі Василь Чепіжний. – Встань! Встань і пахни!

Знову щось мокро хряснуло в лісі. Рушниця в руках Василя Чепіжного сіпнулася на той хряскіт, око завмерло на мушці.

Кінь не вставав, дрібно тремтів, падали краплі на нього, і від кожної краплини він здригався, як від пострілу.

„Старе і хворе! – подумав про свого коня Чепіжний. – Чом він тебе раніше не з'їв, коли ти ще було молоде!.. То вже лежи, а прийде – на цей раз я його неодмінно укохкаю!”

Свиснула синиця. Її порожній осінній свист не сподобався Чепіжному. Посіявся дощ. Чепіжний одягнув картуза і ліг щочкою на курки. Так вони і лежали: кінь, Чепіжний, а поза ними вовк.

Вовк звівся на лапи.

Не встиг Чепіжний ойкнути, як вибита з його рук рушниця полетіла в кущі і Сіроманець задихав йому в покраплену дощем горлянку.

Скочив на ноги кінь, хилитнув сосною, заіржав, відірвався, повалив один кущ, другий – Сіроманець побіг було за ним, проскочив галявину, але повернувся до Чепіжного. Чепіжний світив сірник по сірникові, задкував лісом від Сіроманця, відмахувався патронташем, ускочив в болото, у воду, в мочарі – Сіроманець спокійно ішов за ним.

На-на, все, що хочеш – на! – викидав під ноги Сіроманцеві Чепіжний із торбини і хліб, і бринзу, і патрони викидав.

Сіроманець загнав Чепіжного по шию в озеро і сам сів на березі.

Перед оком Чепіжного на воді тихенько кипів осінній дощ, за осокою сірів Сіроманець.

- Замерзаю! – кричав Чепіжний крізь дощ над водою. – Пропаду! Пропадаю! Гав! Гав! Гав! – загавкав Чепіжний до Сіроманця і люто рушив з води на нього. – На мене – їж! Жери мене! Зжери мене, як ти з'їв мою козу восьмого березня! Я перебив твою зграю і вовчят перебив я!

Чепіжний вигрібся на берег, плюнув у руки і кинувся на вовка.

Сіроманець збив його своїми старими грудьми назад, у воду...

Мрячився дощ, при горі-долині миготіло село, гуркотів у небі високий літак.

Калинець Ігор Миронович.

Народився 9 липня 1939 року у м. Ходорів на Жидачівського району на Львівщині.

Поет так характеризував свою родину: «Мати, Єфросина Калинець, із селянського роду з Городища Королівського біля Ходорова. Мої дядьки брали участь у політичному і громадському житті. Старший мамин брат Микола Гулей був священиком. Був зв'язаний з рухом УПА. У 1949 р. був засуджений на десять років ув'язнення. Молодший брат Андрій Гулей був студентом Львівського університету, знав майже всі європейські мови, був філософом. У 1941 році закатований НКВД. Двоюрідний дядько Григорій Микитей був

послом УНР в Югославії. Отже, родина по материнській лінії була досить політично заангажована.

По батьківській лінії – це міщанська сільськогосподарська родина. ... Я виховувався так, що не мав потреби перевиховуватись чи перебудовуватись».*

Після закінчення Ходорівської середньої школи з 1956 по 1961 р. І.Калинець навчався на українському відділенні філологічного факультету Львівського університету, який закінчив з відзнакою. У мистецькому становленні визначальну роль відіграла поезія молодих П.Тичини, М.Рильського, В.Сосюри, особливо Б.-І. Антонича. «Тільки після знайомства з Антоничем, я збагнув, що мусить бути розуміння своєї теми в поезії, своєї філософії, своєї образної системи, своя побудова, архітектура збірки. Другим поштовхом став приїзд до Львова в 1962 році І.Драча, Вінграновського і Стуса. Після цього я став ще більше усвідомлювати себе поетом – громадянином. Тобто чисті науки Антонича поєдналися з прикладом згаданих поетів та ще Симоненка».**

По закінченню університету І.Калинець впродовж десяти років працював старшим науковим співробітником у Львівському обласному державному архіві. 1965 року у справі самвидаву, до якої було причетні Ігор та Ірина Калинці, відбулися перші арешти (Б.Горинь, М.Горинь, І.Гель, М.Осадчий та ін.). Але подружжя Калинців залишилися на волі. У цей період виходить перша збірка І.Калинця «Вогонь Купала», продовжуються контакти з Європою (Анна-Галя та Олекса Горбач), Києвом (І.Світличний, І.Дзюба, В.Стус та ін.), поширюється самвидав Упродовж 1967-1971 рр. поет опублікував п'ять збірок «Відчинення вертепу», «Коронування опудала», «Спогад про світ», «Підсумовуючи мовчання», «Віно для княжни». Окремі з них друкувалися у ФРН, Бельгії, Чехословаччині. 12 січня 1972 року була заарештована Ірина Калинець. 11 серпня 1972 року заарештували Ігоря Калинця. За вироком суду його на 6 років було позбавлено волі у виправно-трудої колонії суворого режиму з засланням на три роки. У цей період написано «Карпат, або Посельська книжка», 8 збірок «Невольничої музи». Із поверненням до Львова І.Калинець працював у науковій бібліотеці ім. В.Стефаніка, у фонді культури, редагував культурологічний альманах «Євшан-зілля», був депутатом Львівської

* Одержимість: Інтерв'ю Ю.Зайцева з І.Калинцем / Вст. стаття Ю.Зайцева. – Львів: Інститути українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2002.- С. 17.

** Там само.

обласної ради. З 1994 року перейшов працювати у Міжнародний центр освіти, науки, культури, був причетним до створення Марійського товариства «Милосердя».

1991 року у Києві вийшла книга поезій І.Калинця «Тринадцять аналогій», у Польщі – збірка «Пробуджена муза», у Канаді – «Невольнича муза».

1992 року. І.Калинець став лауреатом премії м. В.Стуса та Державної премії ім. Т.Шевченка. Він також є лауреатом літературної премії І.Франка (1977р., Чикаго). Від 1991 року І.Калинець пише твори для дітей.

Рекомендована література

1. Знищення інтелекту (Листування Івана Світличного з подружжям Калинців) // Сучасність. – 2000. – №10. – С. 129-144.
2. Ільницький М. Образ нічного неба: архетип місяця у поезії Б.І.Антонича, Ф.Лорки та І.Калинця // Дивослово. – 2003. – №10. – С. 2-5.
3. Калинець І. Ці квіти нестерпні // Малий поетичний зільник. – К.: Факт, 2000.
4. Мафтин Н. «Знов сниться нації легенда про ностальгійній дар євшану» (Дивосвіт поезії Ігоря Калинця) // Дивослово. – 2004. – №7. – С. 59-64.
5. Павлишин М. Герб меланхолії: поезія горя Калинця / Павлишин Марко. Канон та іконостас: Літературно-критичні статті. – К.: Видавництво «Час», 1997. – С. 255-275.
6. Салига Т. Його терновий вогонь: Штрихи до літературної силуети Ігоря Калинця // Дзвін. – 1992. – №9-10. – С. 147.
7. Світличний І. На калині клином світ зійшовся // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. – К.: Дніпро, 1994. – С. 408-416.
8. Пастух Т. Ключ у світ метафори Ігоря Калинця, або одна поетична сторінка українського постшістдесятництва // Слово і час. – 2002. – №7. – С. 66-70.
9. Одержимість: Інтерв'ю Ю.Зайцева з І.Калинцем / Вступна стаття Ю.Зайцева. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2002. – 178 с. [Серія: Усна історія України ХХ ст., №2].
10. Шевельов Ю. Про двох поетів з княжими іменами // Сучасність. – 1992. – №4. – С. 105-119.

Рецензія Івана Дзюби на поезії Ігоря Калинця

1962 р.*

До Держлітвидаву УРСР

РЕЦЕНЗІЯ

на збірку поезій Ігоря Калинця «Експерсії»

Ця невеличка збірка віршів засвідчує смак і вимогливість автора, який відібрав до неї тільки справді гарні, виважені, «відстояні» твори. Нічого випадкового, нерівного, хвилинного, непродуманого.

Поруч своїх відоміших і «агресивніших» (поетично!) ровесників Ігор Калинець може здатися трохи старомодним і неефективним. Але гарна поезія не старомодна, хоч би якою вона була, і ефективність – не головна її прикмета. Ігор Калинець пише скромно, стримано, спокійно, а за цим відчувається внутрішня активність думки, духовна націленість на певні сторони і моменти людського життя, не випадковість і особиста пережитість тих чи інших образів та мотивів можуть закинути авторові камерність: адже він, здається далекий від найгучніших і найбільш дискутованих поетами проблем сучасності, зайнятий переважно спогляданням тих порівняно «затишних» сторін своєї душі, які зв'язані з певними моментами інтимного життя та історичними і мистецькими рефлексіями – з цими останнім найбільше. Але такий докір був би несправедливим і неправомочним. Адже маємо справу просто з інакшою поетичною вдачею (а різноманітність поетичних вдач – це благо, а не лихо), по-друге, сама по собі така чи інакша вдача, манера, такий чи інакший спосіб прилучатися до світу, той чи інший аспект бачення його, – сам по собі не є гіршим, ні кращим за безліч інших, вся річ у тім, наскільки і як використовують внутрішні можливості того чи іншого підходу, бачення світу. Можна відчувати сучасне життя через супутники і циклотрони, а можна й через зовсім інші речі, – і хто більше виразить добу, залежить тільки від глибини поетичної натури...

Але в даному разі говоримо не про принципову можливість різного поетичного вираження життя, а про те, як один із таких можливих підходів виявився в поезії І.Калинця.

Мало було б сказати, що Ігор Калинець виявив себе як людина, що дуже тонко відчуває мистецтво, змістовно, духовно широко його переживає і вміє

* Датована за інтерв'ю Ю.Зайцева з І.Калинцем та книгою П.Шкраб'юка «Попід Золоті Ворота» (с. 42, 45).

зафіксувати все це для інших і поетично передати їм (див., напр., вірші про архітектуру, малярство, музику). Сказати це – мало. У своїй невеличкій книжечці Ігор Калинець виразив себе як наш сучасник, в душі якого велике – належне! – місце посідають переживання та рефлексії, викликані історичними та мистецькими з’явищами; отже в поезії Ігоря Калинця якоюсь мірою виявляється та грань сучасної молоді людини, яка досі в нашій поезії порівняно мало виявилася і в якій відбився інтимний зв’язок духовного світу цієї людини з важливими епізодами духовного й мистецького життя нашого народу в минулому і сучасному.

Треба відзначити той смак і продуманість, з якими скомпонована збірка, її строгу і водночас «ажурну» архітектуру. Це справді впорядковані «екскурсії» по Львову, давньому і сьогоденному (і про новий Львів сказано не банально-галасливо, а стримано, точно і гарно – див. *Нове місто, Голос міста*), де «гідом» передбачено, на випадок, коли б екскурсанти трохи притомилися, – і «розривку» – *Останній антракт* – рефлексії картин природи та відгомін інтимних переживань: далі йде *Екскурсія II*, де предметом знайомства є вже не «зовнішність» міста, не його вулиці та будинки з погляду архітектури та історії, а його внутрішнє, «інтимне» – ікони його соборів, картини його музеїв, музика, що лунала в його залах, – і тут Ігор Калинець часто зауважує щось маловідоме, а на закінчення – *Весняний фінал*, вірші кохання, сповненого суму й надії, вірші так само скромні, чесні й людяні. Отож і вийшла гарна, розумна і приємна для читання книжечка, яку дуже варто видати.

Повторюю: автор з таким смаком і так вимогливо підібрав вірші, що жоден з них не викликає заперечень і навіть стилістичних завваг.

Іван Дзюба

Калинець Ігор. Пробуджена муза: Поезії. – Варшава, 1991. – С. 417-418.

**Ранні вірші
(1959-1961 рр.)**

Я не стану поетом сурм,
мене вічно хвилюватиме осінь,
що таку безнадійну красу
коханій в очі заносить.

Я шукатиму щастя і біль
на вітрах листопадових,
щоб принести паперу чи тобі
запечалене осінню слово.

* * *

Рожеве тіло, біла яхта,
блакитно ніжна акварель.
І бухта ген, як жовта плахта,
на сонці сушиться між скель.

Човен гойдає, як колиску:
закриєш очі – карусель.
Цвітуть лелії пінобризок
біля підніжжя синіх скель.

* * *

Люблю лінивий дощ
в осіннім соннім місті,
пустинний настрій площ
і жовту жалість листя.

Розбризкані вогні
на тротуарах долі,
самотній шелест ніг
сумної парасолі.

Люблю лінивий дощ
В осіннім соннім місті,
як мріється нам щось,
а що? – не відповісти...

* * *

Упав на небо фіолет,
міцний, як запах матіоли,
густий, немов травневий мед,
упав на небо фіолет.

А потім враз на дальні доли,
на сонний сад, на сонне поле
полився з неба фіолет
міцний, як запах матіоли.

* * *

а щодень
на одно сонце меншає
а щоніч
на одну зорю більшає
а щодень і щоніч
меншає більшає

та незмінно
на чолі кожен несе
обов'язку герби
навіть не підозріваючи

тільки я Митусо
мушу знати
про свій герб неприкаяний
герб меланхолії.

(Із циклу «Підсумовуючи мовчання»)

КАЛИНА

По дорозі із варяг у греки
спинилося моє ім'я
біля Калини.

- Як називаєшся?

- Калина

- А чия будеш?

- Дніпрова.

Давай обоє князувати.

(Із циклу «Калинова сопілка»)

Зірка. Айстра

Казка

*... майже всі мої поезії про квіти написані
далеко від України в 70-х роках; у пермських
політичних таборах та забайкальському
засланні (с. Ундіно-Посельє).*

І.Калинець

Нашою мовою Айстра – Зірка. Подекуди квітку так і називають: не Айстрою, а Зірочкою. Багато квіток подібні до небесних зірок: їхні пелюстки розходяться урізнобіч, як промінці, від золотої серединки. Але чому тільки Айстру ще називають Зірочкою?

А було так. Дивилася Сумна Зірка з неба на Землю і заздрила усім тим, що сходять, проростають, буяють, квітнуть і пахнуть на зеленій Землі. «Як там гарно, – думала Сумна Зірка. – Шумлять гаї, струменять річки, щебечуть пташки, ваблять усіма кольорами квіти! А тут холодно, сумно, зірка від зірки далеко. Тільки радості, як князенко Місяць пройде по небі». Нудьгувала Сумна Зірка, а врешті надумала попроситися у свого князенка Місяця на Землю. Вислухав Місяць і мовить:

– От коли я стану Місяцем Серпнем, тоді я багато зірок відпускаю на Землю. Та застерігаю тебе: по дорозі до Землі не одна Зірка згорить, не долетівши, інші впадуть на дно моря, а ще інші з розгону глибоко вгрузнуть у землю – і їх там ніхто не побачить. А коли навіть відкопають, то вони вже не

блискучі зірочки, а темні камінці, які люди ховають за скло у музеях і називають метеоритами. Нелегка дорога до Землі. І ще невідомо, як прийме гостей Земля.

– А мені хочеться там рости і цвісти, – виповіла свою мрію Сумна Зірка. – І не самотню, а вкупі з іншими квітами. І щоб їх було густо-прегусто!

– Гаразд. Чекай мене Серпневого, – відповів князенко Місяць.

Відтоді не спускала Сумна Зірка очей із свого князенка. Кілька разів він мінявся – ставав молодиком: вузьким серпчком ріжками догори. Але на запитання Сумної Зірки відповідав:

– Ще не час. Бо я тепер Травень, а не Серпень (або Червень, або Липень).

А дівчата тим часом на зеленій Землі сплітали вінки і співали:

От коли б ще до вікна

впала зіронька яка.

А яка? А така, яку небі, пломінка!

– Тепер мій серпок означає, що починається Серпень. У цьому місяці я дозволяю усім охочим зіркам дістатися до Землі. Як долетиш до неї, то станеш квіткою. Земля прийме тебе не надто глибоко, саме так, щоб одні твої промінці стали корінцями, а інші – стеблом і листям. Щасливої дороги, моя Сумна Зірко!

Багато зірок мчало серпневої ночі разом із Сумною Зіркою до Землі. Невеличкі згоріли не долетівши, інші шубовснули в річки і моря (і там, певно, стали морськими зірками). Сумна Зірка зарилася в м'яку грядку, а на ранок зазеленіла.

А дівчинка прийшла у свій зільник і тільки сплеснула в долоні:

– Звідкіль ця рослина? Вже кінець літа, вже всі квіти відцвітають, а вона тільки буде зав'язувати пуп'янок. Це, може, пізня осіння квітка?

І справді, Сумна Зірка, яку прозвали на Землі Айстрою, осіння квітка. Вона не лякається холоду, бо високо в небі було ще холодніше. Живе вона у товаристві таких же квітів – густо-прегусто їх. Та чи стало веселіше у гурті? У квітнику? Ой, ні. Вона була Сумною Зіркою, а тепер вона – Сумна Квітка. І дивиться вона із журбою в осіннє далеке небо. І, можливо, прагне знову зблиснути справжньою зіркою, тільки про це мовчить.

Я не бачив, щоб із айстр плели вінки: їх плетуть навесні або влітку з веселих квіток. Але я чув, як співали дівчатка:

Упадь, Зірко, з неба –

нам тебе тут треба.

*Будеш на Землі
зірка на стеблі.
Будеш в квітнику
в айстринім вінку!*

Драч Іван Федорович (17.10.1936) – поет, кінодраматург, політик.

Іван Федорович Драч народився в с. Теліжинцях Тетіївського району на Київщині. По закінченні середньої школи в Тетіїві викладав російську мову та літературу в семирічці с. Дзвіняче працював інструктором райкому комсомолу, служив у армії. Вступивши на філологічний факультет Київського університету, не зміг продовжити навчання: під тиском каральних органів був виключений із третього курсу. Здобував фах кінодраматурга на Вищих сценарних курсах у Москві, працював у сценарній майстерні кіностудії ім. О.Довженка. За кіносценаріями І.Драча були зняті художні фільми «Криниця для спраглих» (знятий у середині 60-х років режисером Ю.Ільєнком, 25 років пролежав під забороною), «Камінний хрест», «Київська фантазія» (про М.Лисенка), «Іду до тебе» (про Лесю Українку). Після фактичного розгрому українського кіно працював у редакції журналу «Вітчизна». Обирався головою правління Київської організації Спілки письменників України, головою Народного Руху України, депутатом Верховної Ради. З 2000 року – міністр в уряді В.Ющенка, голова Державного комітету інформаційної політики.

І.Драч – лауреат Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка, літературної премії Латвії ім. Ояра Вацієтиса та міжнародної премії Фундації Антоновичів (США).

І.Драч є автором поетичних збірок «Соняшник» (1962), «Протуберанці серця» (1965), «Балади буднів» (1967), «До джерел» (1972), «Київське небо» (1976), «Драматичні поеми» (1978), «Американський зошит» (1980), «Шабля і хустина» (1981), «Вогонь з попелу» (1995), «Сізіфів меч» (1999).

У літературі І.Драч увійшов енергійно і рвучко, із вражаючою новизною форми і змісту, розкутим мисленням і оригінальним мистецьким почерком. Перша публікація в «Літературній Україні» (серпень, 1961) одразу звернула увагу представників «рухливої естетики».

Стильова палітра та емоційна поліфонія текстів І.Драча відзначались гіперболізацією почуттів, щирістю й епатажністю, космізмом і «заземленістю», унікальною метафоричністю. Особливо це відчутно в перших чотирьох збірках.

Творячи індивідуально-авторський образний світ, поет водночас «змоделював» нову художню «знакову систему» свого часу. І. Драч сміливо експериментував із строфікою, ритмікою, тонікою, «повернув до життя» верлібр, драматизував ліро-епічну поему, запровадив жанровий різновид «філософем».

У збірках 80-х-90-х рр. І. Драч явив себе в іншій іпостасі – він став більш ошадливий у тропіці, часом вдаючись до іронії, сарказму, перевагу віддавав канонічним формам.

У творчому доробку поета помітне місце посідає перекладацтво, яке в багатьох випадках «є творчістю за мотивами, варіаціями на теми» (А. Ткаченко), оскільки І. Драч інтерпретує рідною мовою митців, найближчих йому стилістичними вподобаннями (О. Вацієтіс, О. Чіладзе, Т. Табідзе та ін.). Літературна критика й есеїстика митця обертаються довкола імен і мотивів Г. Сковороди, Лесі Українки, М. Рильського, В. Земляка, П. Неруди, Ф.-Г. Лорки та ін.

І. Драч, спрямовуючи поезію в лоно світового мистецтва, сприяв відродженню модерної літератури, а його присутність у національній культурі є неперепутною.

Рекомендована література

1. Драч І. Вибрані твори: У 2 т. – К., 1986.
2. Драч І. Храм сонця. – К., 1988.
3. Олійник Б. Тривожні дзвони І. Драча // У кн.: Українське слово. – Т.3. – К.: Рось, 1994.
4. Ткаченко А. Іван Драч. – К., 1988.
5. Ткаченко А. Художній світ Івана Драча. – К., 1990.
6. Ткаченко А. Іван Драч. Поет. кінодраматург, політик. – К.: «Бібліотека українця», 2000. – 199с.

ЛЕБЕДИНИЙ ЕТЮД

*Ты белых лебедей кормила,
Откинув тяжесть черных кос...*

В. Брюсов

Одягни мене в ніч, одягни мене в хмари сині
І дихни наді мною легким лебединим крилом,
Хай навіються сни, теплі сни лебедині,
І сплоха їх місяць тугим ясеновим веслом.

Зацвіте автострада доспілими гронами,
Змиє коси рожеві в пахучім любистку зоря.
З твого чистого ставу між лататтям та Оріонами
Ти лебідкою плинеш у безкресі мої моря.

Одягни мене в ніч, одягни мене в хмари сині
І дихни наді мною легким лебединим крилом.
Пахнуть роси і руки. Пахнуть думи твої дитинні.
В серці плавають лебеді.
Сонно пахне весло.

ДВІ СЕСТРИ

Дві сестри, тоненькі і сухенькі,
Осінь ловлять в пелени над ставом.
З господарства лине чистий дзенькіт,
У воді поплюскує небавом.
Віспа порябила лиця жовті,
Доброти у серці не роз'їла.
Полум'яне листя сипле жовтень,
Тужавіє нива задубіла.
Гуси білі, вилизані, тлусті
Гелготять, бо скоро будуть вбиті,
І калина у червоній хустці
Кров'ю сходить по степлілім літі.
Дві сестри старенькі на пташарні

Лускають насіння гарбузове,
І дрижать їх руки незугарні,
Чорні, закоцюрблені, дубові.
Кури, гуси – все життя у пір'ї.
Є город маленький коло хати.
Чорнобривці співають на подвір'ї.
Є коза, щоб молоко давати.

А вітри двадцятого століття
Моє серце трудне підймають.
І сидять старенькі край заміті
У вогні осіннього розмаю,
Вмерло їхнє «бути чи не бути»,
А повз них летять у світ дороги.
Стань!
Подумай!
Скільки доль забутих
Навіть не спиналося на ноги.
Непомічена прийшла людина.
Непоміченою тихо вмерла.
Стань!
Тяжка провина безвинна
Крила над тобою розпростерла.

(Зі збірки «Соняшник»)

* * *

Пропало, пройшло, пролетіло,
Минулося, щезло, сплигло,
Лишень голівешками тліло,
Лишень попелищем цвіло.

Одвіялось, сном одіснилось,
Одмарилось – ген набулось,
Вкотилось і ген одкотилось,
Солоним риданням зайшлося...

* * *

ВАСИЛЕВІ СИМОНЕНКОВІ

Як тобі ведеться там, Василю?
Під землею, під ріллею – там...
По якому цвинтарному стилю
Нам ростити крила в телеграм?

Та й на думи стільки того попиту,
На задуми стільки того потопту,
Аж погіркли молоді меди,
Смерте, чорну руку одведе!

Щоб тобі там чути під землею,
Вухами припавши, – на цей світ?...
Що тобі од нашого єлею
Юних ювілейних гірколів?

Та й на брови впали зорі чорні,
Та й зчорнили думи ілюзорні,
Та й зчорнили золоті меди,
Смерте, чорну руку одведе!

Син мужицький. Золоте коріння.
Одчайдушна блискавка брови,
Спалах – і холуйське павутиння
Запалив пожаром голови.

На пожежі – стільки тих пожежників,
Стільки обережних обережників,
Стільки безголосі води,
Смерте, чорну руку одведи!

Пахне сонцем наше грішне небо,
В сонці – твоє полум'я руде.
Всі ми прийдем на той світ, до тебе,

Тільки України хай не йде!
Хай на думи завжди стільки попиту,
Завжди стільки тупоту та й потопту,
Та не згіркнуть золоті меди,
Вічно пахнуть золоті меди,
Смерте, чорну руку одведи!

(Зі збірки «Балади буднів»)

* * *

НАРОД

(Сонет)

Народ – це всі. Це місто і село,
Це люд, який мізкує й форму носить,
Голубить ноти й цифри плодоносить,
Хто няньчить слово й творить чересло.

Народ – це сонцем випнуте чоло
Мислителя, яке і смерть не скосить.
Це цвіт і плід. Хай розум каже – досить,
Цих визначень неначе й не було.

Бо серце твердить в сивизні турбот
Свою затуля думу про народ.
Її не зломить хитромудрий тест:
Народ – дядьки, що йдуть життя орати,
Народ – тітки, що стали за верстати,
Народ – баби в хустках навперехрест.

(Зі збірки «Поезії»)

* * *

Горіхового листя запах

Горіхового листя запах
Ворушиться на вогких лапах
Випростується з-під граблів
І тихо лащиться без слів
Горіхового листя запах.

Горіхового листа подих
Тече воружко по городах
І пропада в лихім вогні
І не жаліється мені
Горіхового листа подих.

Вогонь з горіхового листа
Ти в небо лийся в душу лийся
Й теплом пахучим освяти
Усю безодню самоти
Вогонь з горіхового листа

З листком горіховим Листком
Вогонь все лащить повзком
Не хочу попелом Вугіллям
Алмазом лютим Божевіллям
Листком горіховим Ростком

* * *

Хіба чекати плати за добро?
Нехай в руці зламається перо,
Нехай твоя зламається рука,
Що за добро добра собі чека!

Добро твориться просто – ні за так.
Так, як цвіте і опадає мак,
Як хмарка в'ється і сміється пташка,
Як трудиться мурашка-горопашка.

Хай сіє зерна скрізь
Метка рука,
І в океан добра тече ріка,
І не зросте із нього
Ковила ...
Лиш так змагаймо океани зла...

* * *

НІКОЛИ

Все ніколи.

Ніколи їсти.

Ніколи спати.

Ніколи мислити.

Ніколи встати

Ніколи бігти.

Прибігти ніколи.

Колись тикали.

Тепер завикали.

Все одно ніколи!

Ніколи жити. Все обмаль часу.

Дай на руках через час тебе перенесу –

Зустрінемося понад простором,

Сховаємося понад часом.

Будемо в ніколи жити разом.

Важко звикати, а люди ж звикли –

Все одно ніколи!

Вчився я жити. Навчився вмирати.

Та з часом собі не даю я ради.

А мама каже: тобі і вмерти не буде коли!

Не інакше – вrekli!

(Зі збірки «Теліжінці»)

* * *

У КОЗАЦЬКОМУ ЛУЗІ

Пісня чужа ходить лугами

Виводить лугами пісня чужа

Чужа до нестями мов чорт із рогами

Пісня чужа тне мене без ножа.

А тут же гойдалась козацька слава

А тут же такого на світі було

Тепер чужинецька зайда-шалава
В серці моїм виколисує зло.

І не тому що вона є чужою
А лиш тому що своєї чортма
Отут над смертельною вже межею
Пісня чужа зводить з ума.

* * *

Куди воно дівається – життя?
Якби мені було якесь знаття,
То я ще б, може, трохи дурнем жив
І над вогнем холодним ворожив.

Я ж виніс попіл, зсипав на город.
Яких вогнів жаский коловорот
Повіявся за вітром і здимів –
Яке кострище, із яких умів?!

Лишилася печаль мені на дні –
І п'ю печаль в лихій самотині.

* * *

НІЩО І ЩОСЬ

Ця ніщота, мізерія, ця трухлість,
Пересит глуму на твердих вітрах,
В очах і в серці вицвіла потухлість.
Ця потеруха. Цей затерплий прах.
З Нічого – в Щось. Лиш Деміургу владно
Змісить Ніщо, а вимісити Щось.
Намарно скніти, що усе це складно,
І скиглити, що все це приверзлось...

В розторсаному світі молодому
Без нас поділять і добро і зло...

А ми підем – туди, в Ніщо – додому,
Аби лиш тут Щось билось, Щось було.

* * *

На старій іще царській карті
Я знайшов своє сиве село
І обвів його чорним фломастером
Щоб од мене воно втекло

Та й чого б воно мало тікати
Од старого свого теліжанина
Воно є ще, воно існує
І душа ним навек ужалена.

А нам існувати разом із ним
Рідним таким не віддам нікому
Дихати духом його трудним
Жувати буденну його солому.

Хоч як би вітрами над нами гуло
Хоч як би на всіх нас

гострили жало

Є ми і будем сказало село
Так на вухо мені ти сказало.

(Зі збірки «Вогонь з попелу»)

* * *

ДІАЛЕКТИКА

Ой дядьку, пустіть до хати,
Бо так хочу їсти й спати,
Що ніде заночувати...

Ой, дядьку, пустіть до доньки,
Що плеще в рожеві долоньки, –
Добре нам молоденьким.

Може б, ви, дядьку, йшли з хати,
А то ви вже дуже пихатий, –
Чого б це вам тут ночувати!..

Хто це там стука до хати?
Нікого не треба впускати...
Вам тільки б заночувати!..

6.04.96

* * *

Поховайте мене в Теліжинцях,
Де так пахне безсмертям трава,
Де ліси, мов списи, гороїжаються
І де Роська, мій Стікс, проплива.

Поховайте мене в Теліжинцях –
Не люблю я пихатих столиць.
У Теліжинцях сонечко ніжиться
В сяйві юних дівочих лиць.

У Теліжинцях світ мені тулиться,
Смак води і дотепність дядьків.
Кожна пташка, кожнісінька вулиця
Мене прагне вже сто віків.

Мчать ракети, теліги теліжаться.
Пропаде все у землю сиру.
Поховайте мене в Теліжинцях –
Там ніколи я не помру...

9.09.1996

* * *

Дурна політика. Я знаю
Її лисичого хвоста.
Я наступив на хвіст той скраю.
Мене він в смерть позаміта.

Дурна політика.

Ніколи

Нікому я не підхлібів.
Мої приколи і проколи
Вартніші всіх дурних лобів.

Це пійло пив я.

Повертаю.

Не мій це хліб.

Не тих умів.

Дурна політика – картаю,
Бо мудрої, мабуть, не вмів.

(Зі збірки «Сізіфів меч»)

Жиленко Ірина Володимирівна

Поетеса, есеїст. Народилася 28.04.1941 року у м. Києві. Середню освіту здобувала у вечірній школі, яку закінчила із золотою медаллю. Потім – Київський університет ім. Т.Г.Шевченка (вечірнє відділення філфаку), до якого вступила без іспитів за співбесідою. 1958 року – перша публікація віршів у газеті «Київська правда». Працювала журналістом у газеті «Вечірній Київ». Це був період становлення творчої особистості і самореалізації. Юна поетеса відвідувала оперно-вокальну студію «Веснянка», літературну студію при видавництві «Молодь». 1962 року І.Жиленко одружилась із В.Дроздом, який увів молоду поетесу в коло друзів. Це були І.Світличний, І.Драч, Є.Сверстюк, Алла Горська, Ліна Костенко. І.Жиленко брала активну участь у діяльності Клубу творчої молоді.

Протягом сорокарічної творчої праці Ірина Жиленко виробила власне бачення концепції еволюції людства, небезпідставно вважаючи, що цивілізація

не залишає права на «вічні ілюзії культури». Поетеса культивує в своїй творчості гуманну естетику Ренесансу, послідовно сповідуючи імператив естетизму і моральності. Однією з особливостей поезії І.Жиленко є багатоваріантність мотивів, винахідливість у шуканні яскравих художніх форм. Творчій манері поетеси властиві і медитації. У її збірках домінують оптимістичні барви. У поезії І.Жиленко вимальовується неповторний образний світ, головним елементом якого є символ Дому, який постає в найрізноманітніших ідейно-змістових та емоційних трансформаціях. Виразною прикметою ідіостилю поетеси є багата колористика. Вона «розфарбовує» світ. Цій тенденції підлягають портрети, натюрморти, пейзажі, інтер'єри («Я згадала білий-білий сон і в білій вазі на столі гвоздика»). Постать І.Жиленко тлі шістдесятництва вирізняється особливим «очудненням» й естетизованим сприйняттям світу, що є світоглядною домінантою творчості поетеси.

Збірки

1. Соло на сольфі: Поезія. – К.: Молодь, 1965.
2. Автопортрет у червоному: Лірика. – К.: Рад. письменник, 1971.
3. Вікно у сад. – К.: Молодь, 1978
4. Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна: Поезії. – К.: Рад. письменник, 1979.
5. Дім під каштаном: Вірші. Поєми. – К., 1982.
6. Ярмарок чудес: Вірші. Поєми. – К., 1982.
7. Збулося літо...Поезії. – К., 1983.
8. Останній вуличний шарманщик: Вірші та поєми. – К., 1985.
9. Дівчина на кулі. – К., 1987.
10. Чайна церемонія. – К., 1990.
11. Вибране. – К., 1990.
12. Вечірка у старій винарні: Вірші. – К., 1994.
13. Пори року. – К., 1999.
14. Євангеліє від ластівки. – Х., 2000.
15. Цвітіння сивини: Вірші. – Х., 2000.
16. Євангеліє від ластівки: Вибрані твори. – К., 2006.

Рекомендована література

1. Антонишин С. Свято буття у театрі події, або запросини на ювілей // Дзвін. – 2001. – №4. – С. 129-135.
2. Гордасевич Г. Вікно, відчинене у світ ... // Жовтень. – 1987. – №6. – С.97-109.
3. Дрозд В. Бог, людина і я: [Щоденник] // Київ. – 2003. – №2-3. – С.98 – 103.
4. Жулинський М. Заява незалежного поета, написана не з гніву, а з печалі // Слово і час. – 1997. – №5-6. – С.110-112.
5. Никанорова О. Дочекалася я щастя жить // Українська мова і література в школі. – 1982. – №2. – С.12-23.
6. Жиленко І. Homo feriens // Сучасність. – 1997. – №9-10; 1998. – №9-10; 1999. – №1-2, 12; 2002. – №4-9; 2003. – №11-12.

*«Я не людина, я – вікно у сад»
(початок 60-х рр..)*

І СВІТЛА АЛЕЯ...

І світла алея
веде до стрімкої води.
Скажи мені, де я?
І звідки ця легкість ходи?
Засипаний квітом
будиночка сонячний дах.
Скажи мені, звідки
в мені ця сліпуча вода?
І вибухи світла,
і сонячний, радісний звір?
Засипаний квітом
маленький будинок і двір.
Гроза відкотилась...
І змиті дощем на зорі,
в мені засвітились
акацій стрункі ліхтарі.
І світла алея...
І пляж, і старенький причал.

Скажи мені, де я?
І звідки ця спрага почать
спочатку? Розкрити
вікно в пломенючий сад.
І в чистому зшитку
найперший свій вірш написати.

(Із книги «Автопортрет у червоному»)

В ЗАТІНКУ ЧУДА

В затінку чуда, в світлі надії
так і живемо. Веснам радієм.
Рано встаємо – будні чи свята.
В сінях у нас завелись ластів'ята.

Після дощу багрянють черешні.
Рак з-під місточка вистромив клешні.
Коник приспить нас, а півень розбудить.
В світлі надії, в затінку чуда.

Сонях старенький смутно згорбатів.
Будем на осінь добрі й багаті.
Витопим грубку. Книги розкриєм.
В затінку чуда, в світлі надії.

(Із книги «Вікно у сад»)

Відкрились дні, високі і лункі,
де трави сплять під коників сюрчання.
Я все чекаю, що дійду років,
за котрими нема уже печалі.
Відкрились дні. І завтрашні. І ті,
що там, за ними, світяться прощально.
А де ж оті, од мудрості святі,
за котрими немає вже печалі?
Відкрились дні. І я іду по них.

Їх осягаю зором, слухом, смаком.
О крила книг! Моїх утішних книг!
Накрийте мені серце. Буду плакати...

Бо осені святі і тихі дні, –
оті, що близько, і оті, що далі, –
по самий вечір і по саму ніч
налиті тихим золотом печалі.
Коли ж минеться все моє мені
і ляжу я до сходу головою, –
ще довго буде плакати в тумані
моя печаль, лишившись удовою.

То що ж тоді на цьому світі я,
як не розкрита чаша для печалі?
Дивлюсь очима кольору прощання,
як зносить листя світла течія...

*(Із книги «Концерт для скрипки,
дощу і цвіркуна»)*

ПЕРО

Поле заволочено дощами.
Жовтий сад опівночі помре.
Котрий день нема в сільмазі чаю.
А від трав уже нудьга бере.
Клякнуть пограбовані городи.
І душа замерзла – аж мала.
І нема ні ходу, ані броду
по розгрузлих вулицях села.
Засмутилась свічечка оката,
жалісно заскімлило перо.
Я не вмю жити й не писати,
хмелем слів затруєне нутро.
Але ж як писати, коли надії
не встигаєм – Господи – ховать?

О, яке блюзнірство – римувать!
Так, немов на гробі танцювать.
Втім, ми, люди, навіть це умієм.
Все було. І відбуло. Тавро
на усім. Печать кінця і тліну.
Сіре все. Багріє лиш калина.
Вицвіли вино, чорнило, кров.
Чим писати будемо, перо?
Та дарма. Сухе, пекуче, гостре -
в душу живу увіткну, мов постріл.
Тим врятуюсь.
Відітхне душа.
Бо проллється скорбними рядками
все, що запеклось в горючий камінь:
гнів і жаль,
відвага, біль і жах.
Їх читать не треба. Смертна доза
смерті в них. Зневірять. Обпечуть.
Хай же кануть в Лету.
І, як сльози,
межи пальців Бога протечуть.

(Із книги «Чайна церемонія»)

А я живу
в яйці-райці,
у ліхтарі, у бубонці.
Дзвеню запічним
цвіркунцем,
щоденно дякуючи Богу
за цей скафандр, за схрон
оцей.

О, я б не вижила без нього!
Тут у людей такі манери!
Такий бедлам у місті цім!

Бруднить тутешня атмосфера
мої крохмальні комірці.
Але – коли замкнуто двері...
Коли на Іскрі Божій – чайник...
В собі, в своїй приватній ері,
у синім романтичнім флері -
я розквітаю
над-зви-чай-но...
Мені говорять компліменти
(на кожному слові, на кожному кроці)
душі моєї інтелігенти
Шонен і Гофман,
Шагал і Моцарт.
Привіз Галчинський
препишні ружі,
Рей Бредбері вино з кульбабок.
А Плужник айстри,
як він – недужі.
О Плужник! – вічна
у серці
скабка...

(Із книги «Вечірка у старій винарні»)

ОСТАННІЙ ЛІТНІЙ ДЕНЬ

Стука дятел у кору суху.
Сипле дятел на мене труху.
День останній великого літа
сушить-в'ялить свої сухоцвіти.
Шелестить, шурхотить, шарудить.
Я втомилася лісом ходить.
І, надібавши сонячний закут,
сіла тут, на пеньку, та й сиджу.
Реп'яхи вибираю з собаки
і себе умовляю, кажу:

«Ну, хіба ти не знала досі,
що за літом приходить осінь?
То навіщо печаль?
І чого тобі жаль
в день останній великого літа?»
...Стука дятел у кору суху.
Сипле дятел на мене труху.
Як же літа мені не жаліти?
Як же серцю за ним не боліти
в день останній його відплиття?
Серце знає: минає не літо.
Серце знає: минає життя...

(Із книги «Цвітіння сивини»)

ОСІННІЙ ЮВІЛЕЙ

Володимирові Дрозду

Книжкові шафи. Кавник на столі.
Старенький програвач і два бокали.
О келія останніх на землі
інтелігентів – класу, що зникає.

А за вікном дощі,
і в домі темно.

І ти сумний, і я чомусь сумна.
Приніс мені з базару хризантеми
і пляшечку червоного вина.

Ми зовсім трішки вип'ємо, ей-ей.
За шістдесят здоров'я не зразкове.
Сьогодні в нас подружній ювілей.
І це вже – сороковий. Присмерковий.

Старіємо. Ночами ти не спиш.
І я не сплю. А вже глибока осінь.
Але... я напишу ласкавий вірш.

А ти – роман про потойбічний "Острів

у Вічності". Візьми туди й мене.

Я непомітна і до тиші звична.

Чекатиму, допоки не мине

уся та вічність,

бо й вона не вічна.

Не відпущу тебе в самотину,

яка без мене – пекло потойбічне.

Візьми мене за руку, і навічно

дві вічності зіллються у одну.

Отак, як два життя злились в одно.

Отак, як ми у дітях поєднались.

І це червоне, радісне вино

давай з одного вип'ємо бокалу.

(Із книги «Цвітіння сивини»)

Кисельов Леонід Володимирович (21.09.1946 – 19.10.1968) – поет, прозаїк.

Народився в Києві в родині російськомовного письменника Володимира Кисельова. Писати почав російською мовою в 1959 р. Перша добірка віршів побачила світ у журналі «Новый мир (Москва, березень 1963). У квітні 1963 р. у журналі «Радуга» надруковано два короткі вірші. 12 квітня 1968 р. у «Літературній Україні» І. Драч представив добірку українських поезій Л. Кисельова «Перші акорди» («Смерть ланкової», «Заспівайте, сестро» та ін.). За два тижні до смерті поета ця ж газета надрукувала вірші «Катерина», «Ти полинеш сиза, наче птах» та ін. У серпневих номерах журналів «Ранок», «Дніпро», у листопадному номері журналу «Вітчизна» були опубліковані вірші «Рано, ще рано», «Стати б хоч на менти лічені» та ін.

Посмертно вийшли дві книги російської і української поезії Л. Кисельова – «Стихи. Вірші» (1970) і «Последняя песня. Остання пісня» (1979). Літературознавці називають 114 надрукованих російських віршів Л. Кисельова і 30 – українських. Останні всі датовані 1968 роком.

А. Шевченко згадує: коли Леоніда спитали, чому він почав писати українською мовою, він відповів просто: «Мені так хочеться». Критик Я. Розумний у феномені Л. Кисельова вбачає екзистенційні чинники: «...перехід Кисельова на українську поезію треба розглядати як акт етичний, громадсько вмотивований і спрямований проти загрозливих симптомів збайдужіння великого прошарку української інтелігенції*».

Молодий поет стрімко еволюціонував у духовному сенсі. Найпершу роль у його становленні відіграв батько, який заохочував писати українською мовою, а також інтелігентно-елітарне середовище, у якому він зростав, і творчі контакти із майстрами-шістдесятниками І. Драчем, Л. Костенко, М. Вінграновським, В. Дроздом та ін. Л. Кисельов ставився дуже вимогливо до власної творчості. Він говорив: «Мої вірші вважають талановитими, проте я достатньо розуміюсь на літературі, щоб погодитись із цим». Особливе ставлення у Л. Кисельова було до Б. Пастернака, М. Булгакова, любив поезію Б. Окуджави. Проте останні роки життя поета пройшли під знаком Т. Шевченка.

Зі спогадів друзів і сучасників Л. Кисельов постає особистістю неординарною. Вражає мужність, з якою він переносив страждання від невиліковної хвороби – лейкемії. Він відрізнявся врівноваженістю, наповненістю внутрішнього життя, загостреним почуттям гумору, самоіронією, любив музику, досконало знав англійську мову.

І. Драч у статті-спогаді «Жовта троянда Леоніда Кисельова» писав: «Жив у Києві юнак, цільний і світлий. Навіки залишиться в пам'яті двадцятидволітнім – щедро наділила його мати-природа талантом, мудрістю, чистотою, вродженою делікатністю і стриманістю, так багато йому дала, аж позаздрила, аж здивувалась своїй щедрості – і вкоротила йому віку лейкемією. ... Залишилась поезія, цільна і світла.

Література

Кисельов В. Веселий роман. – К., 1970.

Щербак Ю. Маленька футбольна команда. Ораторія для голосу і дитячого хору. Пам'яті молодого поета Леоніда Кисельова // Дніпро. – 1972. – № 4. – С. 69 – 83.

* Розумний Я. Леонід Кисельов – феномен поетичний чи психологічний? / Кисельов Л. Тільки двічі живемо. Вірші, проза, спогади про поета. – К., 1991. – С. 355.

Кисельов Л. Тільки двічі живемо: Вірші, проза, спогади про поета. – К.: Дніпро. – 1991. – 414 с.

Дзюба І. «Леонід Кисельов з другої половини двадцятого віку». – Там само. – С. 9 – 28.

Драч І. Жовта троянда Леоніда Кисельова. – Там само. – С. 344 – 350.

Рассказывают что Осип Мандельштам умер
в лагере на помойке, подбирая объедки.

Поэту невозможно умереть
В больнице или дома на постели.
И даже на Кавказе, на дуэли
Поэту невозможно умереть.

Поэту невозможно умереть
В концлагере, в тюремном гулком страхе,
И даже в липких судорогах плахи
Поэту невозможно умереть.

Поэты умирают в небесах.
Высокая их плоть не знает тленья.
Звездой падучей, огненным знаменьем
Поэты умирают в небесах.

Поэты умирают в небесах.
И я шепчу разбитыми губами:
Не верьте слухам, жил в помойной яме,
А умер, как поэты в небесах.
1967

*

Я позабуду все обиды,
И вдруг напомнят песню мне
На милом и полузабытом,
На украинском языке.

И в комнате, где, как батоны,
Чужие лица без конца,
Взорвутся черные бутоны –
Окаменевшие сердца.

Я постою у края бездны
И вдруг пойму, сломясь в тоске,
Что все на свете – только песня
На украинском языке.

1963

*

Заспівайте, сестро, заспівайте
Про своє кохання безталанне,
Бо в піснях кохання нещасливе –
Нащо і співать, як не журна?
В хаті тепло, а надворі зимно,
За вікном засніжене обійстя,
За обійстям всніжена долина,
А за нею – безпритульний світ.
Як ви скоро, сестро, одіснились
І пішли у сніг, у біле поле,
А в піснях кохання нещасливе,
Нащо і співать, як не журна.
Заспівайте, сестро, про кохання.

1968

*

Ти полинеш сиза, наче птах.
Твій полинний присмак вабить серце.
Ти по липню вибіжиш у серпень,
мов по линві, бігаючи мій страх.

Питиму розлуку, як вино.
І колись, блідим зимовим ранком,

Чорний птах, сумний, немов прочанка,
Тихо сяде на моє вікно.
1968

*

Завтра буде світ такий, як завше, –
Білий, жовтий, трохи вороний.
І зависне небо, наче зашморг,
Як і має бути восени.

Сон, мов смерть, настигне на світанку,
І незваний день в останню мить
Забере тебе, як полонянку,
Як у пісні – конями умчить.
1968

*

Тільки двічі живемо.
Раз – у світі білим – білим,
Тож сумуємо і квилим,
Як до іншого йдемо.

А тоді ще в другий раз,
В світі чорнім – аж червонім.
Чорнозем ламає скроні,
І трава росте крізь нас.

Тільки двічі живемо,
Дай нам, Боже, щоб любили
І щоб люди не раділи,
Як у чорний світ йдемо.
1968

Стати б хоч на менти лічені
Характерником мені –
Подарую кожній дівчини
Лицаря на коні.

А тоді ще дати мусив би,
Щоб раділи всі живі,
Козаченька чорновусого
Кожній жінці – удові.

Дідові – дзвінкого песика,
Щоб не жив на самоті,
Ще й Івасика-Телесика
Кожній бабі – сироті.

А як хто не має віри вже
Ні в кохання, ні в слова,
Я йому сопілку виріжу
Най журную заспіва.

*

Ой впилася, моя матінко, від ножа,
А заснула, моя матінко, край коня.

Пісня

Не дайте, щоб заснула край коня,
То наша мати: Іншої не буде.
Бо кине вас. І піде межі люди
Чужинними шляхами навмання.
Не дайте, щоб заснула край коня.

Сурмлять газети, радіо гука,
Що живемо у віці атомовім,
І хоч за все ми заплатили кров'ю,
Та час вже других цінностей шука.

Історія не є ракетний жах,
Вона мов шлях від чужини до хати.
І щастя буде. Тільки ви не дайте,
Не дайте, щоб впилася від ножа.
1968

Пам'яті друга

Помер Леонід Кисельов, можливо, наймолодший серед талановитої порослі українських поетів, можливо, найталановитіший серед своїх ровесників. Йому виповнилось 22 роком – він, коли багато хто лише беруться за перо. Він його вже відклав, написав кілька десятків віршів, кожен із яких позначений високим світлом поезії. Всі, хто його знав, дивувались спокійній не по роках мудрості його юнака, його чуттю вагомості слова. Вихований у складній інтелектуальній атмосфері великого міста, він прийшов до джерел поезії простої, по-справжньому непідробно народної. Його улюбленим поетом був Тарас Шевченко – у нього вчився Леонід Кисельов правді, любові й ненависті. Він знав, що невдовзі помре. Своїм спокоєм і мужністю в роботі давав він нам – старшим його друзям і товаришам – великий урок людської гідності перед невідворотністю смерті.

На жаль, лише вузьке коло його знайомих і друзів уповні розуміє, якого поета ми втратили. Широкий читацький загал ще мало знайомий із його творчістю. Наш обов'язок – зібрати усе написане ним. Книга віршів Леоніда Кисельова буде найкращою пам'яттю про нього.

Ірина Жиленко, Борис Олійник, Іван Драч,
Юрій Щербак, Іван Дзюба, Анатолій Шевченко,
Володимир Дрозд.

Літературна Україна. – 1968. – 19 жовтня

Тютюнник Григій Михайлович (5.12.1931 – 5.03.1980) – прозаїк, перекладач. Лауреат премії ім. Лесі Українки, Національної премії України ім. Т.Г.Шевченка.

Григій Тютюнник народився в с. Шилівка Зіньківського району Полтавської області в селянській родині. Події дитинства і юності формували світосприймання письменника: батько був репресований, довгі роки він жив далеко від матері, перебував фашистську окупацію, після закінчення ремісничого

училища й тяжкі для підлітка роботи на заводі у Харкові потрапив до колонії. Пізніше – працював у колгоспі, на шахтах Донбасу, служив чотири роки радистом на Далекому Сході. Саме там уперше спробував писати (російською мовою). Після закінчення вечірньої школи – «... щасливі п'ять років навчання в університеті на філологічному факультеті, те, що я й любив», – писав Гр. Тютюнник в „Автобіографії” «1966 року. Закінчивши російське відділення філологічного факультету Харківського університету, Гр. Тютюнник став учителем вечірньої школи м. Артемівська на Луганщині. У 1963-1964 роках працював у редакції газети «Літературна Україна». Зацікавившись кінематографом, Григир Тютюнник брав участь у роботі сценарної майстерні Київської кіностудії ім. О.Довженка. Він написав сценарій за романом Григорія Тютюнника «Вир». В останні роки життя письменник повністю віддався літературній творчості. У березні 1980 року життя Григора Тютюнника драматично обірвалось.

Григир Тютюнник – один із найдраматичніших і водночас найоптимістичніших письменників нашого часу. Він – автор здебільшого малої прози, особливості якої виявились уже в ранніх творах (збірка «Зав'язь», 1966). Письменник стисло будує сюжет, розгортає напружені колізії, подає стислі діалоги й монологи, авторські коментарі, глибоко відтворює внутрішній стан персонажів («Чудасія», «Холодна м'ята» «Зав'язь», «Червоний морок»).

У прозі Григора Тютюнника домінує морально-етична тема: зародження юного кохання («Зав'язь», «Печена картопля», «Проти місяця»), хвилюючі взаємини сина й матері («В сутінки»), односельчан («Дивак», «У Кравчини обідають», «Син приїхав»), доля дітей («На згарищі», «Перед грозою», «Климко», «Смерть кавалера»). Навколо проблем духовності найчастіше розгортається конфлікт: етичний, духовний, філософський («Вуточка», «Віддавали Катрю», «Медаль», «Три плачі над Степаном»). Ідіостилю Григора Тютюнника властиве komponування образу «зсередини», вміння у буденному знайти загальнолюдське, поєднання глибоких внутрішніх процесів життя персонажа з «підтекстовим» залюбленням автора в героя (наприклад, повість «Житіє Артема Безвіконного»). Ліризм прози письменника досягається використанням пісенної образності, пейзажів, тонкого гумору. Невід'ємним компонентом образно-емоційної палітри Григора Тютюнника є психологічний драматизм і трагічність, які посилюються неусвідомленням героями свого становища («Син приїхав», «Устим та Оляна»). Особливе місце у творчій

спадщині митця відведено світу дитини («Однокрил», «Ласочка», «Лісова сторожка», «Бушля» та ін.). Знавець дитячої психіки, він не моралізує, а відкриває щемливо-довірливу душу підлітка.

Показуючи поліфонізм різних характерів, автор, здається, буває нещадним. Не приховує примітивність одного, забіякуватість другого, схильність перебільшувати третього. Але «...він їх любить такими, якими вони є. Всі вони – його народ» (Г. Клочек).

Яскравість і своєрідність таланту Григора Тютюнника в контексті доби засвідчила вихід на нові обшири національного й загальнолюдського, пізнання людини як безконечності.

Рекомендована література

1. Гончар О. Живописець правди // Вічна загадка любові: Літературна спадщина Григора Тютюнника. Спогади про письменника. – К., 1983.
2. Гуторов О. Незахищене серце. Характер і час Григора Тютюнника // Прапор. – 1990. – № 7 – 9.
3. Даниленко В. Із серця української літератури // Post – Поступ. – 1992. – 7 грудня.
4. Мороз Л. З любові й доброти (Григір Тютюнник): Літературно-критичний нарис. – К., 1984. – 181 с.
5. Тютюнник Г. Автобіографія // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4 кн. – Кн. 4. – К., 2001.
6. „...Щоб було слово і світло”: Листування Григора Тютюнника / Передмова, упорядкування, примітки, підготовка текстів О.І. Неживого. – Луганськ, 2004. – 230 с.

Автобіографія

Народився я 5 грудня 1931 року в сім'ї селян – Тютюнника Михайла Васильовича і Тютюнник (до заміжжя Сивокінь) Ганни Михайлівни. Вони були вже в колгоспі – батько плотникував, косив, пиляв осокорчики довгою дворучною пилкою, нишком готувався до екзаменів у вчительський вуз. Мати працювала на різних роботах – полола, в'язала, поливала і подавала снопи в барабан.

У тридцять третьому році сімейство наше опухло з голоду, а дід, батько мого батька, Василь Феодулович Тютюнник, помер – ще й не сивий був і зуби мав до одного міцні (я й досі не знаю, де його могила), а я в цей час – тоді мені

було півтора року – перестав ходити (вже вміючи це робить), сміяться і балакать перестав... У тридцять сьомому році, коли батькові сповнилось рівно сорок (він з 1897 року), його заарештували, маючи на увазі політичний мотив, і пустили по сибірських етапах...

У 1957 році прийшов папірець, який сповіщав, що батько ні в чому не винен і реабілітований посмертно. По тому, як забрали батька, ми залишилися удвох: мати двадцятичотирьохрічною вдовою (вона молодша за батька на шістнадцять років) і я. Мені тоді йшов шостий рік.

Мій батько, кажуть, був гарний собою, розумний, сильний і з лиця моложавий, бо після першого одруження – на Івзі Федотівні Буденній (1920 – 1921 рік) – він не знайшов кращого заняття, ніж займатись поезією, геометрією, бондарством. Після того, як батька забрали в тюрму в 1937 р., взяв мене до себе батьків брат Филімон Васильович Тютюнник, – мати осталися заміжні за іншим, а я пішов до дядька. Сьогодні я знаю, для чого взяв мене дядько. Він і його дружина, Наталія Іванівна Рябовецька, з сусіднього з нами хутора Троянівка, вчили й виховували мене, а кажучи просто, були моїми батьками. Вони обоє працювали в школі. Дядя був бухгалтером, тьотя викладала українську мову й літературу. З того часу я запам'ятав «Як упав же він з коня», «На майдані».

(...) Я любив і знав казки Пушкіна і безліч українських народних казок, з яких я найбільше люблю й зараз «Котигорошка», – прекрасна та казка. Перечитував оце недавно – диво, та й годі...

А до Донбасу, ще коли жив я з матір'ю і татом, добре запам'ятались мені Шевченків «Кобзар», «Під тихими вербами» Грінченка, «Хіба ревуть воли...», «Кайдашева сім'я», «Тихий Дон», тоді ще не закінчений, – третю частину читали, мабуть, тато і мама воювалися за неї: обом хотілося читать. Зійшлись на тому, що вечорами читали вголос.

1938 року віддали мене дядя і тьотя до школи в український перший клас, який нараховував сім учнів. Думаю, що тут другі мої, сказати б, батьки дотримувались принципових поглядів щодо української мови, освіти, культури взагалі.

Через два тижні цей клас було ліквідовано за малим контингентом, і я опинився в російському першому класі. З того часу і до 1962 року я розмовляв, писав листи (іноді оповідання) виключно російською мовою, окрім років 1942 – 1949-го, коли я знов опинився в селі біля матері. До цього я був старцем

в повному розумінні цього слова. Сталося се так. На початку війни тьотя народила мені сестрицю. А дядю забрали на фронт. Уже в сорок другому році почався голод. Я їв тоді картопляну зав'язь, жолуді, пробував конину – коли вона кипить, з неї багато піни...

Люди, дивлячись на змучену тьотю і на нас, голодненьких дітей, порадили мені чкурнути до матері на Полтавщину, щоб легше стало всьому сімейству, – голод як-не-як. Я так і зробив. Йшов пішки, маючи за плечима 11 років, три класи освіти і порожню торбинку, в котрій з початком подорожі було дев'ять сухарів, перепічка і банка меду – земляки дали на дорогу. Потім харчі вийшли. Почав старцювати. Перший раз просити було неймовірно важко, соромно, одбирало язик і в грудях тепло, тоді трохи привик.

Ішов рівно два тижні Через Слов'янськ, Краматорськ, Павлоград (чи Конград), Полтаву, Диканьку, Опішню. А слідом за мною, коли трохи полагодилося із залізницею, приїхала і бідна моя тьотя з грудною сестричкою.

Зажили ми в селі. Потім хату спалила бомба, і ми опинилися в чужих людей – те, що було і в Донбасі: міняли квартиру за квартирою, бо ніхто довго не хотів держати постояльців з двома дітьми. Так і в селі було.

Після Перемоги повернулися дядя і поранений, забинтований уже до смерті Григорій – аж тоді ото я його взнав трохи ближче, бо він мене іноді гладив по голівчині і казав щось хороше, лагідне. Видно, взнав, що я теж устиг настраждатися, хоч і не розуміючи того до пуття.

У 1946 році після закінчення п'ятого класу пішов я в Зіньківське РУ № 7, щоб мати якусь одежину і 700 грамів хліба на день. Вони, оті 700 грамів, і врятували нас із мамою у 47-му: я носив «з города» щодня по шматочку, глевкому і сплюснутому в кишені, як порожній гаманець.

Восени нам, ремісникам, вручили атестати слюсарів п'ятого розряду і одвезли машинами до Охтирки. А звідси поїздом – до Харкова, на завод ім. Малишева. Там нам дали гуртожиток (одна кімната – загін на 68 душ) і розподілили по цехах. Став я належати до пануючого класу, ходив через оспівану заводську прохідну... їв по талончиках у цехових їдальні, одержував 900 крб. щомісяця, доки не закашлявся од іржавчаної пилюки поганим, нездоровим кашлем. І вирішив: додому, додому! В колгосп, до матері! Та ще й закохався був нишком у шилівську-таки дівчинку. Туди, туди! Там – краще, хоч і їсти впроголодь.

Пішов у колгосп. Орав, волочив, косив, погоничував біля волів (їх звали «ледачі») – важко було, а тут ще й з «коханням не повезло», бо хто ж дозволить дівчинці-школярці сидіти біля червоноармійської могилки вечорами, як парубок голий, босий, хати не має, та ще й батько в тюрмі.

Коли це якось восени, саме молотили, кличуть мене до зінківської міліції. «Утік з Харкова?» – «Ні. Сів, та й поїхав», – «А закон про три роки знаєш?» – «Знаю». – «Ну-от». Обрізали на моєму рам'ї гудзики – в КПУ. Потім судили. В залі були мама і я з міліціонером. А за столом – народний суддя і народні засідателі. Дали мені чотири місяці. Колонію знаєте в Полтавській області? Ото я там відбував кару – чотири місяці. Коли мене випускали, табірний бібліотекар сказав мені на прощання: «Тебя, выпускают? Ах, жаль, хороший читатель был...» В таборі я взяв Тургенєва і Герцена («Кто виноват?», «Отцы и дети», «Записки охотника»).

А повернувшись додому, прочитав «Кавалера Золотой Звезды» і ненавиджу його й по цей день: я знав уже інших кавалерів...

І знову колгосп. Тепер уже коли заставляли робити щось дуже важке, то натякали, що не тільки мій батько ворог народу, а і я тюряжник. А тут мама приймака прийняли...

Пішов я та й завербувався у Донбас – край мого дитинства. Будував Миронгрес (це під Дебальцевим) і зажив, сказати, самотійною житухою. Навіть посилки матері слав: калоші, матерійки на піджачок тощо. Слюсарював, їздив на машинах, майстрував і т. ін.

У 50-му і до осені 51-го знову жив у дяді і тьоті, працюючи тепер уже в гаражі при шахтобуді Краснолуцької автотранспортної контори.

В листопаді 51-го року – армія. Владивосток... Словом, нині орденосне Примор'я. Радистом був чотири роки. Отут-то я і взявся за самоосвіту. Та так, що по демобілізації пішов після „законних” п'яти класів спочатку у восьмий, потім у десятий клас вечірньої школи. Токарював у Щотовському вагонному депо – обточував колеса – і вчився.

А далі щасливі п'ять років навчання в університеті на філологічному факультеті, те, що я й любив. І російське відділення – те, до чого я звик, до чого мене готували школа, армія, напівросійське донбаське оточення.

В 1961 році написав першу новелу «В сумерки», і «Крестьянка» її надрукувала. Більше нічого потім не писав: сесія, дипломна робота по

психологічному аналізу Л.М.Толстого – словом, ніколи було писати. До того ж пора було заходжуватись женитися, що я й зробив цілком успішно і щасливо.

По тому, як умер Григорій, я знову взявся за писанину, але вже українською мовою. Цей злам вам повинен бути зрозумілий...

Прочитав словник Грінченка і ледве не танцював на radoшах – так багато відкрив мені цей блискучий твір. Негайно переклав свої «Сумерки» на рідну мову і тепер уже не розлучаюся з нею, слава Богу, і не розлучуся до самої смерті. І все це на четвертому десятку!.. Ця щаслива подія в моєму житті сталася на шахті № 10 під Комунарськом Луганської області, де я викладав у вечірній школі російську мову та літературу, а жінка – українську мову та літературу. Там же сталася ще одна щаслива подія – жінка народила мені сина Михайла. Одного Михайла замордували, може, хоч другому поталанить жити по-людському. Об цім тільки й молю Господа-Бога.

А далі що? А далі я поїхав до Києва, де, завдяки зусиллям багатьох людей і в першу чергу Анатолія Андрійовича Дімарова, живу й по сьогодні. В Києві була написана «Зав'язь». Зараз працюю над сценарієм за «Виром» Григорія. Обіцяють з осені запустити фільм, та хтозна, як воно там покаже.

Аміль.

Григір Тютюнник

Київ, 30 липня 1966 року.

*Із записної книжки**

Читав статтю Буряка. Стурбований проблемою, чому молодь тікає з села. Судження німічні. Їсти, мовляв, є що, будинки культури будуються, телевізори ледь не в кожній хаті і т.п. Навіть не подумав заглянути в історію нашого села, в історію втеч. Справді, з чого все почалося?

Ще не дуже давно село оббирали до нитки (як нижчий клас?), забирали молодь у ФЗО, вербували, куди не вистачало «живих ресурсів» – словом з усієї державної сили створювали рух «від землі». Так робиться в нас усе.

Кампанії. Тепер побачили, що перебрали, й стали повертати у протилежний бік. Ми живемо так усі 50 років. Смикаємо людину. Щоб не забувала, що вона гвинтик і коліщатко: «напружим в один бік, направим в другий»... Правильно писав поет, та даремно радів з цього. Бо вийшло те, що й з

* Матеріали ЦДЛМА. Оп. 1. Спр. 18. Стр. 8 – 12. В обіг уводяться вперше.

штучними морями: залили десятки тисяч земель, тепер раді б врятувати, так не можемо. От вони й гниють помаленьку. То не вода гниє, гниє земля. З селом, як і з морями, ми перенапружили. І щоб відновить рівновагу, треба затратити стільки ж енергії й насильства, скільки було затрачено, щоб порушити її, тобто знову «напружувати в один бік...»

Хто в селі любить землю? Вона, крім присадибників, нічия. Державна. Як панова. На ній зараз, не кільканадцять років тому, а зараз, можна заробити так, щоб забезпечити себе на рік харчами, одежею, навіть телевізори (останній вважають чомусь ознакою і постачальником культури: єврейських пісеньок, естради, футболу, воєнних і шпигунських фільмів – того, що не є мистецтвом для людини і про людину, а розвагою. Мистецтво ж не лише розвага).

Земля стала предметом тільки отробітку і заробітку. От і все. Як станок його треба доглядати, щоб заробляти на ньому гроші. Земля перестала бути предметом творчості і змагання – теж творчого: що де посіяти й коли це зробити, щоб уродило найкраще, який шмат відпочине під паром, який працюватиме – все це минулося. А яка то була радість! Духовна насолода – інакше не скажеш. Тепер прийшла рознарядка – посіяли (що вказано і де вказано), прийшла друга – зібрали, прийшла третя – вивезли в план.

Є лишки? І те вивезти. Виконати план – поняття умовне. План безконечний, бездонний: виконали – треба перевиконувати і т.д. План – це „давай, давай!” Яка ж, різниця колгоспникові, скільки вродить земля? Ніякої, якщо тільки не загрожує голод.

Задумано було, що й земля і все на нашій землі обросте почуттям: «наше!» Не вийшло так. Такого почуття немає. Є колгоспне, державне. І в цих словах звучить відчуження. Несвідомість? Ні, свідомість. Звідки взялося: «забрали в державу»? А скільки, пригадати б, людей побувало в тюрмі за оте «наше», коли голодні й холодні наважувалися взяти хоть крихту отого «свого»? Мільйони!

Разом з молоддю пішли з села Любов, Весілля, Вечорниці – народна культура. Адже щоб полюбити й одружитися – теж треба втекти з села! Куди дівалися вистави, котрі так любили ставити самі селяни? Вони пішли разом з молоддю пити горілку в Донбасі чи в Харкові й одержувати по 15 діб. Куди поділися весільні обряди, ці свята народного мистецтва? В збіговиська, п'яні компанії, що вже й «гірко» не завжди кричать, бо то «старо», а варнякають про заробітки, начальство, політику, мордобій й співають «Ой мароз, мароз, ні

марозь міня» або рикають і підвивають «с чіго начінаєцца родіна». «З бодяги!» – каже хтось – і реготять. Распустился народ, пйот, хуліганіт, прогуліваєт – бідкаються політики. – Но соціальних прічин п'янства у нас нет. Значіт, надо завінтіть гайку! «Напружити в один бік...» і пішла «державна» діяльність: продавати горілку тільки з 10 год., тільки від понеділка до п'ятниці, не продават нарозлив, штрафувати, виганяти з роботи, судити... Глеб Успенський був дотепніший: він пропонував такі затички до пляшок, щоб «мужик не мог открыть» або ж будувати «кабаки парадными во двор»!

Ось до чого приводить руйнування, духовне спустошення людей. В селі людина контролюється, кожен її вчинок на виду.

Там не дуже розбл... ся чотирнадцятирічна дівчинка з сивим грошовитим пройдисвітом, там не дуже розмахнешся ножом і не дуже вкрадеш мішок шкір чи й цілу машину, дачі теж не збудуєш, «культурною» мовою не розговоришся, бо засміють. А в місті все можна. Це також одна з причин втечі з села – гірших людей.

Тим-то й залишилися там ті, хто вже не пручається з рук у життя, а доплює останні роки свій пайок на буряках і купує по двадцять метрів «полотенишного», як заб'ється до дітей у гості в місто чи виселок – на смерть. Отут ховається відповідь, яку так шукає Буряк.

Гуцало Євген Пилипович (14.01.1937 – 7.07.1995) – прозаїк, поет, публіцист.

Євген Гуцало, на щастя, не був фізично знищений радянською владою, як В.Стус, Ю.Литвин, В.Марченко, І.Світличний та інші, хоч саме їхню традицію в українській літературі послідовно продовжував. Як письменник він сформувався в лоні соцреалістичних нормативів, однак зумів дистанціюватись від тоталітарного світу, стверджуючи вічні мистецькі цінності, незнищенність духовного досвіду, життєву філософію.

Народився письменник у с. Старий Животів, тепер Новоживотів, на Вінниччині. У юності мріяв вступити на факультет журналістики, але не пройшов за конкурсом. Через рік став студентом Ніжинського педінституту ім. М. Гоголя. Далі була багаторічна робота в редакціях обласних газет, у «Літературній Україні», видавництві «Радянський письменник» (нині «Український письменник»). Є. Гуцало – лауреат Державної премії імені

Т. Шевченка, літературної премії імені Ю. Яновського, його книги перекладені багатьма мовами світу.

Дебют Є. Гуцала був успішним. Про молодого прозаїка з розкуто-щедрим лірико-поетичним сприйняттям світу заговорила критика. Його творча біографія уявляється як витки спіралі. З перших збірок оповідань «Люди серед людей» (1962), «Скупана в любистку» (1965), «Олень Август» (1965), «Хустина шовку зеленого» (1966), «Запах кропу» Є. Гуцало заявив про себе як автор лірико-психологічної прози.

Новим словом в українській прозі стали його повісті з часів війни та повоєння «Мертва зона» (1967), «Родинне вогнище» (1968), «Шкільний хліб» (1981), «Двоє на святі кохання», в яких було помітно посилено об'єктивно-епічне начало, збагачено психологічно-філософський шар тексту й підтексту. Талант лірика й епіка, психолога й портретиста розкрився у книжках оповідань «Що ми знаємо про любов» (1979), «Мистецтво подобатись жінкам» (1985).

У 80-х роках Є. Гуцало, уникаючи нав'язуваної ідеологічної тематики, звертається до химерної прози і пише фольклорно-міфологічний роман-трилогію «Позичений чоловік», «Приватне життя феномена», «Парад планет». У центрі цього гротескового дійства Хома Прищепка, дивак і мудрець, на кшталт козака Мамаєва.

Особливе місце у творчому доробку Є. Гуцала посідає тема дитинства (оповідання «Пісня про три дуба», «Вигадники», «Нові чоботи», «Сім'я дикої качки» та ін.). Автор малює персонажів дітей, які чарують неповторністю характерів, чистотою почуттів, розкриває надзвичайно складний душевний стан дитини. Характери дітей у творах Є. Гуцала виявляються через портрет, аналіз внутрішнього стану, авторський коментар. Можна говорити про наявний у ряді творів образ дитинства, який виступає «посередником» між авторським задумом і читачем (новели «Березовий сік», «Білі гуси в темній воді»). Є. Гуцало майстерно користується цим літературним прийомом, що засвідчують створені ним художньо й психологічно переконливі образи дітей.

Окремо варто наголосити на актуальній публіцистиці Є. Гуцала, зібраній у книзі «Ментальність орди», всі статті з якої впродовж 1993-1995 рр. друкувалися на сторінках «Літературної України». За цю працю він відзначений Всеукраїнською премією ім. І. Огієнка (посмертно). Він автор збірок «Письмо землі», «Час і простір», «Напередодні нинішнього дня».

Талант Є.Гуцала виявився й у поетичному вимірі. Вже перша поетична добірка «Зелена радість конвалій» (1961) була сповнена буяння почуттів, звуків, кольору. Лірика Є.Гуцала являє собою вишуканий сугестивний малюнок: «Ходім в поля/ ходім в луки й до лісу/ Ходім завжди/ Ходімо знов і знов/ Лиш подивись під ноги, оглянися/ Яке письмо в землі!/ Яке письмо!» Є. Гуцало умів у зовні непоказному показати загальнолюдське, цим продовжуючи тенденції шістдесятництва.

Творчий доробок Є. Гуцала складає бібліотеку самобутньої, чесної прози.

Рекомендована література

1. Брюховецька Л. Тепло серця: Штрихи до творчого портрета Євгена Гуцала //Київ. – 1984. – № 12. – С.131-132.
2. Громик Л. „З пороків усіх найогидніший – зрада”: Повість Є.Гуцала „Безголов’я” //Слово і час. – 2005. – С. 59-64.
3. Гуцало Є. Вічні джерела дитинства [Про час і про себе] //Слово і час. – 1997. – № 1. – С. 31-33.
4. Гуцало Є. Твори: в 5-ти томах. – К.: Дніпро, 1995-1997.
5. Дзюба І. Штрихи до портрета Євгена Гуцала //Українська мова і література в школі. – 1995. – № 11.
6. Дончик В. Проза українського серця //Урок української. – 2002. – № 4. – С.51-54.
7. Жулинський М. Відкрився птахам, людям і рослинам //Слово і час. – 2005. – № 8. – С.3 – 8.
8. Жулинський М. Євген Гуцало: Діалог і роздуми //Радянське літературознавство. – 1987. – № 1. – С.29 – 38.
9. Жулинський М. Наближення. – К.: Дніпро, 1987. – 286 с.
- 10.Павлишин М. Оповідання Євгена Гуцала //Павлишин М. Канон та іконостас. – К.: Час. – 1997. – С.71-81.
- 11.Плющ В. Мов дзеркало письменницької душі //Гуцало Є. Твори: В 5 т. – К.: Дніпро, 1997. – Т. 1. – С. 5 -14.
- 12.Фізер І. Фатальний удар [Євгена Гуцала] по соціалізму //Вітчизна. – 1996. – № 1/2. – С.115.
- 13.Шевченко А. Феномен Євгена Гуцала //Дивослово. – 2003. – № 3. – С.22 – 24.
- 14.Янковська О. Гуцало Євген Пилипович //Енциклопедія історії України. – Т. 2. – Г-Д. – К.: Наукова думка, 2004. – С. 261-262.

ВІЧНІ ДЖЕРЕЛА ДИТИНСТВА

Моє прилучення до літератури, на щастя, відбувалося (і я вважаю, що відбулося) в дитячому віці, починаючи з віку раннього. Досі пам'ятається з тих фантастичних часів юної свідомості враження від казки Михайла Коцюбинського про загадкового Хо, повість уже забутого автора про дружбу й пригоди індійського хлопчика й слова – Мата і Харі. А ще – українські народні казки.

В ту сутужну післявоєнну пору ніхто не впливав на мої буйні й дикі читацькі інтереси, та й літератури в глухому подільському селі для вибору не було майже ніякої, отож мимоволі й мимохіть, відчуваючи голод і спрагу до книжки, доводилося читати все, що випадково потрапляло до рук. Тому-то поміж моїх перших книжок – і Біблія. (Цю книжку я малою дитиною знайшов у селі Овечаче в моєї баби Ликори на печі; звичайно, я не знав, що це Біблія; майже не вміючи читати, цю книжку без початку і без кінця розмальовував «хімічним» олівцем, слинячи його в роті; вже в зрілому віці про ці свої «біблійні» враження я написав у повісті «Співуча колиска з верболозу, або ж Окупаційні фрески». Тому-то поміж моїх перших книжок – і «Війна і мир» Л. Толстого. (Здається, читав її десь у п'ятому класі, роман справив дуже сильне враження, я навіть намагався переповісти його зміст однокласникам).

Почувши про Тараса Шевченка, сам почав шукати й напивав «Кобзаря» – і зразу ж відчув просто магічну силу його слова. Таку саму магічну силу відчув у творах Миколи Гоголя, який зачарував і буквально приголомшив талантом – ця зачарованість не минала ніколи й пізніше, коли хотілося перечитати його речі. Згодом до мене прийшли М. Коцюбинський, В. Стефаник.

Зумисне зупиняюся на цьому спонтанному, хаотичному періоді своїх читацьких зацікавлень, бо, либонь, вони були багато в чому визначальні. В силу обставин всеїдність – від безкнижжя. Тому-то з однаковим запалом читалася популярна брошура про астрономію та цікаві небесні явища й така сама – з проблем тодішньої агрокультури, й грубий том про експедицію Нанесена до Полярного полюса, й книжка всіляких документів та судових свідчень про Устима Кармелюка, й фантастична повість В.Немцова в газеті «Пионерская правда».

Важко пригадати, з якого саме конкретного імені зародився інтерес до зарубіжної літератури, проте це був інтерес інтенсивний і тривалий... Чи не з довоєнної хрестоматії, виданої російською мовою для вищих учбових закладів?

Тут була й «Пісня про Нібелунгів», й Еразм Роттердамський, і Сімпліцимус, і Рабле, і Боккаччо, й Лопе де Вега, і Шекспір, і ще чимало імен (Шіллер! Вольтер!) – усе це я читав, перечитував, щось розумів, щось не розумів. Попутними машинами добирався до районного центру – і тут брав книжки в районній бібліотеці. Листовно зв'язався з Вінницею, з обласною бібліотекою, – і звідси став одержувати бандеролі від милої і люблячої Олени Матвіївни, дуже чулої людини, яка щиро відгукувалася на мої дитячі прохання. Саме від неї я одержав і Фенімора Купера, й Джека Лондона, і Віктора Гюго – це було свято моїх почуттів. Тоді ж прийшов Бальзак, Вальтер Скотт, Драйзер, російська література, польська, чеська, болгарська тощо.

Тобто з плином часу море художньої літератури все ближче підступало до мене й глибшало, ставало неогляднішим і невичерпнішим, я дедалі впевненіше почувався в цьому морі, хоч і тепер не сказав би й не скажу, що в ньому я сягнув якихось берегів чи дна.

Саме тоді мені захотілося писати, це бажання було хворобливо-невідчипне, нав'язливо-постійне, і я пробував писати – якісь вірші, якісь оповідання, повісті, вів щоденник. Де все це поділося? Чи загубилося, чи викинулося, й цілком закономірно, що так сталося, але, пригадую, сам процес писання приносив мені якесь болісне задоволення: в цьому акті була постійна потреба душі.

Любов до літератури і потяг до самостійного творчого акту начебто злилися воедино, й це дає мені тепер підстави думати, що цей обопільний процес був таки вроджений.

Мабуть, мені найменше хотілося б думати й писати про специфіку саме дитячої літератури. Зовсім не заперечуючи цієї специфіки, я б не хотів перебільшувати її значення, тим паче встановлювати якісь рамки, береги, згоджуватися з усілякими табу, такими донедавна звичними в українській власне «дитячій» літературі. Біблія – для дорослих чи для дітей? Біблія – книга для людства будь-якого віку та досвіду, й адаптовані її видання для дітей у найпростіший спосіб підтверджують, що також і для дітей, хоча й неадаптована Біблія, на моє переконання, також для дітей. Так звана „велика” література – також для дітей, що можуть засвідчити – й засвідчують – адаптовані й неадаптовані видання великих імен-явищ.

Відкриття світу – мета і завдання як «великої» літератури, так і «дитячої». Чарівлива пізнавальність слова – неодмінна, обов'язкова риса, в даному разі

слово нагадує магічний кристал, цілком конкретний кристал, який водночас є фантастичною річчю, здатною вмістити, відобразити безмір об'єктивного світу, його історію, реальне тривання й майбутнє, а також містичний таємний смисл, який надається осягненню не так розумом, як почуттями, як підсвідомістю.

Дитяча література – це мистецтво, адекватне реальному світу, реальному буттю-життю, і вже кожен індивідуальний таланти розв'язує цю проблему по-своєму, кожен хист має свої особливості, свою неповторну природу.

Казки, легенди, пісні – в них колись відкривалася душа народу, і моя душа відкривалася назустріч їм, бо вона мовби теж незбагненно закономірно жила в тих казках, легендах, піснях. Народознавство! Насамперед пізнання свого власного народу й самого себе в бурхливому морі – у цих високих небесах! – власного народу, а також пізнання всіх ближчих чи дальших народів: це – виховання себе як людини, це самоосвіта своєї свідомості в лоні свідомості свого народу й людства. Цілком очевидно, що найбільшого ефекту тут можна досягнути як з допомогою фольклору, так і з допомогою найбільших наших обдарувань, які найповніше черпнули своїм серцем і своїм словом з народних глибин.

Згадуючи свої дитячі літературні зацікавлення (післявоєнної пори) історичною белетристикою як українською, так й іншомовною, тепер (у пору становлення нашої державності, при кінці ХХ століття), бачу, що не помилюся, й, очевидно, така література не менше, якщо не більше, потрібна й сьогодні для формування свідомості юної людини, її душі.

А ще – народні характери і весь народ у різних відмінах індивідуальних нашого неоднозначного національного характеру! Як це важливо й відповідально – вчора, сьогодні, завтра! Навчитися розуміти й шанувати свою національну вдачу, дбати за її традиційне самозбереження й саморозвиток, черпати з її скарбів усе найкраще для утвердження й впотужнення народної духовності – як тут не віддати належне Гоголю й Шевченку, як тут не сподіватись на те, що нові імена сказали – і ще скажуть! – своє слово.

І в непростих умовах нашого буття – життя саме слово видавалося і видається мені отим чарівним «яйцем-райцем», що вміщує в собі, таїть загадку й таємницю нашої ж таки невмирущості. Слово – переслідуване й мордоване, розп'яте й репресоване, ганьблене й розстріляне – вижило, бо не могло не вижити, й воно має зажити новим життям, виборюючи собі волю й красу, постаючи з нових творів нових письменників могутнім і непоборним,

вміщуючи в своїй глибині ту непередавану вроду білого світу, яку здатне й повинне – бо покликане віками! – відтворити й зберегти тільки неповторне українське слово.

ЗАПАХ КРОПУ

(уривок)

Мамина покійна мама...

Звали її Килина. Була вона невеличка, висохла й тонка, наче горстка конопель, витіпана на терниці. На темному її обличчі життя залишило зморшкувате своє письмо, в очах випалило живий дух, і вони були схожі на дві бездонні криниці. На руках щоденна робота повирубувала борозни, репані розсипища мозолів. Варила вона дуже смачний борщ, який уміла так затовкувати салом та засмачувати сметаною, що від нього не можна було одірватись. Килина завжди стежила, щоб їли спокійно, не поспішали, щоб під ложку підставляли кусень хліба, щоб із миски не вигрібали гущу, не виловлювали м'яса, щоб за столом не теревенили, не крутилися, не штовхалися, а їли вдумливо розумно й гідно.

Дід Ілько також був сухенький, також тоненький, як дубова жердка, на яку одягли полотняну сорочку навипуск та підперезали поясом.

Був у діда рудуватий віхтик борода, були кощаві кулаки, був тютюн, який він розвішував сушитись попід хатою, було повно сухого задушливого сіна в шопі, була коза, а може й дві, було кілька курей та півнів – і, здається, більше нічого не було.

Ні, був у них город. Бабина та дідова хата стояла над шляхом, біля самісінького лісу, – зовсім нікудишня хата, по вікна загрузла в землю, підперта стовпами, щоб не розлізлись чи не повтікали на всі боки її стіни, з одного боку до неї прилягло одне крило городу, а з другого – друге. На кожному крилі росло по великій груші, старій, дрімучій, груші щовесни цвіли по-молодечому густо й пахучо, а під осінь і восени обсипали додолу такий грушкопад цукристих дичок, що й не визбираєш їх усі й не пересушиш. Тільки перелетить вітер, тільки одшумить дощ, як дід бере коша або мішок і йде лазити попід грушами, визбирувати й вишукувати падалішне добро поміж травою, в картоплі, на межі, лазить довго, а потім повертається до хати, перепахлий чорноземом, мокрою травою, шорстким листям соняшників...

На кожному крилі городу росли кущі барвінку. Здавалось, що він і зимою зеленіє, бо коли танули сніги, то на світ пробивалось його цупке, зелене листя, не змучене холодом, не скалічене морозом. А коли повітря ставало поматеринські м'яким та лагідним, то барвінок зацвітав, зацвітав так, наче небо бризнуло на землю живою своєю блакиттю, зацвітав так, немов дитячі очі землі дивились на тебе довірливо. Баба гнівалась, коли зривали барвінковий цвіт. Вона взагалі ніколи не могла примиритися з тим, що квітку зривають. Хоч би яка ця квітка була – чи чорнобривці, чи ружі, чи звичайнісінькі калачики, чи настурції, чи лісові дзвоники, чи ромен. Тим більше її гнівало, коли хтось необережно збивав на городі картопляний цвіт, коли хтось зривав цибулю із стрілкою, яка згодом могла б дати насіння, коли хтось виривав усю стеблину кропу, замість нащипати дрібного листя. Тоді баба чорнішала, погляд ставав лихий, зіниці ставали зеленими присками, бо вона бурчала про якесь каміння замість сердець, про чийсь хижі пазури замість пальців. Тоді до баби ніхто не підступався, а коли доводилося звертатись, то говорили такими вибачливими, елейними голосами, що найтвердіший віск міг розтанути, – тільки баба ще довго не танула й не відходило її серце.

Навіть на спаса, коли, здається, з квітами просинаєшся, з квітами сідаєш за стіл, з квітами їси яблука та груші, з квітами свіжовипечений хліб вмочаєш у мед і несеш до рота, – навіть на спаса Килина не могла відцуратись од свого святого ставлення до цвіту.

І коли вона з ножем ходила попід вікнами від чорнобривців до жоржин, від руж до „козятинських”, то руки тримала так, немов уже обпеклась і побоюється, щоб зовсім не попалити свої долоні.

Любила вона кожную рослину всім своїм єством, і, здається, кожна рослина відповідала їй такою ж любов'ю. На кожному клаптику землі у неї щось родило, кожен клаптик землі цвів і плодоносив. Були в неї буряки кормові, які вона згодовувала свині, були буряки червоні, які різалися в борщ, а були й цукрові, котрі можна було спекти в гарячому вугіллі й з'їсти замість делікатесу. Сіяла баба квасоллю кругленьку й невелику, білу; сіяла також рябеньку, од якої і суп і борщ здавалися немов веселіші, проте найбільше їй подобалась довгаста велика квасоля – ряба або ж попросту біла, яку було і з стручка приємно вилущити, і в пригорщі потримати. Вирощувала Килина ранню редьку – червонобоку й веселобоку, а також і пізню – чорну, схожу на чималий буряк.

Не вилазила вона ніколи із своїх грядок, порпалася в часнику, в цибулі, в моркві, в огірках, у помідорах.

Ні дід, ні баба кавунів не сіяли, вважаючи, що на артільному баштані їм привільніше живеться й ситніше, проте майже щороку не обходилося без того, щоб десь поміж грядками не притаковилося кілька диньок, які Килина й Ілько дуже любили. Якщо їх ніхто передчасно не збавляв, якщо їм вдавалось досягнути, то одного сонячного дня баба зривала свою дубівку і, пропахлу землею та гудинням, клала на обідній стіл. Навіть не на обідній стіл, а на тапчан, бо їли вони завжди на тапчані, який стояв біля печі. Дід країв диню на скибки, і старі їли її повільно, смакуючи, опустивши погляди, але все-таки з несподіваними іскрами в зіницях... Килина збирала насіння й клала сушитись на підвіконні. Вона завжди збирала всяке насіння, зерно, коріння, маківки, і в сінях або ж у прохолодному запічку в неї було повнісінько найрізноманітніших вузликів, кількість яких ніколи не зменшувалась, – навіть тоді, коли треба було засівати або засаджувати город.

Килина й Ілько були вже старі, в колгоспі працювати не могли, хоч загадували їм на різні роботи аж до останніх їхніх днів, зарібку не мали ніякого, то мусили все брати з городу. Просто дивно, як на ньому ще могли вміщуватись латка жита і латка конопель. Без жита на городі прожити не можна було. По-перше, завжди є кілька пудів свого зерна, є власний хліб у найскрутнішу хвилю. По-друге, стріха постаріє, вивітриться, зогніє – от уже якийсь куль соломи і є на нове пошиття, не доведеться ні в кого просити. Щороку перекриватимеш по латці, а через надцять літ, дивись, уже й вся хата перекрита!..

Під осінь Килина, високо закасавшись, виходила з серпом на город і починала жати ту латку так, наче перед кожним колоском припадала на коліна. Перевесла скручувала не з житніх стебел (не вмiла й не хотiла розтринькувати бодай одну стеблинку), а з осоки, яку нажинала за кілька днів перед тим. Снопи зв'язувала тугі й дебели, складала їх на стерні, щоб трохи підсохли, а потім уже священнодіяла над полукіпками. Коли доходило до молотьби, то дід Ілько так само починав священнодіяти. Діставав свій ціп, переглядав кожну зв'язку, кожен шматочок сириці, замінював, що здавалось непридатним або спрацьованим. Тік посеред двору був уже готовий, дід тільки підчищав його, підрівнював, – та все ж таки молотив не на землі, а на ряднах. Ціп піднімав високо, проте бив не сильно, щоб і солону не перетовкти, й зерно щоб далеко

не розприскувалось. Подовгу відпочивав у холодку і дуже сердився, коли в цей час баба забувала винести йому свіжої води.

Гірко й густо пахли коноплі. Темніли; в негоду ж, розхвильовані, поймались приглушеним блиском; старіючи, вони світлішали, наче позбувалися своєї затятої дикості, наче сповивала їх щоденна постійна радість. Біля конопель завжди було страшно, наче з їхнього терпкого мороку ось-ось мали повискакувати всі ті страхіття, про які стільки наслухався і яких так ніколи й не бачив. Дуже любила Килина вибирати коноплі, дуже любила вимочувати в ставу, а потім – бити на терниці. Сердито й голосно гуркотів цей промисловий агрегат, змайстрований мудрими руками діда Ілька, випльовував із своєї велетенської пащі неїстівну кострицю, – і з того гуркоту, з того клацання, з костричної хурделиці народжувалось, витікало, починало світитись невеличке прядив'яне джерело, воно ставало все сяйливішим, все чистішим, і Килина раз у раз вимахувала ним так, наче хотіла освітити своїм радісним клоччям і обійстя, й дорогу, і все село.

Саме вона й сукала щозими, – і дебелий, похмурий кужіль, поволеньки-поволеньки, струмком тугої, аж дзвінкої нитки збігав на веретено, а воно крутилось, кружляло, фуркало, і так, здавалось, день за днем, зима за зимою, рік за роком накручувалось на те веретено бабине життя, бабині думки й сподівання... Але чи не найбільше з усього любила вона вибілювати полотно. Носила його до ставу, розстинала на прибережній лепесі, і полотна спочатку були зеленкуватими, вони ще гірко пахли коноплями. Але баба ж їх вимочувала, баба ж їх била праником, баба ж їх випікала на сонці, і вони чистішали, вицвітаючи в спеку, вони ставали радісніші, і здавалось, з натхненною білою усмішкою лежать у траві, припрошують пройти по собі бабину мрію, – і вже бабина мрія ступає по них босими ногами, шкода тільки, що полотна короткі, що обриваються в траві...

Блинець Віктор Семенович (10.04.1933 – 3.04.1981)

Ім'я В.Близнеця, який був помітною постаттю у культурному житті України – 60-70-х років ХХ ст. і зіграв значну роль у засвоєнні національною літературою європейського досвіду, за життя не удостоювалося належної уваги критики. Творчу індивідуальність письменника вона довго не помічала, в кращому разі відводячи йому місце на периферії своїх обійм або відзначаючи у розряді «та інші».

Самобутність творчого доробку по смерті митця відзначали О. Гончар, Ю. Мушкетик, Г. Ключек, В. Панченко, В. Базилевський, А. Гурбанська. Проте ґрунтового наукового висвітлення не відбулось. Саме брак об'єктивної оцінки Близничевої філософськи глибокої й етично високої прози загрожує її авторові штучним забуттям: його творчість належно не представлена у шкільній і вузівській програмах, відкритим лишається питання перевидання творів митця.

Початок художньої біографії В. Близнеця збігся з могутнім сплеском духовного оновлення доби посттоталітарної «відлиги». Він, разом із Гр. Тютюнником, Є. Гуцалом, В. Дроздом, Р. Андріяшиком повернули прозі психологізм.

Народився письменник у с. Володимирівка на Кіровоградщині. Після закінчення десятирічки вступив на факультет журналістики Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. Його однокурсниками були В. Симоненко, Т. Коломієць, Б. Рогоза, М. Сом. По закінченні вузу був кореспондентом газети «Комсомольская правда», заввідділом республіканської молодіжної газети «Комсомольское знамя», працював у редакції журналу «Піонерія» та у видавництві «Молодь». Проте письменник вважав, що стрімка службова кар'єра заважає літературній праці. На той час у його доробку були оповідання, повісті, романи, нариси, есе, лібрето, рецензії.

У другій половині 60-х років В.Близнець прочитав рукопис І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», за що отримав сувору партійну догану і залишив посаду заступника головного редактора видавництва «Молодь», але прізвище друга – письменника, який дав прочитати твір, не назвав, як і відмовився писати покайного листа. Письменника перестали друкувати, він потрапив у «чорні» списки, сім'ю зняли з черги на отримання квартири. Навесні 1981 року ситуація, очевидно, здалася В. Близнецю безнадійною, і він прийняв непоправно-трагічне рішення...

В. Близнець належав до воєнного покоління, яке відзначалося особливим знаком часу – людською добротою, вразливістю, співчутливістю. Інтелігентність натури митця, його делікатність визначили магістральну філософську позицію: майбутнє, минуле і вічне «перетнулись» у точці дитинства. 1963 року вийшла перша книга оповідань для дітей «Ойойкове гніздо». Далі – низка примітних повістей – «Паруси над степом» (1965), «Землянка» (1966), «Древляни» (1968), «Звук павутинки» (1970), «Мовчун» (1972), «Земля світлячків» (1979), збірки повістей і оповідань «Людина в снігах», «Золота гора до неба» (1980).

Письменник здійснив переклад з давньоруської на сучасну українську мову «Повісті временних літ», який було видано з передмовою П. Загребельного у художньому оформленні Г. Якутовича (1980).

Визначальною у творчому доробку митця була тема дитинства на війні. У повістях «Мовчун», «В ту холодну зиму, або птиця помсти Сімург» автор зосередився на поглибленому дослідженні ситуацій і характерів, психології дитини.

У своїх творах письменник прагнув поєднати побутове з казковим. Це знайшло своє повне вирішення у оповіданні «Ойойкове гніздо», повістях «Звук павутинки», «Земля світлячків», – творах, виконаних на пронизливій ноті світлої печалі і щирості.

П. Загребельний писав, що проза В. Близнеця «відзначається стилем майже бездоганим». Автор унікав словесної «кучерявості», віддаючи перевагу змісту, точному, виразному опису, змістовно насиченому діалогу. Особливу увагу приділяв інтонуванню мови: ускладнюючи фразу інтонаційно, надавав їй нової якості.

Його ставлення до літературної праці було надто серйозним, тому твори В. Близнеця належать до кращих набутоків української прози другої половини ХХ ст.

Найпомітніші у вітчизняному літературному процесі книги для дітей представляються на здобуття премії «Звук павутинки» імені Віктора Близнеця.

Рекомендована література

1. Базилевський В. Вольфрамова нить душі //Літературна Україна. – 2003. – 10 квітня.
2. Гурбанська А. Вершини Віктора Близнеця //Освіта України. – 2003. – № 26.
3. Гурбанська А. Віктор Близнець – повістярь //Слово і час. – 1999. – № 2. – С. 26 – 30.
4. Клочек Г. Висока чутливість душі //Вітчизна. – 1984. – № 4.
5. Слабошпицький М. І для дітей, і для дорослих //Як звук павутинки. – К., 1987. – С. 3 – 9.
6. Чисті плеса творчості: Інтерв'ю з В. Близнецем //Літературна Україна. – 1980. – 18 листопада.
7. Близнець В. Листи до В.Базилевського //Літературна Україна. – 1998. – 30 квітня.

Автобіографія

Товариші упорядники!

Народився я року тисяча дев'ятсот тридцять... але тут і починається плутанина в моїй біографії. Справа ось-бо в чому. Коли першої після окупаційної осені пішов я до школи, суспільство зацікавилось моїми анкетними даними. «Рік народження?» – запитала вчителька. Я солідно підсмикнув парусинові штанці і сказав щиросердо: «Не знаю, тьотю...» – «А метрика?» – здивуєтесь ви. Яка там, шановні, метрика, коли душа ледь трималася в тілі. І сільрадський архів з усім казенним майном, що здатне було горіти, з'їла холодна воєнна зима. Отож солдатські діти були часто-густо «безпаспортні». У школі (а це була початкова школа, що тулилася в темній комірчині) так визначали тоді вік удовиченків. Нас, голодних, вишикували під стіною. Експертна комісія – старенька вчителька і завгосп – пильно оглядала кожного в шерензі, роблячи відповідні записи в гробусі: якщо ти з пушком під носом, пиши – переросток, якщо без пушку – недоросток. Я потрапив до безвусих. Але, мабуть, відчував, що колись упорядники антологій вимагатимуть точніших біографічних даних. Тому-то й звернувся за довідкою до інстанції, найавторитетнішої в таких питаннях, тобто до матері. Ненька довго пригадувала, коли з'явилась на світ її четверта дитина. «Що в голодовку, це точно, – сказала мати. – А от о якій порі?.. Дай боже пам'яті... Ага, я лежала слаба тобою, а на долівку – кап-кап, стеля потекла. О! Весною було. Помню, цибулинним одваром пахтіло... дівчатка з глини яєчка ліпили – видно, сердешні, до паски збирались...»

Так, не довго мудруючи, на сімейній раді постановили: висхідним пунктом мого існування вважати 10 квітня (бо 10 – кругле число) 1933 року.

Не менш складне питання – національність.

Якби хто забажав по паперах вивчити наш родовід, то нічого не второпав би. В документах записано: батько – росіянин, мати – українка, старші діти – білоруси, менші – українці.

Однак як же сталася та плутанина?

Наш батько, поліський лісоруб, молодим парубком був поголений і призваний до царської армії. А царські чиновники визначали національність приблизно так, як у нашій школі вік: косоокий – пиши іноходець, не дуже косий – росіянин. Батько був русявий, могутнього тіла чоловік з добрими сірими очима. Не підходив під графу «інородця».

Далі. Побралися мої батьки в кінці громадянської війни (на станції Лозова між боями вінчав їх полковий писар) і вирушили у «весільну» подорож по південному фронту до Перекопу. Потім вітри громадянської занесли їх на білоруське Полісся. Мирне життя. І перші «близнята», що народилися там, стали білорусами. В тридцяті роки переїхали вони на Україну, в південні степи. Хто тут народився – українці (було шестеро дітей, а лишилось троє; в одній сестри, правда, померла ще й маленька дочка, а тоді вже й вона сама; а про смерть другої сестри, Ліди, я сказав у «Парусах над степом»).

Саме тут, у маленькому степовому селі Володимирівці, я й побачив світ, далекі імлісті обрії, сиві полинові рівнини, що нагадували хмаристе небо і тонули в ньому. Небо й степ – оце заповнило душу, все моє життя – мабуть, до смертного часу. Степ, і небо, і спека, і курява на шляху, і хлопчачі далекі мандри – цього не забути ні вві сні, ні в лихоманці.

Ви питаєте, що найбільше вразило мене в дитячі роки. Вражало, аякже, і не раз. Ну хоча б таке, почуте від батька. Було це незабаром після того, як наші дівчатка ліпили з глини пасочки. Батько, артільний бригадир, пізно повернувся з поля. Дома – нікого. Темна пустка. Мати – в лікарні, туберкульоз її підкосив. Діти порозлались хто куди – на траву, на козельці, на ранні ягоди. В сирому кутку, під ослоном, батько знайшов тільки найменшого: воно ще, звиняйте, і навкарачки не лазило. Ото, мабуть, випало з колиски, котьки-навкотьки під ослін, та й заснуло. Батько облапав немовля – геть захололо, не дише. Лишалось на стіл покласти, свічечку запалити. Та бувалий вояка нагрів скоріше води, обгорнув пелюшками безкровне тільце і давай парити, розтирати і штучне дихання робити. Аж ось дитина розтулила погасле око і стиха закрікала.

Так повернув батько до життя автора цієї «довідки».

Взагалі моєму дитинству міг би позаздрити дід Щукар. Ну що було в Щукаря? Спіймався на гачок, та бугай поганяв, та ще щось кумедне. А в моїх пригодах відчувалась якась лиха послідовність. Тільки я оклигав після «воскресіння» – і знов мало не пустився в рай. На цей раз бабуся допомагала. Скупала вона дитя, чисту сорочечку одягла і на гарячу лежанку мене – хай погріється онучок. Що трапилось далі, зафіксовано в оповіданні «Як я став чемпіоном». Словом, підсмажили малого, немов курча. А потім коняка наступила, а потім... та хай йому грець!

Однак несправедливо було б казати, що домашні злидні й клопоти затьмарили світ дитинства. Не могли затьмарити, бо, крім хати, був широкий

двір, а за ним толока, а за толокою – грандіозна епопея степу. А що робилося тут, навіть за порогом! Вилізеш було, на город, а там ... «огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте. Цвіте малина, смородина, тютюн, квасоля. А соняшника, а маку, буряків, лободи, кропу, моркви! Чого тільки не насадить наша невгамовна мати!» Це не я пишу, я просто цитую О.Довженка, котрого люблю, як можна любити лише землю і небо своє.

Питаєте про впливи, про літературне навчання... Одна людина була для мене і Шекспіром, і Котигорошком, і Сагайдачним. Це – мій батько. Він для мене – жива історія з усім минулим, сучасним і прийдешнім. Батько вийшов з патріархальної сім'ї поліщука, в якій жили образи й духи язичництва, а дід пам'ятав ще французьке нашестя, а кріпосництво було тінню недалекого минулого, стихійним лихом, як, скажімо, чума, голодовка або повінь отого й отого – пам'ятаєте? – року. Він воював на фронтах першої світової та громадянської воєн, пізнав, що таке куркульські обрізи. Він увібрав у душу цілу епоху, і не просто увібрав, а відсіяв найтрагічніше і найгероїчніше, відсіяв, як зерно, і воно, очевидно, проростало в ньому довгими ночами, коли він лежав в окопах, готуючись до атаки. Воно проростало, це зерно, і колосилося в його спогадах.

Найбільше в житті я любив піч, зимові вечори, коли батько вилазив до нас, нам одразу ставало святково тісно на черені, і батько, підклавши свої гіллясті руки під голови дітей, починав розповідати. Він був столяром і свої спогади оздоблював так же майстерно, як, скажімо, скриньки або полицки. Він творив поеми, повісті й драми, в яких гриміли шторми революції, билися й умирали мужицькі полководці, філософи і правдолюбці (колись, як буду живий та дужий, я напишу книгу з батькових оповідок, це буде світла книга, бо батько любив сувору красу в житті і в людях). Він був для нас першою книгою, першою школою, відкривав для нас землю батьків, її родильні муки і весільні торжества. Для нас, малих, це було як причастя до святині, до таїни нашого земного бога. Такий трепет охопив мене пізніше, коли я прочитав Ю. Яновського, його епічних «Вершників», де сказано про наш (про наш!) Компаніївський степ. Про наш буденний степ – і так велично! Пам'ятаєте ?

«Лютували шаблі, і коні бігали без вершників, і Половці не пізнавали один одного, а з неба палило сонце, а гелгання бійців нагадувало ярмарок, а пил уставав, як за чередою, ось і розбіглися всі по степу, і Оверко переміг...»

Товариші упорядники!

Треба бути каменем, травою, лушпинням, щоб мати такого батька, такий степ, такі вершини літератури, як «Зачарована Десна» і «Вершники», – і не спробувати самому писати. Це кличе, підносить і... пригнічує. Пригнічує, так! Бо відчуваєш: ти неук! Бо відчуваєш: ти епігон! Твоя писанина – сіренька тінь і від вершин життя, і від вершин літератури... А пам'ять дитинства намогливо стукає в груди, і примушує, і спокушує: пиши... пиши, що вийде...

Як писати? Як увібрати в своє слово і мудрість, і безглуздість життя?

Ми ж з вами є глядачами і дійовими особами вселенського лицедійства, котре відбувається в Колізеї історії. Перед нами розгортаються драми двадцятого сторіччя. Хіба не на наших очах пігмеї переодягалися в Гераклів, невігласи в Ціцеронів, блазні в Іванів Грозних, а дрібні злодії в Кромвелів і Вашингтонів? Хіба ми не бачили сцен заокеанського полювання на відьом, шабаш реваншистських Геростратів, п'яну гру в очко, коли на карту ставились долі цілих країн і народів? А що в цей час робимо ми, лиса початкуюча молодь? Стоїмо, роззявивши рота, споглядаємо трагікомедії віку і длубаємося в носі: де б знайти конфлікติกів дитячих, проблемок хатнього масштабу? Нам би засукати рукава, та в кратер життя, та в пику глупоті, та в пику фарисейству, та в пику підлості і пристосуванству.

Але, бачте, у нас тонка інтелігентна кишка.

Де ви, рицарі совісті, нинішні Довженки і Яновські ?!

Чуєте, як гримить Колізей, як гуркоче каміння під ногами мільйонів, як волає публіка: «Гладіаторів! Гладіаторів на арену!»

Я полохливо зникаю.

«Мамо, чом болять ваші руки?»

«Не так руки, сину, як душа болять. Весь вік у гною, хлібом світ годую, а що ж виходить? Подивись, сину, що воно в світі робиться?»

Мовчу.

Який з мене письменник !

В. Близнець

ХЛОПЧИК І ТІНЬ

(уривок із повісті)

Над Десною, де бродять тіні диких буйволів

(Монолог старого лелеки)

Коли політаєш стільки, як я, то крила самі несуть додому натомлене тіло. І дороги не треба вибирати: отак лети й лети просто під зорями, на далекі людські вогники, на щогли за рікою. Тільки не спускайся низько, а вище бери, в небі не заблудишся, світ такий широкий, аж сумно стає: чи хватить тобі віку, щоб все те зміряти, окинути оком, охопити клекотом, перегуком пташиним! Кри-крінь, казав мій дід, життя, як сон, не нарозкошувався, не налітався вволю, а вже збирайся в останній вирій.

До гнізда, додому мені пора вертатися.

Сонце зайшло.

Синьо, по-вечірньому просторо, тихо стало в небі, перші зорі зблиснули, замерехтіли, а я лечу й дрімаю на крилах. Небо мене вкутує і мовби саме несе над землею; сон – як тепла вода стоїть у голові, очі самі злипаються, а проте й заплющеними очима бачу я дорогу: скошені луки за рікою, озера, які притихли й ховаються в очеретах і зблискують зчорнілою водою під берегами. А он широка Десна, вона дихає в небо розпашілим духом літа, рибою пахне, нагрітими пісками на берегах. Щось стукнуло на баржі, мабуть, сторож ударив у рейку: «Обережно, відчалуємо!» І той різкий звук прокотився над сонною водою, трохи струсив дрімоту в моєму тілі і десь у лугах затих.

Лечу й сплю я на крилах і бачу ген-ген далеко старі сосни, а на темних вершинах дерев цілими купами, гронами – гнізда, великі розкішні гніздовиська, вимощені з хмизу й гілок. Коли я дивлюся на них, мені завжди якісь химерні картини ввижаються – щось буйне, нічне. Так і здається мені: колись давно-давно йшли бурлаки з веселої учти, раптом стали і гукнули до місяця-брата „будьмо!” і підкинули вгору свої шапки – так і повисли їхні розкошлані бирки на верхівках дерев.

То наша лелечина колонія, і серед інших гнізд – моє високе. Десь там, вже сонні, виглядають зараз мене двоє онучат і стара Буслиха.

- Дід летить, – кажуть вони. Гостинець нам із лугів несе. Коли б не свіженьке жабеня або не золотого піскаріка.

Ач, розбалував їх!

А я злягаю на праве крило і повертаю трохи вбік, до крутого берега. Хочу попрощатися із старим-старезним дубом, мабуть, старішим за мене. Скоро помре він. Десна підмила його, і вже звисло оголене коріння його над водою, не сьогодні-завтра впаде він сторч головою в Десну, в кручу. Таке, брат, життя.

...Щовесни прилітаю я сюди з далекої чужини, з вирію, впізнаю і не впізнаю рідні місця: не той берег, і річка не та стала.

Знов одвалила Десна цілу гору землі, впав крутий берег, впали дуби, а вода далі й далі підмиває піщану кручу. Тут, понад Десною взагалі край чистих пісків, піщаних доріг, піщаних плес, піщаних кучугур. (І боліт скільки завгодно є, і які там жабенята водяться!). Коли летиш проти сонця, в очах тобі аж золотиться від перемитих світлих горбів. У тих пісках ріка, як ніде, швидко обрушує береги, наступає на ліс, на селище, на давню нашу лелечину колонію.

А от і правічний мій дуб. Сяду, перепочину трохи на ньому. На його верхів'ї і в молоді роки любив я посидіти з Буслихою, поклекотіли до неба, і не раз тут всю ніч до ранку тримав я на своєму дзьобі і місяць, і зорі, і разочок срібного місячного намиста – крапельки роси. Що ж, похилився ще більше мій дуб, а його руде вузлувате коріння вже повисло над водою. Знаю, після зливи (і найчастіше в темну, в сонну нічну годину) раптом заскрипить старий дідуган, немовби застогне всім тілом, здригнеться і, вивертаючи землю, корневище, пісок, з тріскотом упаде в крутояр, шапкою в сколочену розтривожену воду. Зашумить ще дужче вода, закрутить листя, перемиваючи його піском, аж поки не одірве від берега надтріснутий стовбур. А одірвавши, переверне його і притопленою колодою понесе вниз по течії. І виглядатиме з води щось чорне, настрашливе, схоже на величезне тіло акули. То випірне обчухране листя-плавники, то міфічне око-дупло, то немовби хвіст чи спрути на хвості – все те, що недавно були живим корінням, яке тримало на собі і зелену гору листя, і хмару веселого щибету, і нас на собі, лелек.

Попрощаюся з дубом, щоб не вмер, не поплив у море без мене.

Бачите: люди по-своєму рятують дерева. Вирубують крайні, ті, до яких уже підступила ріка. І тепер чорніють на кручі, над самим берегом, великі потріскані пні. Пнів стає більше, а дерев менше, он за ними просвічує білими стінами селище, скоро й хати почне зносити Десна.

А колись, не так уже й давно, великий дубовий гай стояв тут, на високому березі. І які дуби тут росли! В три обхвати, могутні, по сорок лелечиних гнізд наколисувалося на них. То вже й половини дубів тих нема. Хтозна, чи то ліс

заступив дорогу Десні, чи то вічний неспокій, така робота води – руйнувати береги, але от я бачу: крутим коліном вперлася Десна в цю високу піщану стіну, і тепер підриває, підриває її на повороті ріка, щороку наступає на ліс, а вимитий пісок виносить на той берег, на лівий рівнинний, і відкладає там золотими островами. Гляну я з висоти і бачу: аж он далеко, де зараз озера-стариці, де луки, де новий молоденький лісок погнався, аж там колись був старий берег Десни, та вода і ріка взяли своє: все перетерли, змили, знесли за водою.

Кри-крінь, казав мій дід, і крила перетираються на сивий порох, а літа молоді – що від них залишається? Спогад та смуток, та онуки-бусленятка, що розлетілися по всіх світах!

А тут, розказував дід, в старих дубах було колись наше лелечине царство, і лелек водилося не так, як зараз, коли ми в сухі сосни перебралися, не сотня-друга, а тисячі. А що було в сиву давнину – і не згадати всього! Прадід мого діда говорив, що саме на цьому березі стояв священний дуб Перуна. В тому дубі було вирубано лик язичницького бога, і був той бог прикрашений палаючими вуглинками, іклами вепра, золотим шоломом. А під дубом горів вічний вогонь. І коли пливли човнами гості-купці до Києва або до Новгороду, везли шкури і меди, то саме тут вони зупинилися, на священному місці, і жертви приносили Перуну, і брали в дорогу перунів вогонь з багаття.

А варяги, а розбійники, а битви які тут гриміли, а дерева як ламало грозою і бурею!

Та кру йому, та ще й крінь усьому тому, бо ось інший вогонь мені згадався, з недавнього часу: як почалася війна, і наступили танки, і падали тут бомби, і наші лелечині гнізда вогнем і димом викидало в небо.

Але чого це лихо сплигло мені на пам'ять? Я ж лечу додому з гостинцем для онуків, і небо синє, і зорі на добру погоду мерехтять, і баржа спить, і хтось легенько стукає по ній ключем.

А то хто сидить? А-а, це вони, пізні мої риболови! Вони завжди тут сидять дотемна, світять білими головами, аж поки не почуються голоси з дворів або десь ближче з городів:

– Саню!

– Майко-о!

То матері їх кличуть.

І тоді вони беруть низочки верховодки, одгукуються сердито: «Зараз! Чого там!» – і тупотять швиденько додому. А мені, коли я пролітаю над ними, пахтить від них риб'ячою лускою, черв'яками-наживкою, мокрими до колін штаньми, свіжим димком з-під хмизу (видно, палили вогонь і відганяли хмари комарів). А ще від них – здавна приємний мені дух і млість Десни, річкового глею, сміху, купання, піску на голові і за вухами. Я добре знаю цих хлопчаків: вони вирости на Десні, та й вродилися вони, як риби і як ми, лелеки, на деснянських просторах.

«Великі водяні лілії здавалися мені зорями»

Інтерв'ю Раїси Близнець

- Як ви познайомилися, як складалося ваше життя?

- Мені було тоді 17 років. Віктор приходив до студентів, які квартирували у наших сусідів. Квартири були комунальні, із загальною кухнею.

Вільний час він проводив або в бібліотеці, або на природі. У неділю, частенько із самого ранку, ми, взявшись за руки, бігли по бульвару Шевченка (а я жила тоді біля площі Перемоги), через Хрещатик у Першотравневий парк, де гуляли мало не цілий день. Скільки віршів він мені читав – і Лесі Українки, і Шевченка, і Пушкіна, і Єсеніна. Ми були молоді, бідні, за теперішніми мірками прості злиденні, але як цікаво і захопливо ми спілкувалися. Віктор дуже любив оперу, особливо класику. В університеті, де він вчився на факультеті журналістики, квитки в оперний театр можна було брати по 50 коп. Там, на гальорці, ми передивилися тоді всі вистави.

А ще ми їздили у Пуцу Водицю на останню лінію, де є величезне озеро. Брали човна на прокат і запливали далеко-далеко. Там на воді росли величезні лілії, які чомусь здавалися мені зорями. Десь на піщаному березі він любив причалити, лягти на землю і довго дивитися в небо. Силуети хмар його фантазія перетворювала на казкових героїв. Думаю, чимало сюжетів майбутніх творів він видивився отак, серед хмар.

Уже пізніше, коли ми одружилися, приїжджали туди з дітьми, там вони пізнавали красу природи. До речі, обоє наших дітей – біологи за фахом.

- Ви вже тоді зрозуміли, що вийшли заміж за письменника, який невдовзі стане відомим, якого знатиме вся Україна?

- Ні. Ні про що подібне я не думала. Коли ми одружилися, Віктор був на третьому курсі. Хоча вже тоді я бачила, що він – незвичайна людина. У нього весь час душа була у польоті. І мені від цього легко й цікаво з ним спілкувалося. Я була вдячним слухачем. Він якось казав: „Рая, оце йду Хрещатиком, скільки людей навколо. А я відчуваю себе самотнім”. Найкраще він почувався на природі або з книжками.

Віктор умів красиво залицятися. Тільки з'являлися перші квіти – обов'язково дарував. І виходило це в нього не картинно, а дуже природно і щиро.

- А як він працював над своїми творами?

- Писав він в Будинках творчості, в основному з Ірпеня. Дома тільки допрацьовував уже зроблене. Якось, пам'ятаю, приїхав в Ірпеня, де писав повість «Вибух», стомлений, виснажений. Пішли ми увечері в оперний театр на «Лісову пісню». Чудовий балет, прекрасні декорації. Зустріли в перерві Миколу Лукаша. Віктор був захоплений виставою, ділився враженнями. А той йому каже:

- Слухай, Вітю, напиши лібрето. Я попрошу Бориса Буєвського, щоб до тебе зайшов.

Десь із тиждень вони спілкувалися з композитором. Потім Віктор кілька тижнів працював у бібліотеці, вивчав матеріал. І написав лібрето до балету «Устим Кармелюк». Борис Буєвський створив до нього музику. Уже після смерті Віктора я зверталася з цим лібрето, яке доти не було опубліковане, до редакцій різних видань. Але якось ніхто ні відгукнувся. Лише Петро Перебийніс, з яким Віктора ніби не пов'язувала показна дружба, але між ними весь час існувала якась близькість душ, надрукував у журналі «Київ» це лібрето.

- А чому Віктор Близнець став саме дитячим письменником?

- Він по-дитинному сприймав увесь світ. Мав незаяложену, світлу натуру, дуже безпосередню, що часто шкодило йому у звичайному житті. Коли він ішов на зустріч в школу, з молодшими чи старшими школярами, кожного разу хвилювався, ніби перед якимось іспитом. Віктор Семенович прагнув відразу заволодіти аудиторією, захопити дитячу увагу, а потім вів невимушену вільну розмову, заохочував, щоб діти ставили якомога більше питань. І завжди після

таких зустрічей був окрилений, казав, що вони дають йому енергію для написання творів. Очевидно, відчував, що саме в цій царині може найповніше само реалізуватися як письменник.

- Як на вашу думку, чому Віктор Близнець так трагічно і передчасно пішов із життя?

- Він був надзвичайно відкритим, прямим і безпосереднім. У ті часи, особливо в розпал застою, такі вважалися ізгоями. Наприклад, працю Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» читали багато людей, але тихцем, а у Віктора вона запросто лежала на столі. Він був чудовою мішенню для стукачів. Нас зняли з квартирної черги, запропонували покинути роботу, він потрапив у чорні списки, кілька років ніде не друкували. Якщо в редакції щось і ставили в номер, то цензори тоді пильно за цим сліdkували – все вигримували. Весь час викликали в райком, збирали там ветеранів, які його ганьбили, дорікали. Якось його викликали в ЦК комсомолу і запропонували написати покайного листа. Віктор не погодився. Після цього тиск ще й посилювався. Він опинився фактично в ізоляції. Колеги, журналісти, письменники намагалися з ним не зустрічатися, щоб на них не впала пляма.

Єдиний, хто йому допоміг, – це Павло Федченко, працівник ЦК партії, який не один раз захищав і підтримував Віктора Близнеця.

- А ви як дружина, яка в першу чергу турбується про сім'ю, не радили йому підписати покайного листа?

- Ні, в жодному разі! Це для нього була б катастрофа. Він би ніколи цього не зрозумів.

- Сьогодні, коли пройшли роки, ви відчуваєте добро творчу ауру вашого чоловіка, який став величиною, залишив слід в українській літературі?

- Відчуваю. І, можливо, тільки останніми роками я почала розуміти, що варто було пройти ті випробування, аби зберегти своє чесне і добре ім'я.

РОЗДІЛ II

ДО ПИТАННЯ ПРО «ТИХУ» ЛІРИКУ

У сучасній критиці термін «тиха» лірика включає в себе небагато імен: В. Підпалій, В. Лучук, Г. Кириченко, В. Корж, В. Діденко, П. Засенко, Б. Мамайсур, В. Забаштанський. Про багатьох із цих поетів до цього часу немає узагальнюючих статей – лише рецензії та згадки в оглядах.

На карті шістдесятництва їх творчість, яка була спротивом нормативам «соціалістичного реалізму», – ще по-справжньому невідкритий острів. Не належачи до ядра шістдесятників, але будучи шістдесятником за суттю, кожен із них за різних обставин опинився в ситуації внутрішньої еміграції, живучи за власним принципом, який можна назвати кодексом честі.

Поетичний напрямок «тихої» лірики остаточно утвердився в середині 60-х років. Він був зорієнтований на українську версифікаційну традицію, представники якого орієнтувалися на «традиційну форму українського вірша, розвинену М. Рильським, А. Малишком, Л. Первомайським».*

Про тенденцію «тихої» лірики говорять, але вона не виразна. Проте уважно придивившись, ми з'ясуємо, що «тиші» і «гармонії» у ній небагато, що термін «тиха» є лише наближенням до визначення її сутності. Внутрішньо ця поезія мало узгоджується з ним. Між «тихими» і «голосним», часом, більше подібного, ніж відмінного: їм болять суперечності сучасного світу, складні стосунки особистості з ним. Особистість постає у «тихих» поетів не конкретною соціальною одиницею, а її морально-філософським еквівалентом, душею. «Навчи мене? серце, навчіть мене, люди, мудрості отієї – завжди пам'ятати про душу!» – писав В. Підпалій. Особистість – синонім душі. Слово «душа» часто використовується у віршах названих поетів. У їх творчості увиразнився перехід від ліричного героя до ліричного характеру. Це була спроба виявити зв'язки людини з таємницями землі, природою, історією, відійти від полемічності й декларативності. У структурі віршів «тихих» ліриків спостерігається ніби два світи: свідомість людини розчакхнута на розум і душу, а життя – на прозу і поезію, на духовність і споживацтво.

У контексті шістдесятництва «тиха» поезія позначала не стільки тембр, тональність звучання, скільки одну з риторичних моделей літературної ситуації – поруч з «мовчанням», «дисидентством» – «езопівську мову», а також

* Іванисенко В. Виховання душі // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 12. – С. 18.

мистецьку позицію, можливу лише у тоталітарному суспільстві, – зятато «тримати оборону Слова». Визначальною стилевою домінантою поетичних текстів представників «тихої» лірики стало ствердження одухотвореного, а не технологічного начала (наприклад, «Березіль» В. Підпалого, «До пейзажу» П. Засенка, «Вечір» В. Діденка, «Ні, той таки не бачив неба» В. Лучука, «Срібна злива» В. Коржа, цикл «Пейзажі» Б. Мамайсура).

«Тиха» лірика синтезувала основні напрямки української поетичної культури: народно-поетичну творчість, українську класичну поезію, «селянську» гілку в українській поезії з особливим світовідчуттям людини – безпосереднього учасника діалогу із землею.

Українська культура, на жаль, багато втратила, своєчасно не поцінувавши творчий доробок представників «тихої» лірики. Їх прихід у літературу був обнадійливим: добре слово про них сказали А. Малишко, П. Тичина, М. Стельмах, І. Кошелівець. Проте саме цей дослідник із діаспори звернув увагу на факт призупинення публікацій Б. Мамайсура, Г. Кириченка у 1965 році. Додамо: у літературному процесі 60-х років і наступних десятиріч надзвичайно обдарований поет Г. Кириченко існуватиме гіпотетично. В. Діденко, В. Лучук, негучно увійшовши в українську літературу, стали забутими поетами ще за життя. Не змогли повністю розкрити свій талант П. Засенко, В. Корж, бо не входили в жодну літературну обойму. Драматично склалася творча доля обдарованого лірика В. Підпалого.

Відшукуючи місце «тихої» лірики у вітчизняному історико-літературному процесі, слід мати на увазі її генеалогію.

У літературу В. Підпалый (1936 – 1973), В. Діденко (1937 – 1990), В. Лучук (1934 – 1992), П. Засенко (1936), Б. Мамайсур (1938 – 2003), Г. Кириченко (1939), В. Корж (1938), В. Забаштанський (1940 – 2002) входили неголосно, проте виразно. Почавши друкуватись у періодиці (1953 – 1960), свої перші поетичні збірки вони опублікували у 20 – 27 років. В. Підпалый і В. Діденко – ще будучи студентами Київського університету, філологічний факультет якого закінчили також Г. Кириченко, П. Засенко і В. Забаштанський. Це про рідний ВНЗ згадував В. Підпалый: «Вісім колон підпирають храм / на всю Україну – вісім колон!», а пізніше – В. Діденко: «Шевченків вуз / Спасибі за неспокій / Тебе, як син, на вік я полюбив».

Вищу філологічну освіту здобули В. Лучук (Львівський університет), В. Корж (Дніпропетровський університет), Б. Мамайсур закінчив Харківський

бібліотечний інститут. На них, вихідцях із села, інтелігентах у першому поколінні, доба «закарбувала» гіркоту воєнного дитинства, загибель на фронті чи від ран батьків (В. Підпалій, П. Засенко, В. Корж), складні життєві «університети». Наприклад, до вступу у ВНЗ В. Корж працював токарем, Б. Мамайсур – будівельником і матросом на вантажному теплоході, В. Забаштанський – добувачем граніту, помічником кочегара на цукровому заводі, В. Підпалій – механізатором у колгоспі, Г. Кириченко підіймав цілину, працював на будівлях Уралу, Сибіру.

Прихід у велике місто і розрив із малою батьківщиною, як і для більшості маргіналів, був для них досить болючим. Мабуть, тому що у перших збірках поезії посідає особливе місце тема Дому:

Прощай, село! Сади і треті півні
Подаленіли... Половіє степ,
Вже чую міста зморене кипіння,
Вже миготить буденності вертеп.

.....
Прощай! А димарям твоїм зітхати
У присмерк степу, в полиски заграв,
І поглядом лелечим крайня хата
Благатиме, щоб я її забрав...

(В. Корж, зб. «Зелені камертони»)

Після закінчення навчання частина випускників отримала призначення на посаду редакторів центральних столичних та регіональних видавництв, що свідчило про їх високий фаховий рівень. В. Підпалій упродовж свого короткого життя працював редактором відділу поезії у видавництвах «Дніпро», «Радянський письменник»; П. Засенко – у видавництвах «Молодь», «Музична Україна», завідувачем відділу поезії часопису «Київ»; редактором львівського часопису «Жовтень» (нині «Дзвін») був В. Лучук, В. Корж – у дніпропетровському видавництві «Промінь». В. Діденко починав із видавничої та журналістської роботи, пізніше перейшовши на творчу. Людські й письменницькі долі Б. Мамайсура, Г. Кириченка, В. Забаштанського склались особливо драматично.

В. Забаштанський унаслідок трагічного випадку став інвалідом («Заплатив я сонцем за пісні»). Не реалізував себе як поет надзвичайного обдарування Г. Кириченко. Вразивши читачів і критиків опублікованими у

часописах «Зміна», «Вітчизна», «Дніпро» поезіями (1963, 1965, 1977), він не зміг видати жодної поетичної збірки. Б. Мамайсур теж із когорти «забутих» шістдесятників. Лише 1997 року зусиллями І. Дзюби та його передмовою було видано збірку надрукованих поезій «Другий початок».

Ситуація гіпотетичного існування в літературі II половини ХХ ст. цілої генерації талановитих поетів пояснюється ставленням до їх творчості офіційних органів. Наприклад, в Антології української поезії в шести томах (К.: Дніпро, 1986) імена і зразки творчості В. Діденка, В. Лучука, Б. Мамайсура, Г. Кириченка не представлені. Персоналії В. Підпалого, П. Засенка окреслені схематично. Йдеться про поетів на той час авторів одинадцяти (В. Діденко), восьми (В. Підпалый), десяти (В. Лучук) поетичних книг.

Перші збірки представників «тихої» лірики привертали увагу помолодечому максималістським ствердженням себе у житті, намаганням осягнути сутність людського буття. Романтична стильова традиція визначала настроєву гаму віршів «Спогади», «Сніжички» В. Лучука, «Принеси мені, осене», «Світанковий диптих» В. Коржа, «Одбілили конвалії в травах» В. Діденка, «Вітер сади колише» В. Підпалого, «Степовий провулок» Б. Мамайсура. На окремих текстах позначилась загальноприйнята й «рекомендована» тематика. Саме про обов'язковість використання ідеологічних кліше, які руйнували творчість, писала І. Жиленко у спогадах «Номо feriens»: «Типова книжка... виглядала так: вступний вірш, т.зв. «паровозик» або «поплавок» – про Леніна, про партію, про з'їзд (черговий) і його програму, про боротьбу за мир в усьому світі тощо... За «паровозиком» причіплявся розділ суспільнозначимих віршів: до свят, подій, дат, вірші – оди труду, мозолястим рукам і героям праці... Наступним розділом ішли вірші сезонно-філософські. За ним – вірші про щасливе материнство (батьківство), про своїх батьків (бажано з «білої» хатинки), про відповідальність перед грядущим людством. Ці вірші треба було писати сюсюкаючи і пускаючи слину. І останній розділ про любов. Скромну, горду, не дуже драматичну і складну» [9, 40].

Суспільна ситуація, в якій опинились представники «неголосної» поезії, не сприяла розвиткові природного обдаровання письменника, змушуючи його змінювати чи коригувати свої художньо-естетичні орієнтири і проблемно-тематичні зацікавлення. Створювалась ганебна в своїй суті ситуація, яка присилювала поступатися художністю на угоду ідеології.

Небагато знайшлося критиків, які толерантно сприйняли з'яву цього творчого покоління. До таких належав, зокрема, В. Стус, який схвально відгукнувся про поезію В. Підпалого, Б. Мамайсура (Най будем щирі // Дніпро. – 1965. – № 2). Критик С. Крижанівський відзначав інтенсивний пошук поетів у царині жанристики. Це були, наприклад, фрески у В. Лучука, диптих, іронічна балада, реквієм у В. Коржа. Прикметною рисою творчості В. Підпалого, В. Діденка, В. Лучука, В. Коржа була орієнтація на ліричний первень, цільність поетичного мислення, філософська наснаженість думки. Представники «тихої» лірики у своїх текстах активно підключали літературно-поетичні, фольклорні й біографічні сенси. Особливо це помітно у пейзажній ліриці:

Іще імла вкриває синя
Безлисті, чорні дерева.
Але солодкий чар богиня –
Весна вже в човні переплива.

Добрідень, жайворонку й чапле!
Добрідень, сонечко ясне!
Із стріх вода весела капле,
Зимові прикрощі несе.

(В. Діденко. Зб. «Заповітна земля»)

Зі середовища «тихих» ліриків найбільш типологічно спорідненими можна вважати творчі манери В. Підпалого й В. Діденка. В контексті російського шістдесятництва адекватними їм є вірші М. Рубцова і А. Жигуліна. Це переконливо підтверджує варіативність топосу природи як символу в їх поетичному світі.

Порівняймо два вірші:

Де річка – ясноплинівка
Біжить попід гаї,
Дзвенить мені малинівка,
Ридають солов'ї.

В горнице моеї светло.
Это от ночной звезды.
Матушка возьмет ведро,
Молча принесёт воды.

Де тиша ріже колесом
Піщаний сивий шлях,

Красные мои цветы
В садике завяли все.

Бринить любові голосом
Нам вітер у тополях.
(В. Діденко)

Лодка на речной мели
Скоро догниет совсем.
(М. Рубцов)

Якщо уважно вчитатися в них, то побачимо, що йдеться в обох віршах про речі, у глибині своїй близькі. Автори, нехтуючи логічні побудови, апелюють до асоціативних образів, додаткових змістових відтінків, породжуваних навіювальною енергією ритму і слова. Це зразки сугестивної лірики (*suggestio* – натяк, навіювання). Тільки М. Рубцов розмірковує на тему взаємопереплетіння емоційних станів (внутрішня злагодженість – смуток), а В. Діденко сугерує читачеві подібний стан, апелюючи до органів зору і слуху. Сугестія активно використовувалась у творчій практиці й інших представників «тихої» лірики.

«Тихі» лірики, прагнучи у всій повноті художньо осмислити світ, звертались до постатей С. Наливайка, У. Кармелюка, Г. Сковороди, Т. Шевченка, Лесі Українки, П. Тичини. У такий спосіб засобами лірики творилась поетична культурологія, яку можна ідентифікувати як галузь поетичного народознавства. Для представників цього напрямку характерним було відтворення руху до морального або філософського осмислення буття. При цьому вони вдавались до ліричного вживання в світ неживих предметів («монологи речей»), що, з одного боку, розширювало форми поетичного іномовлення, а з другого, урізноманітнювало об'єктивування певних людських психічних з'яв через предметний світ. Це спостерігаємо у віршах «Вікно», «Колодязь», «Ліхтар» В. Підпалого, «Балада про чотири ясени» Г. Кириченка, «Телефон», «Розбита шибка» В. Забаштанського, «Скрипка», «Велет і деревце» В. Лучука, «Золоті відерця» П. Засенка, «Вітряки під знаком охорони», «Стоптані черевики» В. Коржа.

Поети, будучи у версифікаційних, жанрово-стильових уподобаннях типовими шістдесятниками, вирізнялись константами своєї творчості. Це притчевість і філософізм думки В. Коржа, елегійність і стрімкий рух до епічного В. Підпалого, романтичне світовідчуття, стихія ліризму В. Лучука, П. Засенка, громадянський пафос В. Забаштанського, поліваріантна діалогічність Б. Мамайсура, філософсько-інтуїтивні прозріння в суть буття Г. Кириченка. У стильових пошуках поети тяжіли до зміцнення зв'язків слова-образу з предметним світом, цінуючи первісну красу та емоційну силу слова, не вдаючись до формального експериментування.

Відсутність узагальнюючих статей, аналітичних праць про «тиху» лірику II половини XX століття пояснюється різнонапрвленістю літературних явищ одного часового періоду й відокремленим існуванням авторів, які в них не вкладаються. У цілому у поезії цього періоду немає чогось об'єднувального: чи провідної тенденції, чи визначальної поетичної школи, чи безумовного лідера.

Власне шістдесятництво являє собою поліфонічне багатоаспектне й різнонапрвлене явище, в контексті якого «тиха» лірика набуває статусу самотнього явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воловець Л. Дружбою здружені // Жовтень. – 1975. – № 7. – С. 9 – 10.
2. Гнатюк І. «Як джерело із глибини...» // Київ. – 1989. – № 6. – С. 112 – 123; № 7. – С. 110 – 125.
3. Грабовський В. Життя, написане на чистовик // Літературна Україна. – 2004. – 2 вересня.
4. Дзюба І. Забуті – поруч (Про ще одного «шістдесятника») / Мамайсур Б. Другий початок. – К., 1997. – С. 3 – 16.
5. Домалега Т. Дивовижна скрипка степової душі В. Діденка// Українська мова і література. – 2000. – № 3. – С. 67 – 69.
6. Домчук М. «Амплітуда поета – від землі аж до неба...» (В. Підпалій у контексті шкільної програми) // Дивослово. – 2004. – № 5. – С. 18 – 24.
7. Домчук М. «Сковородинські думи» В. Підпалого: спроба декодування енігматичного світу філософа // Філологічні науки. Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2006. – С. 150 – 154.
8. Засенко П. Імла мати двадцятим століттям: Спогад-есе // Київ. – 1996. – № 5 – 6. – С. 108 – 125.
9. Жиленко І. Homo feriens // Сучасність. – 1997. – № 9 – 10. С. 18 – 58.
10. Ільницький М. Таємниці музи. – К., 1971. – 198 с.
11. Кочевський В. «Не проходить пора Україною жити» [До 60-річчя від дня народження Петра Засенка] // Літературна Україна. – 1996. – 6 вересня.
12. Мацько В. Проскурів, Летичів, Меджибіж// Слово і час. – 2000. – № 1. – С. 14.
13. Стрельбицький М. Кобзарське серце В. Забаштанського // Дніпро. – 1990. – № 10. – С. 98 – 106.
14. Федина В. Співуче серце // Дивослово. – 1996. – № 2. – С. 48 – 50.

Підпалий Володимир Олексійович (9.05.1936 – 24.11.1973) – поет, прозаїк, перекладач.

Автобіографічні свідчення

Народився я 9 травня 1936 року в селі Лазірках (за 25 кілометрів до Києва від Лубен) на Полтавщині. Мати: Підпала Ольга Степанівна, дівоче прізвище Власенко – козачка з хутора Макарівщини; а батько, Підпалий Олексій Лукович, виходець з-під Великої Багачки. На дев'ятому році життя мати була вже круглою сиротою і шукала щастя наймитуванням у Лубнах. Може тому, коли я підріс і міг вечорами читати їй «Кобзаря», плакала гірко і невтішно, завжди повторюючи одне: «Всі наймити, синочку...». Вона знала тьму казок та приповідок, шанувала загадки і вміла знаходити до них ключ. Але ніколи я не чув, щоб вона співала. Певно, гірке дитинство, як і подальше життя (1943 року вона стала вдовою) наклало свою печатку на її характер. Вміла і любила працювати, кохалася у квітах (вся хата була великим квітником, в центрі якого стояли величезний фікус та китайська троянда, а далі – луковиці, калачики, дзвіночки і т. ін.) і чистоті. Померла вона самотньою (я був у армії, а дві доньки повиходили заміж і жили не з нею) 21 січня 1957 року, на 53 році свого життя.

Батько працював на залізниці; любив сади і бджільництво, ненавидів тютюн (син палить за нього і за себе) і горілку: Загинув під Києвом 1943 року. Пам'ятаю його добре, якби володів пензлем, можна було б відтворити його образ у величезному циклі: батько копає колодязь; батько качає мед; батько садить дерева; батько іде до армії і т. д. В селі і до сьогодні розповідають про те, як він співав, а я пам'ятаю дві його пісні – про Байду та «Ой забіліли сніги». Мабуть тому, що перше враження про ці пісні залишив мені батько, навіть у виконанні артистів я відчуваю і нині фальш та штучність, які так згубно діють на все сценічне та вокальне мистецтво України.

Учився у Величанській семирічній та Лазірківській середній школах. Любив (і люблю) історію, літературу; до нині не знаю і не розумію точних наук. У школі читав дуже багато, але без ніякісінької системи.

1953 року закінчив 10 класів; працював у МТС, колгоспі. 1955 року був мобілізований на флот. Службу служив, але не любив: нудьгував за степом, садами.

1957 року демобілізувався (через хворобу ніг) і вступив до Київського університету на філологічний факультет (український відділ), який і закінчив 1962 року.

Перші вірші видрукував на шпальтах комсомольських «Молоді України» та «Зміни» (1958 р.). У державному видавництві художньої літератури 1963 року вийшла перша збірочка «Зелена гілка», а роком пізніше – «Повесіння» у «Радянському письменникові». Нині підготував дві книги («Тридцять літо», – для видавництва «Молодь», – та «Книгу лірики»). Мрію написати пісню.

Працюю ст. редактором поезії у «Радянському письменникові».

Одружений. Маю доньку. Позапартійний. Позаспівковий.

Із листа В.О. Підпалого до П.П. Ротача

м. Київ, від 26 вересня 1966 р.

Основні дати життя і творчості

9 травня 1936 року

народився в селі Лазірках на Полтавщині.

1943 – 1950

навчався у Величківській семирічній школі.

1950 – 1953

навчався у Лазірівській середній школі.

1953 – 1955

працював у рідному селі.

1955 – 1957

служив у рядах Військово-Морського флоту.

1957 – 1962

навчався на українському відділенні філологічного факультету Київського державного університету.

1957

почав друкуватись в університетській газеті «За радянські кадри» і в республіканській періодиці.

1962

одружився з Нілою Андріївною Момотенко.

1962 – 1965

працював редактором відділу поезії Держлітвидаву України (нині видавництво «Дніпро»).

1963

народилася донька Ольга.

1963

вийшла перша збірка «Зелена гілка» (Державне видавництво художньої літератури УРСР).

1964

вийшла збірка «Повесіння» («Радянський письменник»).

1965 – 1973

працював старшим редактором відділу поезії видавництва «Радянський письменник».

1967

вийшла збірка «Тридцять літ» («Молодь»).

1967

прийнятий до Спілки письменників.

1968

вийшла збірка «В дорогу – за ластівками» («Радянський письменник»).

1970

народився син Андрій.

1970

вийшла збірка «Вишневий світ» («Радянський письменник»).

24 листопада 1973 року

помер. Похований на Байковому кладовищі в Києві.

20 червня 1978 року

відкрито пам'ятник на могилі поета. Скульптор – Болеслав Карловський, архітектор Анатолій Корнеєв.

1979

вийшла збірка «Сині троянди» («Радянський письменник»).

1982

вийшла збірка вибраного «Поезії» («Дніпро»).

1986

вийшла збірка «Береги землі» («Радянський письменник»).

1991

вийшла збірка віршів для дітей «Кожна бджілка – немов лічилка» («Веселка»).

12 травня 1996 року

на будинку Величківської школи Оржицького району Полтавської області відкрито пам'ятну дошку.

2001

вийшов біобібліографічний покажчик «Усе, що в серці виплекав я
доброго, належить вам» («Котигорошко »).

2002

вийшла збірка «Сковородинські думи» («Веселка»).

2006

у серії «Урок літератури» вийшов навчальний посібник «Любов'ю
землю обігріти...» Поезії, біографічні та методичні матеріали
(«Веселка»).

УКРАЇНІ

Кожен пише себе, як уміє:
«Я – орган... Я – усесвіт... Я...»
Кожен тішить себе, як уміє,
Україно моя...

І мені б за столом письмовим
знаків оклику стрій вести,
так забаглось у ріднім слові
зрозуміть, яка справді ти...
1966

ЗАПРОСИНИ

У холодному небі
золотий човен
із хмари на хмару,
на хмару із хмари –
і на місці...

Я розкажу тобі таке,
чого не зможе інший,
бо таємницею володіємо
я та ніч...

Там,

де три гори зійшлися,
там,
де три ріки злилися
там,
де три шляхи зав'язалися,
стоїть хатка.

А в тій хатці
за трьома замками,
за трьома дверима,
у якомусь із трьох кутків –
золоті весла...

А в холодному небі
золотий човен
із хмари на хмару,
на хмару із хмари –
і на місці...

Ніч осіння довга –
ходімо!
Нас тепер двоє
знає про весла –
ходімо!

...У холодному небі
золотий човен
із хмари на хмару,
на хмару із хмари –
і на місці!
Ходімо!

Навіть
якщо не дійдемо –
ходімо!
1967

ДУША

Красно як уміли думати наші предки:
душевна розмова,
душевний товариш,
душевна людина...

Навіть бідність свою
одягали у німб безтілесний:
за душею – ні шеляга...

Навчи мене, серце,
навчіть мене, люди,
мудрості отієї –
завжди пам'ятати про душу!..
1967

РІДНА МОВА

О мово рідна!
В рідній хаті,
як джерело із глибини,
в голодні дні,
у дні багаті,
і на вогнях,
і при багатті –
ти – від колиски
до труни!..

Хоч не чужою чужиною
чужі були і є мені,
немов луною голосною
твої лунають *голосні!*..

Озвуться чистими тонами
їм приголосних сто рядів –
басами і напівбасами
м'які, сонорні і тверді!..

Не посоромлять ні на йоту
йотованих співзвуччя плин
пісень великого народу
з країни сонця і калин!..

Лише у пору листопаду
шумлять *шумні* та й у журбі...
Моя заступнице й порадо,
безсмертя суджене тобі!..

Бо
ти –
як мати в рідній хаті,
як джерело із глибини,
в голодні дні,
у дні багаті,
і на вогні,
і при багатті,
ти – від колиски до труни!..
6-7 листопада 1968 р

ПЕРЕДЗИМ'Я

За журавлиними ключами
посиротіла далина.
Відходить листопад...
За лісом
зима вітрило напина.
Зашклилися, як затулились,
тоненьким льодом у степах
мілкі озера...
Глід червоний
промерз до зернят на кущах.
А грудень дихає сердито
морозом.

Невтямки йому,
чому тендітними списками
озимина стріча зиму...
1969

ВЕРЕСЕНЬ

Цей вересень!
Для нього не доволі
пожежі сонця...
Вже лісів пожар
на конях скаче з гір...
Уже він долі
всю зелень оберта
в казковий згар...
Ще полум'я розбурха.
І зів'яне.
І, на пеньок присівши, спочива,
і хилиться поволі у тумани
його розважна сива голова...
16 вересня 1968 р.

СПЕКА

Покотило порохняву –
і по тому
не зронило ні краплинки на траву.
Гримнуло востаннє – над утому
ткнув Ілля за хмари булаву...
Сива спека, як фата-моргана,
плаває і плавиться –
плитка...

І болить земля, мов чорна рана,
мов селянки репана рука...
11 червня 1968 р.

ЖУРБА

Як близько вже воно, забарне літо!..
В чеканні всі: дерева, трави, ми –
і рушення до нього посполите
маленьких бджіл позначене крильми,
що, як вітрила, небокраї гонять,
гарячий червень близять кожну мить...
Короткий сон чекання рани гоїть,
душа ж не спить – душа і в сні болить...
1970

ЗИМОВИЙ ЕТЮД

Трішки туману і трішки інею,
неба льодинку холодну –
на шлях...
Вечір, мов казка, над Україною,
казка, як вечір,
аж синьо в очах...

Там, за тополями,
за огорожами,
де місто дихає на ніч в степи –
все запорошене,
все насторожене,
вся Україна заслухалась –
і не спить...
25 січня 1968 р.

СОПЛКА

Перемішалось все, не розібрати,
куди цей світ без пам'яті пливе:
чи сніг упав на землю ніздрюватий,
а чи туман на клоччя вітром рве.
Та вже весною пахне – і мандрівка
за маревом ввижається мені,

і вечорами голосна сопілка
у серці хвилю збурює на дні...
1970

У СТЕПУ

На заході, де небо і земля
зливаються, пожежа долом стала.
На сході – вже збирається на ніч:
чимдуж півтінь у тінь переростає.

Пустився вечір берега свого,
пливе, як за водою човен вутлий,
не хлюпне хвилею у береги.
Земля чутливо спить, неначе вулик.

Росинок перших голуба трава
хова в долоньках несміливі зблиски.
І солодко так тиша опада,
як мати припадає до колиски...
30 листопада 1968 р.

ЕЛЕГІЯ, ПИСАНА ДОМА

...Тут все таке звичайне і предивне:
від яблунь сиза тінь, а від ставка
туман повзе, мов сиві пасма диму,
у верболозах мова хвиль тремка

змагається із плином часу...

В просі
не цвіркуни – маленькі ковалі
всю ніч кують підківки срібні росам,
в саду вмовстився місяць на гіллі

і сушить мокрі лахи...

Попід хати

уткнули вогкі мордочки стежки
і сплять, як цуценята волохаті,
а цуценята сплять, як грудочки...

Тут ранки мелодійні: коні, кури,
і горобці, і свині, і дрозди
одночасово вершать свої хори
на честь землі, і сонця, і води...

Тут дні вирують виром: праця й спека
змагаються у полі день при дні,
а наглядає за селом лелека,
мов страж, без галасу і метушні...

Тут вечори короткі і непізні
до вікон припадають крадькома,
не встигли провести дівчата пісню
по вулиці – вже й вечора нема.

Мла синя вкриє пагорби і доли,
і холодком потягне від ставка,
над степом місяць, як покотиполе,
покотить ніч... Ти ж знаєш – ніч яка...
1970

ТИХА ЕЛЕГІЯ

Коли мене питають: «Любиш ріки,
річки, і річечки, і потічки?» –
Відмовчуюсь: вони в мені навіки,
а для мого народу – на віки...

Коли мене запитують: «Народу
чи зможеш прислужитись? Як і де?» –
Мовчу: на ясні зорі, тихі води
хай випадкове слово не впаде...

Коли мене питають: «Любиш землю,
поля, озера, яблуні в саду?» –
Я знов мовчу: від них не відокремлю
себе й тоді, як в землю перейду...

Коли мене питають: «Рідну мову
чи зміг би поміняти на чужу?» –
Моя дружина сину колискову
співає тихо. Ліпше не скажу...

Коли мене питають: «Україну
чи зможеш ти забути на чужині?» –
Кричу: «Кладіть мене отут у домовину,
живим!.. О д н а к о в і с і н ь к о м е н і...»
1971

СВІТЛА ЕЛЕГІЯ

Торкну рукою павутину
і не порву – нехай пливе...
Що в світі білому покину,
а що мене переживе?..

Таж певно: залишаться діти,
осиротілі журавлі,
як осінню прибиті квіти,
у дух родючої землі...

Таж певно: залишиться мова,
що нам передали батьки,
як в небі місяця підкова,
що всенький вік пасе зірки...

Таж певно: залишаться люди –
ледачі, щирі, добрі, злі...

Таж певно: буде все – як буде,
як треба бути на землі...

Тоді чого ж болить людині
її минущість? І чого
пекла в усі віки і нині
печеш серця, життя жаго?..

Хіба ж таке всесильне *ego*,
що нам його не обійти?
Хіба в м и р а є м о далеко,
де інші люди і світи?..

Та цур уже... Ось павутину
лише торкну – нехай пливе...
Що в світі білому – покину,
а що й мене – переживе...

1971

Візьміть мене, ліси, – а місця досить, –
не вріжу гілку, не зламаю кущ,
гарячим листям спалахну під осінь,
вдихну в людей замрію диких пущ.
Притрусить теплим снігом нас на зиму,
сповзе відлига на корі льодком,
а дітям в сні синітиме ожина,
і даль махне березовим крилом...

Візьміть мене, степи, де пшеницями
крайнебо вітер лагідно торка,
де з маминими ніжними руками
пригладить чуба вітрова рука;
де *батоги петрові* на обніжку
синіють, наче очі малюків;

де праця й пісня ходять впереміжку
поміж садів, неначе берегів...

Візьміть мене, річки. На ваші хвили
хай ляжуть думи чесні, як вінки,
і просто неба, тихі, просвітлілі,
пливуть, мої продовживши роки...
Візьміть мене, країв дитячих обрій,
казок далеких крила голубі,
бо все, що в серці виплекав я доброго,
належить вам. А зле – я взяв собі...
Квітень, 1973 р

ДО ЗОЗУЛІ

Давно, давно, давно, не чув, зозуле,
навіть у снах уже твого «ку-ку»...
Куєш м а й б у т н є , а летить м и н у л е ,
як мідяки у шапку жебраку...

Нехай: для нього стачить похмелиться,
для мене теж що спогадати є, –
земля ця ще моя, мої на ній криниці
і сонце, що над нею, ще моє!..
19 листопада 1973 р.

Рекомендована література

1. Домчук М. «Із кришталевого келиха тиші п'ю самотність – сам». Володимир Підпалый // Шістдесятництво як літературне явище: Матеріали Всеукр. наук. конф. – Дніпропетровськ, 2000. – С. 30 – 33.
2. Домчук М. Творча постать Володимира Підпалого в контексті «тихої» поезії шістдесятництва // Укр. мова і літ. – 2001. – № 37, жовтень.
3. Домчук М. Цикл елегій Володимира Підпалого про Т. Шевченка // Слово і час. – 2001. – № 5. – С. 4 – 7.

4. Жулинський М. Українська література на межі тисячоліть. Доповідь на пленумі Спілки письменників України // Літературна Україна. – 1993. – 3 червня.
5. Жулинський М. Заявити про себе культурою: Зб. наук. та публіцист. статей, виступів, інтерв'ю. – К., 2001. – 680 с.
6. Розумний Я. У пошуках глuzu: Сковорода в поезії В. Підпалого // Літературна Україна. – 1996. – 23 травня.

Діденко Василь Іванович (3.02.1937 – 15.04.1990).

Народився в Гуляйполі Запорізької області в сім'ї механізатора. 1947 року переїхав із батьками в с. Гаврилівку Іванівського району Херсонської області. З 1950 р. по 1958 р., доки батьки не повернулися до Гуляйполя, біографія В. Діденка була пов'язана з Вінниччиною. До вступу в Київський університет працював помічником комбайнера, різноробочим. 1956 року, ще будучи студентом, опублікував добірку віршів із вступним словом М. Стельмаха, який відзначав простоту, дохідливість, уміння створити пейзаж, щирість поезії дебютанта. І хоч молодого поета підтримали М. Рильський, А. Малишко, критика ставилась до нього стримано. Переважно це були поодинокі відгуки у пресі або рецензії.

В. Діденко вважав своїм учителем В. Сосюру, підтримував із ним дружні творчі зв'язки аж до відходу поета. Це була болюча втрата для В. Діденка:

Я з сумом лишивсь наодинці,
Шипшиною серце вколов.
Прозориться в кожній сніжинці
Поетова ніжна любов.

(Зб. «Рання ластівка»)

Місце поета в літературі так окреслив М. Сом: «Він був забутим поетом іще при житті, бо не влазив у жодну літературну обійму». Ситуація духовного вакууму, байдуже ставлення влади до талановитого поета призвела до тяжкої нервової хвороби. 1990 року В. Діденко добровільно-трагічно пішов із життя.

В. Діденко – автор поетичних збірок «Зацвітай, калино!» (1957), «Під зорями ясними» (1961), «Степовичка» (1965), «Заповітна земля» (1965), «Дивосвіти любові» (1969), «Дзвонять конвалії» (1972), «Берізка» (1975), «Дзвінка фонетика» (1984), «Рання ластівка» (1988).

Рекомендована література

1. Баш О. Дня краса лунка // Друг читача. – 1984. – 30 серпня.
2. Ємець О. «Добром простори засіває» [До 60-річчя від дня народження українського поета В. Діденка] // Літературна Україна. – 1997. – 6 лютого.
3. Пантов Ф. Дві зустрічі, а пам'ять на все життя // Дивослово. – 1996. – № 2. – С. 47 – 48.
4. Стефанський А. У чеканні поступу // Вітчизна. – 1970. – № 10. – С. 208.

СОНЕТ

Присохла, мабуть, в хатньому теплі
Принесена сестрою рута-м'ята.
Й рожеве листя пада на загату,
Бо вересень проходить по землі.

І потяглись високі журавлі
Над лісом золотистобагруватим.
І, до весіль готуючись, дівчата
Вже короваї місяць на столі.

О люба осінь в дальньому селі!
Тебе я знову хочу зустрічати.
І вас, мої ровесниці, малі,

Що так співали, ніби солов'ята.
І вересень в оранжовій імлі,
І на стіні сухі пучечки м'яти.

НА ДОЛИНІ ТУМАН

На долині туман,
На долині туман упав,
Мак червоний в росі,
Мак червоний в росі скупав.
По стежині дівча,
По стежині дівча ішло,
Тепле літо в очах,

Тепле літо в очах цвіло.

На долині туман,
На долині туман упав,
Білі ніжки в росі,
Білі ніжки в росі скупав.
Попід гору дівча,
Попід гору дівча ішло,
Мак червоний в село,
Мак червоний в село несло.

За дівчам тим і я,
За дівчам тим і я ступав,
Бо в долині туман,
Бо в долині туман розтав.

Я НЕ ОСТАННІЙ З МОГІКАН

Рідній мові

Мені казав один ханжа,
Що наша мова геть відстала,
Що краще йшла б мені чужа,
Немов до хліба – кусень сала,
Що весь мій поетичний план
Спинитись може напівході,
Що я – останній з могікан,
Що наша мова вже не в моді.
Гей, проповіднику! Стривай!
Твої слова – старенька ряса.
Я не піду в твій тихий рай,
Я – син великого Тараса.
Як Прометей не вмер від ран,
Не вмере і мова – гарна зроду.
Я не останній з могікан,
Я – син великого народу!
1957 р.

Хату полагодить сніг-сиволятько,
Вікна червоні – зиміє всерйоз.
Шляхом широким перейде, мов батько,
Шапку на вуха натягне мороз.

Здрастуйте, синьої тихої казки
Усміхи й слово – хлоп'ята малі!
Десь там цепів задрижать перебрязки,
Добре телятам зимою в теплі.

Тиша ударить срібно, мов келих,
Лід на ріці дівтора полама.
Буде ходити по селах веселих
Дівчина ніжна – рум'яна зима

Вибілить хату сніжок-сиволятько,
Широко в гони піде луна.
Десь від городу свіжо, мов батько,
Вітер гукне з кучугур пацана.

Хлопчику мій золотий, ніжночубий!
Знаю несховану радість твою.
Дай поцілую знов тебе в губи,
Дай біля тебе повітря поп'ю.

Десь там дівчата гукатимуть:
«Катько!
Чуєш, на сани, на лижі пора!»
Шляхом широким перейде, мов батько,
Срібний мороз. Оживе дівтора.

Очеретянку! Як тобі віддячити
За всі твої мелодії живі?
Хотів би я іще хоч раз побачити,
Як ти милуєш гони лугові,
Допоки хлопці візьмуться мантачити
Дзвінкучі коси в берега канві.
Очеретянку! Щось повинні ж значити
Для нас обох дороги життєві
Чи річка та, де можна знов козачити,
Пригод шукати у роки нові.
Знайомі жовті півники! Ви плачете?
Вам любий май і верби ці криві?
У музи й друзів прошу я пробачити
Мою розчуленість, що в мене у крові.
Це тут хотів би зустріч я призначити
З коханою, що в неї на брові
Тремтіли промені. О хвилі вітрові!
О сонячні квітки берегові!
Перлистих сліз не можете ви стримати:
Весна перелетить, недовго ви цвістимете.
Поперед мене ви на стежку вибігли,
Й виспівує мені незгірш од іволги
Маленька пташка, що в дорогу вивели
Її солодкі ранки й теплі дні.
Так почуттів багато у мені,
Немовби я тутешній, – ще не вибулий:
Нехай до щему ніжно серце виболить
Усім, що рідне змалечку, здавен.
Додому прийдеш – мати хату вибілить,
Покличе літо й червень мій черлен.
Нехай малина травень сінокосний
Зміна веселим ряхкотінням ягід.
Нехай цей рік, що зветься високосний,
Хорошим буде, як хороший загад.

Очеретянку! Як тобі віддячити
За всі твої мелодії живі?
Краси й добра берешся ти настачити
На золотої річки рукаві.
Мрійливі школярі, селянські діти –
Ми тут росли, училися радіти
Дивам землі. І в щирості не схибили:
Любили яблуні і тихий, скромний клен.
Нехай до щему ніжно серце виболить
Усім, що рідне змалечку, здавен.

Лучук Володимир Іванович (1934 – 1992) – поет, перекладач, літературознавець.

Лучук В.І. народився в с. Матче Грубешівського повіту Люблінського воєводства (Польща) в селянській родині, яка 1945 року переселилась в с. Доросині Волинської області. В 1953 році вступив на філологічний факультет Львівського університету. З 1959 р. по 1963 р. В. Лучук – редактор відділу поезії часопису «Жовтень» («Дзвін»). Після навчання в аспірантурі працював науковим співробітником наукової бібліотеки ім. В. Стефаника.

Друкуватись почав з 1955 року. За кілька років були видрукувані збірки поезії «Довір'я» (1959), «Осоння» (1962), «Полум'я мене овіює» (1963), «Маєво» (1964), «Обрій на крилах» (1965), які мали критичний і авторитетний резонанс (Л. Новиченко, М. Нечиталюк, Л. Сенік, В. Грабовський). Автори відзначали філософічність думки, розкутість композиції, стихію ліризму.

В. Лучук – автор дев'яти збірок лірики, чотирьох книжок для дітей, напр., «Сіла хмара на коня» (1968), «Зелене око» (1974). Він досліджував творчість І. Франка, О. Гаврилюка, І. Гнатюка. Перекладацька діяльність В. Лучука – високопрофесійне явище. Навчаючись в університеті, перекладав твори С. Єсеніна, М. Богдановича. Для антології чеської і словацької поезії В. Лучук перекладав поезію К. Маха, К. Томана, О. Лисогорського, Ю. Падо, Я. Костри та ін. Працював також поет над перекладами з польської, болгарської, серболужицької мов. В останні роки життя В. Лучук писав дві повісті для дітей та юнацтва, мав намір написати роман. Із середовища представників «тихої» лірики, окрім В. Підпалого, лише В. Лучук звернувся до епосу.

Рекомендована література

1. Сенік Л. Постійність пошуку / Лучук В. Вибрані поезії. – К., 1968.
2. Мирний В. «Я вийшов зустріти весну» // Літературна Україна. – 2004. – 2 вересня.

В любові
я не шукаю дна –
без повороту пірну.
Не мене
розбудила весна —
я
розбудив
весну.

Бруньки
за моїм велінням
тихо колишуть синь.
І,
падаючи на коліна,
співають пташки пісень.

Навколо
мружиться небо
щирістю і теплом
Квітню! Це я
до тебе
летів напролом...

В любові
я не шукаю дна —
без повороту пірну.
Не мене
розбудила весна —
я
розбудив
весну.

СПОГАДИ

I

У небі в'ється білий голуб,
Навшпиньки тишина іде...
І скиба загорта осколок,
Яріє жито молоде.
І затаються, мов рани,
Окопи на земнім лиці.
А завтра тут садами встануть
Упертих яблунь пагінці.

Ачей прийшлося перенести
Біди, що вистачить на вік...
Снопи тугими перевеслами
Післявоєнний в'яже рік,
Щоб я, про голод не забувши,
У тиші краяв хліб навпіл
І, крихти зі стола згорнувши,
Кормив на призьбі голубів

II

Не тому я пригадую завше
те село, у якому зріс,
що воно, в рясноцвіт убравшись,
після зливи свіжіє скрізь.

Не тому, що в погожі ночі
я скидав піджачок з плеча,
видивляв на дорогу очі,
чи біляве не йде дівча.

А тому, що в обдертій хаті,
пам'ятаю, пахучий хліб
повиймала із печі мати
і сказала: — На десять діб!..

Воду в долоні черпало,
млосьне, хиталось воно,
а послизнувшись, упало
в річку на темне дно.

І, рукави засукавши,
верби над берегом хиляться —
сонце виймають,
і завше
сонце крізь пальці виллється.

А ластівки налякано
в'ються над хвилями бурими:
— Будем без сонця плакати!
Будемо все зажурені!

Вітер із бору вибіг:
— Раз вам його так треба!—
й сонце із річки вигріб,
кинув посеред неба.

ЖУРАВЛІ

Білий насупився верес.
Вітер зім'яв небосхил.
Під журавлиний вереск —
змах журавлиних крил.

Так би і я безупинно
танув і та...—

в імлі...

Але себе людинно
я приручив до землі

Ех, який я ненаситний,
Як мені багато треба!
Як не міг би в світі жити
Без одчиненого неба;

Без громів, що сон глибокий
Розтривожать і украдуть,
Та без вітру, що наскоком
Розцілує щоки радо;

Без пташок, які піснями
Кожну гілочку вітають,
Та озер, що ситнягами
Шелестіти не вгавають;

Та без вин, що в гронах бродять
І струмком у чаші ллються,
Без людей, що поруч ходять
І, штовхаючи, сміються;

Без робіт, які щоденно
Надають для тіла сили;
Та строфи, яку натхненно
Ніч безсонна народила...

Ех, який я ненаситний,
Як мені багато треба!
А без мене можуть жити
І земля, і люди, й небо.

Я назавжди тому охмелів,
що я пив-випивав до дна
сині келихи вечорів
молодого вина.

Розбродилось вино молоде,
і шумить, і шумить голова,
кажуть люди: закохано йде,
а в закоханих власні права.

Можна в хугу троянди нести,
пригощати з руки голубів.
Виправдання для п'яного — ти
й сині келихи вечорів.

Кириченко Григорій Пантелійович (1939).

Народився в с. Нова Басань Бобровицького району Чернігівської області у сім'ї лісника. Після закінчення середньої школи (1957) працював на цілині, на Уралі, в Сибіру Середній Азії, відслужив у ракетних військах. Навчався у Київському педагогічному інституті та на факультеті журналістики Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. 1963 року підготував до друку книгу віршів, окремі з яких з'явилися у часописах «Дніпро», «Зміна», «Ранок». Наступна і остання публікація здійснена 1977 року часописом «Вітчизна» («Оркестр соняхів»). Окремої книжки поезій Г. Кириченко так і не видав.

Доступні читачеві тексти за художніми якостями дають можливість твердити, що поет не мав періоду учнівства, а явив зрілу творчість. Самобутній індивідуально-авторський стиль Г. Кириченка характеризується оригінальною метафоризацією мислення, несподіваними асоціативними зчепленнями образів-символів, фольклоризмом як стилевою домінантою (напр., «Що дві деревини», «Балада про чотири ясени»). Оригінальною є колористична гама, соносфера віршів Г. Кириченка. Поетична манера позначена виразною пластичністю малюнка, яскраво метафоризованою:

Учора теж dospілу втому яблук
Жбурляв мені гранітний грому тріск.
В нас на зорі трьохстопним тільки ямбом
У сосняку чаклує чорний дрізд
І тихо скрізь. Лиш мати тісто місяць
Та серпень сливи трусить на поріг...

(«Варіації на вільну тему»)

Припускаємо, що саме в особі цього митця українська література втратила яскравий ідейно-естетичний феномен.

ВЕЧОРОВА ПІСНЯ

Місяць креше золотою підковою,
Вечір пахне порошею бузковою.
За вікном небо, зорями вишите,
А ви мені, мамо, листа пишете.
Ви не хвилюйтесь, я ж служу в армії —
Хай усміхнуться у вас очі карії.
Може, скоро приїду у відпустку я,
І привезу, мамо, нову хустку вам.
Ви з льоху молока виймете в глечичку, —
Морський апетит в солдата-ракетчика.
І хліба наріжете пахучого,
Від нашого хліба нема луччого.
Про борщ, мамо, говорити нічого —
Сипте мені, будь ласка, тільки рідшого.
... А тепер ніч — солдати сплять солодко,
Тихо-тихо крізь місячне золото
Тополя шепче у вікна відчинені,
Може, тому і сниться вночі мені
Оранжеве небо, зорями вишите,
А ви мені, мамо, листа пишете.
Цілую ваші золоті каракулі,
Ви ж, мамо, як писали їх, то плакали.
1961

Спалахнув день синім-синім спектром,
Сині вітри шугають, мов шуліки.
Билинний дуб над дубленим проспектом
Тримає сонце на сухому лікті.
І дощ мрячить... тонкий, мов жили з кабелю,
Полоще брук, мов каризну горіхову.

Ти, поезіє, — різьба по каменю,
Я електрод, без маси не горітиму.

СТРІЧЕННЯ

Марудна водь підперла всюди греблі,
Напружено осілу кригу коле.
Подекуди снігів рипучі гребні
Нагадують розбиті холки коней.
І пристрасно від букових урочищ
Уже прокльонувсь колос-повнозер...
Така світлінь, що мружу млосно очі
Від голубого спалаху озер.
І жайворон до полудня і після
Пряде на гонах міцносяйну нить.
Вчуваючи його закличну пісню,
Нестримно так сосна ставна струнить.
Простую в дім... Серед лунких віддалин,
Обміркувавши подорож всіляко,
Радію, що з оголених проталин
У світ пробудний трав зелена м'якоть
Проступить ось... Брунатні береги
Усмокчуть воду буркотливу в ямах.
Без одгалу важучий перегній
Рипить уже сумирно в утлих ярмах.
Ґрунти пісніють, скільки не тереб,
Розм'якнуло все тло, мов кусні торфу.
І чемно я за ґратами дерев
Горбульку сонця зріую у торбу
Для матері... І ясновид принишклий
Настирно кличе в хмільнокровний дол.
Де вітряки горталися, мов книжки,
На грудях-грудках знівечених доль.
Родивсь я там... Віднині і до скону
Ловитиму в прудкім потоці днин
Тяжкого літа буйную оскому

У сіть пругкую вицвілих ряднин.
Вже скоро дім... А руки геть залякли,
Хоча нуртує скреснувшая кров.
Скоріше тільки зойкнув би від клямки
У вгрузлих сінях виснажений крок.
Така зорінь... Принаймні тільки вдома
Над гонами ясномелодніх піль,
Незримою спаде, як повінь, втома,
Вгамується і зненависть, і біль.
Така видінь... Проливсь мідяно присмерк,
І сирістю шпигає звідусіль.
Не марно я скуштовую на присмак
Скристалену в очах розлуки сіль.
Пригадую лише доладно час той:
Крутились дні, мов камені у жорнах...
Річки бурхливі гублять русла часто,
Проте басейну не згубила жодна!
1965

КРИНИЧНА БАЛАДА

Максимові Рильському

У полудень по стриженых толоках
На водопій корови йдуть в Остер...
Тому оце й вода у нас солодка,
Що у людей на спинах сіль росте.
Ми хліб печем і, мабуть, надто скромні
Відколи є, корчуєм пні. Ти чув?
Я тут живу, у мене житні скроні,
Як цей леміш у ґрунті, я стирчу.
У когось ми не клянчим хліба скибку,
Ґрунти довкола в пори дишуть парко...
Ми любим труд, мов благородну скрипку,
На котрій ти гаптуєш настрій палко.
Мов той різець, що корчуваті руки
Всебічне витворив... Скажи тепер:

Музичний хист, різця кмітливі рухи
Доручиш ти, довершить щоб тебе?
Бо зорять же крізь хаос цих стремлінь
Мої слова в прозрінь звитяжні досвіти.
Обридла їм брехні кваплива тлінь
Адже в тебе із ранця гожих досвідів
Узяв, либонь, життя повчальну частку
І стебла дум став піднімать з колін я.
Як ти, ніде добру не ставить пастку,
Росткам стремлінь не підрізать коріння,
Щоб вірить міг у ґрунт, деталь і будень
І стать, як ти, у прикру мить на тім,
Свердлить щоб теж пласти життя, й добуते
Комусь вручить на розвилках надій.
Від горна дум ти шлак вагань відкинь,
В поріг життя не буду падать ниць я.
Стоїть, сповита в цямрину віків,
На стежках праці мудрості криниця.
І круглий вік уста буття верткого
З цього нутра ти частував лише,
І глузд у борг не брав ще ні від кого,
І в скиби скель снагким різцем лишень
Жагу стремлінь уперто повтискав.
І глум очей, і дотик пальця зичний
Не марно ти тямким віддав кускам.
Чоластій муці, а не примхам звички...
Ти клопіт цей облиш, візьми й заграй-но,
Розкрий мерщій набряклих звуків брості.
З високих вод по грудях гребня грайно
Вже котить рань сутуле сонце в простір.
Різця характер я збагнув ґрунтовно,
Він став мені на все життя зразком,
Нам краще рухнуть скелею раптово,
Аніж повільно сипатись піском!

1965

БІЛА НІЧ

В червні ночі
Білі, мов гвоздики,
Зорі пахнуть
Теплим молоком.
Розірвавши серце
На частини,
Жолудь проростає
Під вікном.
Стогнуть в балках
Древні осокори,
Злива стихла,
Пахне кропива...
Заспівай мені ти
Колискову,
Слухати хочу,
Мамо, заспівай.
Кіт Михайло
На коліна сяде,
Знає він, що в хаті
З'явивсь гість,
Що сьогодні
У нас, мамо, свято;
І мені в цей вечір розповідь
Голос твій,
Твої старечі рухи
Про горластих,
Сизих солов'їх.
Дай мені
Оці горбаті руки,
Я зберіг у серці
Дотик їх.
Камінь бив,
Грузив цемент на баржі,

Шпали клав,
Учивсь варити мідь;
Я з сестрою
П'ятий рік не бачивсь
Жаль, що їй
Цього не зрозуміть.
Ти, будь ласка, мамо,
Напиши їй,
Хоч і дуже
Боляче мені,
Як з упряжок,
Витягнувши шії,
В жовтих лямках
Плачуть олені.
Мчать вони
На Шилку і на Зею...
Сядь зі мною,
Сядь і відпочинь,
Я з тих пір,
Коли ступив на землю,
Не зобидив
Ще тебе нічим...
Десь у луках
Перепел регоче,
Вітер мовить
Голосом зозуль.
Чому ж біль
Зволожив
Твої очі,
Дай я витру
Стомлену сльозу?
Хоч в сім'ї
Не схожий ні на кого,
Карі очі
Віддала дочці,

Залишила, мабуть, випадково
Ти мені родимку
На щоці.
Із черешні
У відкриті вікна
Грибний місяць
Сонно мерехтить...
Я для тебе завжди,
Ненько рідна,
Чистий аркуш
Буду
Берегти.

Засенко Петро Петрович (5.06.1936).

Народився поет в с. Любарцях Бориспільського району на Київщині у селянській родині. Навчався на філологічному факультеті Київського університету, який закінчив 1959 року.

Працював на видавничій роботі, зараз – у часописі «Київ». Головний доробок поета склали книги лірики «Зірниця» (1962), «На ярмарку вітрів» (1965), «Князівство трав» (1969), «Косовиця» (1986). На з'яву нового імені в літературі схвально відгукнулись М. Рильський, А. Малишко, відзначаючи свіжість поетичних виразів, прагнення до афористичності, самобутність художніх засобів.

Перша збірка «Зірниця» містила сорок віршів, кращих із написаних автором від 1955 року, домінуючою рисою яких був глибокий ліризм. Критики Л. Горлач, В. Мордань, Д. Онкович небезпідставно проводили типологічні паралелі поезії П. Засенка із версифікаційною манерою В. Чумака (ритмомелодика, звукопис). Відзначалось, що провідною темою творчості П. Засенка є тема матері («Пісні моєї матері», «Країна матері», «До матері» та ін.).

Збірка «Князівство трав» була етапною у еволюції поета. Самобутність поетичного світовідчуття, яскрава образність, метафоризація мислення витворили неповторний художній світ П. Засенка. Проте доля збірки й автора склалась драматично: книжка була знята з продажу, тираж її пішов під ніж, автор, отримавши табу «крамольного поета», був звільнений з роботи «за власним бажанням». Розвиток творчості був унеможливлений. Лише 1986 року

вийшла збірка «Косовиця», зміст якої склали тексти з попередніх книг. У час вимушеного мовчання поет перекладав з аварської, білоруської, молдавської мов. Він – автор кількох нарисів (напр., «Троянди Паміру», 1966), літературного дослідження про творчість В. Підпалого «З великої любові».

Рекомендована література

Чередниченко Д. Петрові ластівки: П. Засенку – 60 // Літературна Україна. – 1996. – 6 червня.

Якубовський М. Свято у князівстві трав// Літературна Україна. – 1996. – 13 червня.

Я ЇДУ В КИЇВ

З дитячих літ було далеко в Київ,
Як з літ оцих у космос голубий.
А хто у Київ з'їздити не мріяв,
Тим більше ми — дитинства люд простий.
Там Київ наш. Удвох з Дніпром вони,
Вони удвох — брати великородні —
З безокої глухої давнини
Наш рід ведуть за руку у сьогодні.
Він там як батько.
У його очах
Гойдається сага Дніпрова дика.
Моє село, загублене в степах,
Йому рідня, та ще й рідня велика.
...І раптом вість до мене поспіша,
Через луки хвилюється травною —
Мій дядько завтра в Київ вируша,
Бере й мене малого із собою;
Вже мчить душа, немов мале лоша,
Що вирвалося раптом із застою.
Не сплю.
А ніч із зоряного цвіту
Повісила під стріху абажур... Я їду в Київ.
Я у Київ їду.
В думках — поїхав. Сам іще лежу.

Вже одягаю чисту одежину,
Такий слухняний і неговіркий,
І спішимо із дядьком на машину,
Що у район везтиме огірки.
Трьохтонка мчить.

Кричу я на півсвіту

Хатам, городам.

Крутиться земля.

Я їду в Київ.

Я у Київ їду.

За кілька днів вернуся звідтіля.
Від хати й поля це ніяк не втеча —
Це перший крок жагучої мети:
Хто Києва не бачив — то малеча,
Малому ж страх як хочеться рости.
Мені отут свого не стерти сліду —
Тут корінь мій, моя тут верховіть..
Я їду в Київ.

Я у Київ їду.

Мою корову, хлопці, попасіть.
Спасибі, що пустили, мамо й тату,
За кілометри дальні голубі.
Я повернуся в нашу рідну хату,
Та привезу і Київ у собі...
Столице наша, знана всьому світу,
Шепчу тобі найкращі слова
В глибинах душ нестертого завіту...
Я їду в Київ.

Я у Київ їду.

Назустріч *ВІН* Дніпро перепливає.

ДО ТЕБЕ

Ти рук з відчаю не ламала,
На зло і заздрість ворогам,
Узори красні вишивала
Журбою з кров'ю пополам.

Ой не один минав годочок,
А ти ж манила знов і знов
Узором вишитих сорочок,
Наспівом чистим з-над дібров.

Тобою снів я,
марив,
стежив,
Як знов на світ родилась ти,
Як одяг вбогих слів-мережив
Не міг прикрити наготи.

З лицем спокійним Афродіти
Ішла з біди,
немов з води,
Я згоден юним посивіти,
Щоб молоділа вічно ти.

Все віддаси —
і знов таланить,
Шумить розплетена коса,
Чарує,
манить
і дурманить
Твоя некрадена краса.

Усі говорять, мила, файна,
У світі кращої нема...
У тебе й доля незвичайна,

Бо незвичайна ти сама.

Знов принесуть літа зустрічні
Стожильну працю, солов'я...
А ти свята на віки вічні,
Навік — я твій,

а ти — моя.

ДО ПЕЙЗАЖУ

Вербно, сонячно, тополино
Степ одвіку Дніпро доганя...
У пейзажах твоїх, Україно,
Є для мене цілюще дання.

Смерд під мову орав перелогі,
Все ж творилось під звичний мотив:
Рокотали Дніпрові пороги,
Літній легіт ланами ходив.

Переходиш покосами років,
Яворами шумиш при шляху,
Знов виводиш хати білобокі
За широку Дніпрову сагу.

Одвечеряєш, вогничок свіне,
Неодмінно із личком в вікні.
Щось велике,

святе,

українне

Перепроситься в серце мені.

Снять вітри, в деревах захололі...
Наче завтраму добрий привіт,
Як зелені ракети, тополі
Цілять прямо у зоряний світ.

Я твій спокій, красо, не порушу,
Не збагну, де любові межа...
Розділить би на часточки душу —
Тільки жаль — неподільна душа.

ВЕЧІРНЄ СЕЛО

Поза селом вляглися баби-грози,
Нагризлися, аж сплять — анітелень...
На лопушинні пише ніч доноси
На дощовитий неробочий день.

Наїдене, напите ще й поетом
У вечоровім славлене диму,
Сидить село під шиферним кашкетом,
Не знає на кого свариться в п'їтму.

Глевтяк думок пече з простого тіста,
В яким послїду є і перес.
І анекдот, привезений із міста,
В чайній шофер за безцінь продає.

Баби у снах поприпинали кози
І сні прядуть на сотні веретен.
Сумних-веселих новостей покоси
З небес гребуть граблі телеантен.

Вві сні стара колгоспниця зітхнула —
Зашепотїли в полі буряки...
Згорьоване, задощене минуле
Під призьбами вляглося на віки.

Швидкий автобус завтра через поле
Дівчат і хлопців повезе з села.
За ним чорнозем, за ніч охололий,
Не зніме обважнілого крила.

Село всякчас носило думку просту
Про те, що жити якось не з руки...
За день хати налаялися доста,
Роти дверей закрили на замки.

І дядьку спитьсся під Волосожаром,
І мокрий трактор під ворітьми стерп.
А степ душі лежить під чорним паром,
І коні часу будять сонний степ.

Вмочає день окрайці теплі
В медяний сонячний настій,
Чарки налиті тонкостеблі
Із дзвоном ставляє на стіл.

В людей є знову будні й свята,
Про сутнє мова запашна...
Пливе житами біла хата,
Дроти, як віжки, напина.

Що часом змито —
пережито.
Живим лишився —
будь щаслив!
На пережите горне жито
Життя зеленого розлив.

Кохання, вечір і колиска,
Пахуча дівчини коса.
Зоря черкає обеліска
І від печалі погаса.

Село — хлібина великодня,
І щасний спокій навкруги...
І радо так —
Сльоза народна
Потроху входить в береги.

В КНЯЗІВСТВІ ТРАВ

В князівстві трав не завжди тиша й згода —

Старе повча, бунтує молоде.
І дівчину, і яблуню природа,
Буває, рано в любовці введе.

А он до тої навіть для годиться
І бабодур слівця не закида —
В старих дівках кислиця-молодиця
Без плоду-сім'я смерті дожида.

У яблуньки потріскаються губи,
Тремтить в екстазі ледве-ледь жива.
І дівчина під яблунею з любим
Меди кохання нахильці співа.

З зелених днів зжене ярінь-оскому,
На люди вийде у самотині,
І матері, що вижене із дому,
Внесе дитя в квітчастій пелені.

І дівчина, і яблунька уповні
На клич природи винесли свій плід —
Держать в пеленах зеленці любовні
І, як дурненькі, дивляться на світ.

В князівстві трав отак, як і у пісні:
У radoщах доходять до біди.
Гуляння ранні ллються в сльози пізні,
А пізній цвіт б'ють ранні холоди.

МАМО, ВІКУ ТИ МІЙ

Мамо – віку ти мій,
Сива птице зозуле,
Не зозуль, прочини у світанок вікно.
Пережиті жалі ловлять літо заснуле,
Пада листя з тополь, як в німому кіно.

Тріпотить серед поля кофтина в горошок,
Дріботить через гони дощинок горох.
Із легеньких твоїх павутиночок-зморшок
Можна виткати смуток на кілька епох.

Відїжджають літа, наче гарби по степу,
Висне день тягарем на твоєму плечі.
Налетять журавлі із голодного неба
І насиплять тобі на дорогу плачів.

По тобі модельєри не шили костюми —
Тільки труд по тобі, та чекання, та жаль...
Ти ніде не була далі житньої думи,
Так чому ж у очах кругосвітня печаль?

Одбулося, пройшло, загубило начало,
Вдосталь горя взяло, наробилось за всіх...
Біля років моїх ти як доля стояла,
Я ж невміло стою біля років твоїх.

Мамо — віку ти мій,
Сива птице зозуле,
Не зозуль, прочини у світанок вікно.
Пережиті жалі ловлять літо заснуле,
Пада листя з тополь, як в німому кіно.

Не люби мене боляче-близько,
Не пропалюй очима наскрізь...
Я заплутався, наче хлопчисько,
У нічному проклятті кіс.

На якому ти сонці зріла,
Де вмивалась росою з листа?
Чорна магія білого тіла
Занімила мені уста.

В кожному слові, у кожному зові
Тебе мучить розлуки жах...
Дивним вітром відчай-любові
Різонула мене по очах.

Мрій твоїх потолочені трави
Я не вмію підняти од землі.
Ходять юнки, як щастя ласкаві,—
Я ж віддався тобі на жалі.

Не люби мене боляче-близько,
Не пропалюй очима наскрізь...
Я заплутався, наче хлопчисько,
У нічному проклятті кіс.

Корж Віктор Федорович (15.04.1938) – поет, лауреат премії ім. А.С. Малишка.

Народився в м. Бобринець Кіровоградської області в родині вчителів. Його батько загинув на фронті. Після закінчення школи працював токарем на заводі. Вищу освіту здобував у Дніпропетровському університеті. Після закінчення ВНЗ був літпрацівником у газеті, викладав у технікумі, працював редактором у видавництві «Промінь». У 90-х рр. завідував кафедрою історії української літератури Дніпропетровського університету. Перша збірка «Борвій» (1966) привернула увагу критики. С. Крижанівський, А. Кацнельсон,

В. Базилевський відзначали щирість почуття, розкутість думки поета-початківця. Наступні збірки «Закон пензля» (1967), «Зелені камертони» (1969), «Повернення в майбутнє» (1970), «Аметист» (1972) та ін. свідчили про художню еволюцію поета, який тяжів до медитативності, яскравої художньої деталі, увиразнення образу-символу (напр., образ криниці). Інтенсивно працював поет упродовж усього творчого шляху в жанристиці, експериментуючи із суміжними видами мистецтв. У подальшій творчості В. Корж, представника покоління «тихої» лірики, позначиться поворот від «класичної» реалістичної манери письма до романтичних засобів змалювання героя. Найбільш плідним у творчості митця був період 70-х – 80-х років, коли вийшли збірки поезії «Літочислення» (1970), «Повернення в майбутнє» (1971), «Аметист» (1972), «Очі доброї волі» (1978), «Осіннє чекання весни» (1987). В. Корж, автор вінка сонетів, вдавався й до вільного вірша. Цікавою для дослідження може бути драматургія Коржевого слова.

Рекомендована література

1. Іванишин В. Камертони віри // Вітчизна. – 1970. – № 1. – С. 200 – 201.
2. Кацнельсон А. Зміст вічності моїм очам світає // Вітчизна. – 1971. – № 10. – С. 203 – 205.
3. Кудлай А. Відповідальність // Літературна Україна. – 1981. – 16 січня.
4. Фролова К. В. Коржу – 60 // Літературна Україна. – 1998. – 16 квітня.

БАЛАДА ПРО ОСТАННІЙ ЖАРТ

Бондар, дід Леонтій, ліг у землю,
відтепер всі дні його — історія...
Відвезли у місто до музею
жовкле фото й повний бант «георгія».
Ще ж недавно майстрував він бочку,
в черево її надсадно кашляв,
жартував, що силу парубочу
вже не воскресить й солдатська каша.
«Щоб оце взяли мене до війська,
чи спромігся б вилізти з окопу?» —
і на землю сторожко дивився,
наче чув, як є, її глибоку.

А старій казав: — Останнє літо,
чує серце — віку мого трішки,
може, здумаєш дрібненькі сльози лити
по мені — то матимеш ось діжку...

Тим хрестам музейним колисати
і святить про нього будній спомин...
Бочка притулилася до хати,
чи води, чи сліз до краю повна...

ІНІЙ

Вечір морозяний,
вітер з Дніпра,
я розумію: прощатись пора...
Право закоханих — не розлучатись,
ми не закохані,
це — тільки гра...
Граємо в піжмурки:
хто де сховався —
я у мовчанні, ти — у словах,
я — у минулому,
ти — вся в майбутнім,
тайний цілунок замерз на вустах.
Більше побачень не буде — і край!
Більше ніколи не буде — карай...
Інеєм вкрите слово останнє:
— Не до побачення,
а прощавай!

Там, на горі, горить шипшина
холодним полум'ям блідим,
там, на горі, весна лишила
одпалених див сліди.

Там, на горі,— світлиця горлиць,
прозорих туркотань струмки,
там, на горі, німіє горе
в прощальнім масві руки.

Там, на горі, найтяжче небо
і найсурмливіші вітри...
Шипшина — спомином про тебе —
на чорний шлях біжить з гори...

Запахла знов на вітрі рута-м'ята,
не варто давній смуток пам'ятати,
вуста зелений холод холодить,
не варто по стежках тривоги ходити!

Бо все одно тебе я не зустріну,
лиш весняна докотиться луна,
бо ти на всю країну-Україну —
на цілий світ була мені одна.

Любов найперша — найсвятіше свято,
і варто навіть смуток пам'ятати,
а кожне свято — то крилата мить,
і варто по стежках тривоги ходити.

Бо хоч ніде тебе я не зустріну,
та у душі обізветься луна,
що ти на всю країну-Україну,
на цілий світ була і є одна!

СПАДЩИНА ПРОЩАННЯ

Позлітались птиці — чорні блискавиці,
посмутнілі птиці з лісових світлиць,
повсідались птиці, глянули в криницю —
і стара криниця, наче повна птиць.

Випили по краплі та й заголосили,
Крила сивиною тихо зайнялись,
впали на цямрину сліз ясні росини,
на розлуку довгу збирані колись.

Стуманів вечірньо синій зір криниці,
віяв чорний вітер од осінніх гнізд,
в тьму пірнули птиці — сиві блискавиці,
а стара криниця — повна-повна сліз...

Забаштанський Володимир Омелянович (1940 – 2002) – поет, лауреат Державної премії ім. Т.Г. Шевченка, літературної премії ім. В. Булаєнка, міжнародної Фундації Антоновичів (США). Нагороджений орденом «За мужність».

Народився в с. Браїлові Вінницької області. Після закінчення семирічки працював у гранітних кар'єрах, на будівництві. Внаслідок нещасного випадку на вісімнадцятому році життя втратив очі й руки. «Заплатив я сонцем за пісні», – писав поет – людина великої мужності. Він зміг закінчити з золотою медаллю школу робітничої молоді та філологічний факультет Київського університету ім. Т.Г. Шевченка.

В. Забаштанський – автор близько двадцяти поетичних збірок: «Наказ каменярів», «Браїлівські балади», «Вереснева земля», «Найкривніша рідня», «Свічечкою слова» та ін. Критики (В. Мельник, Л. Мороз, П. Дорошенко) наголошували на логіці зоро-образу й мисле-звуку в поезії В. Забаштанського. У жанрово-стильових уподобаннях поет культивував лаконічний варіант балади (напр., «Балада про самосуд», «Балада про вухналі»), залучаючи як константу творчості самоіронію.

Виразною ознакою В. Забаштанського є творення галереї людських постатей («Хлопець», «Пастух», «Доля», «Вирядини» та ін.). Визначальними

складовими елементами творчого почерку поета є інтонація, фабула, метафоризація думки. Композиція поетичних текстів В. Забаштанського – це послідовний розвиток сюжету думки, за допомогою «опорних» тропів. Наприклад, метафор:

В яру хатина, ніби у корзинці:
Пташок по стріху, тіней – по шибки.
На світ з подвір'я крізь штахет шпарки
Дивились хлопчики, як два мізинці.
Над яром липа у рябій косинці.
З дупла стріляли реготом шпаки,
Коли у перевернуті шапки
Ловили квіти бджілок у низинці.

(«Повоєнне літо»)

Структурною ознакою переважної більшості поезій В. Забаштанського є моральний пафос, ліризм, філософське осмислення буття.

Рекомендована література

1. Грабовський В. Видюще серце поета // Дивослово. – 2000. – № 10.– С. 56 – 57.

СИН

Він ніяких турбот ще не знає,
Вміє «мама» казати лишень,
З ним у ліжку спить гумовий засць,
Про якого він дбає весь день.

Не засну: облягли мене думи,
І торпедами строфи німі
Б'ють в похмурі кораблики суму,
Тихо топлячи їх у пітьмі.

Я збагнув лиш тепер, в ці хвилини,
Що і радість тривоги несе,
Що батьки задля щастя дитини
Віддадуть найсвятіше усе.

Я схиляюсь над ліжком сина,
Пахне сонцем волосся його.
У вікні, в ополонці синій,
Плава місяця жовтий вогонь.

І непевні ячать тривоги
У безсонні години нічні.
Та щасливі я бачу дороги,
Бачу сонячні синові дні.

СЛУХАЮЧИ МУЗИКУ

Лиш диригентська паличка майнула, —
І жалібно заголосив оркестр,
Мої мінорні дні минулого
Лягли на душу тінями навхрест...

Опівніч. І я знов над озером,
Щось говорю до двійника з води,
Що ти пішла в травневу прозелень,
Згубивши на росі свої сліди.
А парк у тумані бузковому
Шумить і стогне віттям верховіть,
І квапить час, і б'є мене підковами,
Лишаючи відбитки у крові.
І я стою й стою раїною,
Зневірившись в поверненні твоїм...
Десь над нічною Україною
Мою печаль розносять солов'ї.
Все тоне у холодних полисках,
Гудуть літа стовпами ув імлі...

І раптом вибухнули оплески,
Злякали серце, пташку на гіллі.

ТЕЛЕФОН

Роками припишло мовчу:
Жорстокий зимовий полон.
І тільки тятивно тремчу,
Коли задзвенить телефон.

Щоразу

відразу

лечу,

Коли задзвенить телефон.
Здається, нікого не жду,
Суворая реальність — не сон.
На щастя моє чи біду,
Мовчить на столі телефон.
Двовухо

в оглухлім чаду

Мовчить на столі телефон.

ЛЮТЕНЬ

Лютень у полив'яній макітрі віхоли
Розтирає перламутрові сніги.
І гречаними жбурляє віхтями,
Реквіємом стогне навкруги.

То біжить він стрімголов долинами,
Не зійдеш з дороги — звалить з ніг тебе.
Ось кларнетні реготи долинули
І розбилися об скель важкий хребет.

І осколки сміху скельцями видзвонюють
По ребристих спинах задубілих скель.
Я стою між ними, слухаю симфонію,
У природі й справді щось живе людське.

І нарешті пролетів за скелями,
Наче випущений з клітки дикий звір,
І сховався спритно у вільховій келії,
Віником хуртечі слід замівши свій.

ВСЕ-ТАКИ СПІШУ

Іще паперу дещицю спишу.
Пощо там слава і пощо віки,
Все 'дно не встигну, хоч завжди спішу.
Летять літа — легкі поштовики.

Зоря надій не згасла серед тьми,
Живу, борюся, пломенять слова!
У вікна вітер гнівно б'є крильми.
Гряде невідворотність часова.

О доле, шалом серця не втоми,
Дорога ще ж далека й нелегка.
Товаришам скоряються томи,
А я морочуся над швом рядка.

Мо', ще паперу дещицю спишу.
Пощо там слава і пощо віки?!
Все 'дно не встигну й все-таки спішу,
Нехай летять легкі поштовики.

Мамайсур Борис Сергійович (15.08.1938 – 19.10.2003).

Народився в с. Сеньків Куп'янського району Харківської області. Виріс у с. Вороньків Бориспільського району Київської області. Після закінчення школи працював вантажником, муляром, кореспондентом районної газети. Навчався у Харківському державному бібліотечному інституті, після закінчення якого працював матросом на теплоході, будівельником, короткий час ревізором у республіканській бібліотеці. Публікуватись почав 1962 року (колективний збірник молодих поетів «Щасливої дороги»). У 1963 році вийшла перша і остання книга віршів «Чи буде шторм?». У ній було вміщено 23 вірші, позначені впливом В. Маяковського, Є. Євтушенка. На них був відбиток зворушливої чистоти, суворого соціального аскетизму, поет «тільки починався» (В. Стус). Еволюція митця відбувалася дуже швидко. Багато його віршів залишалися в машинописі або «самвидаві». Впродовж 1962 – 1964 рр. Б. Мамайсур підготував дві збірки – «Гра з вогнем» та «Другий початок», окремі вірші з яких вийшли за сприяння І. Дзюби у виданні «Другий початок» лише 1997 року. Становленню поетичної особистості митця сприяв І. Світличний. Саме він відзначав гротесковість, ліричну іронію

гайнівського характеру, філософування на «вічні теми» як іманентні ознаки ідіостилю Б. Мамайсура.

Цікавий феномен – поетична мова Б. Мамайсура (деканонізація поетики, принципове випадання з традиційного українського милозвуччя, гра на гротеск, прозаїція мови, певна зневага до поетичної благопристойності). Ці якості поезії пізніше віднайдемо у представників поетичних угруповань «Бу – бу – бу», «Лугосад».

З кінця 60-х років творча й особиста доля Б. Мамайсура ускладнилась. Причиною були початок репресивних заходів проти шістдесятників і хвороба. Від 1985 року жив у м. Хмельницькому. З 1997 року – член Спілки письменників.

Все частіше зараз боюсь:
Чи не зсякла душа моя?
Наче муха об шибку, б'юсь
Об границі власного «я» —

Там, за мною — кипучий світ,
Там, за гранню — живе життя;
Рвусь до нього, мов сам не свій,
За границі власного «я» —

І не вирвусь. Чи сил нема?
Чи не вмію прикласти їх?

...Цілий вік брів крізь цей туман,
Щоб підняти себе... на сміх...

О небо осені холодне,
Хитке й туге, мов перший лід.
Як спогад юності, солодке —
Я весь твоєї туги слід.

Я весь відлуння твоїх дзвонів,
І холод твій — в моїй душі.
Спасибі, небо! Холод — воля.
А воля — генія рушій

Буря наді мною нависа, —
Блискавки шматують небеса,
Виснуть хмари рваними краями,
Тоне грім у їх безодній ямі,

У відчаї зіткнень неминучих
Мука в захват кида, муза — мучить, —
І, злякавшись, праведна душа
Поспішає вискочить з вірша

КОНІ

Сіра, непевна дрижить каламуть,
Берег та баржі навколо.
З берега коней на баржі женуть,
Очі зав'язують коням.

Слизько на палубі, важко пройти,
Ковзають коні коліньми...
Ходять по ребрах їх пуги й кнути,
Тягнуть за шию їх линви...

Стрімко ушима прядуть стригунці,
Сторожко зирять, німіють...
Що вони бачать в таємині цій?
Що вони в ній розуміють?
Решта — байдуже солону жують,
Втупившись мордами в прірву,
Як, і для чого, й куди повезуть —
Коням — хіба не все рівно?..

МІЖРЯДЦЯ

І пишеться, й не пишеться,
А все ніяк не скоїться:
Як тій ото з сережками —
І хочеться, і колеться...

І страшно якось братися,
Й боятись мов нема чого...

Ходжу кругом поезії,
Як кіт коло гарячого.

Бо просто випить — півбіди —
Перешумить та й викинеш;
Цього ж вина — скуштуєш раз.
А п'яним — вік ходитимеш...

1970

ДРУЖИНІ

Прихилися мені на плечі
І послухай думи мої...
За селом уже котрий вечір
Вищебечують солов'ї;

Пахнуть ночі весняним цвітом,
Поцілунками, як полин...
Ох, недарма над білим світом
Яблуневих симфоній плин!

Ти послухай, як вітер кличе,
Як дзвенить розгониста даль...
Так навіщо ж твоє обличчя
Полонила оця печаль?
Ти послухай, що кажуть вірші —
Відтепер ти моя, моя!
А якщо ти мені не віриш —
То повір же хоч солов'ям.

Хай ця віра несеться стрімко:
Хто кохає на весь свій вік —
Тим тоді лиш буває гірко,
Як зника любові потік!

Солов'їну пісню — вже й нашу —
Пронесемо ми крізь життя,
Ще й молодшаючи неначе,
Як цвістиме в нас почуття.

1988

РОЗДІЛ ІІІ

ПОЕЗІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ:

«НЬЮ-ЙОРКСЬКА ГРУПА»

Роль будь-якої культури у світовому культурному процесі ніколи не визначалась географічним розташуванням. Тож проблема вивчення лірики української еміграції* і постає в контексті діалогу культур. Офіційна ідеологія ХХ ст. тиражувала тотожні собі художні явища. Проте поза материковою Україною, відмежовані «залізною завісою», жили й працювали багато талановитих українських письменників, які у різний час і часто за драматичних обставин потрапляли на чужину.

Упродовж останнього десятиріччя історію питання досліджували М. Ільницький, Ю. Ковалів, С. Павличко, Н. Зборовська, М. Жулинський, Г. Сивокінь. Концептуальні літературознавчі дослідження про лірику української еміграції, еволюцію стильових систем, місце поетів «Нью-Йоркської групи» в контексті руху шістдесятників опублікували О. Астаф'єв, Т. Масловська. У цей період налагодились тісні ділові зв'язки діячів культури і науки материкової України й еміграції. Наслідком духовно-культурного взаємообміну з еміграцією стали приїзд з Мюнхена до Ніжинського педуніверситету І. Качуровського (1992), перевидання творів Є. Маланюка, Ю. Лавриненка, І. Кошелівця, Д. Нитченка (1993 – 1998), опублікування (і перше в тому числі) художніх текстів Ю. Клена, О. Ольжича, Ю. Липи, О. Теліги, Е. Андієвської, Б. Рубчака та ін. (1992 – 2000), вихід чотиритомної хрестоматії української літератури та літературної критики ХХ ст. «Українське слово» (1994 – 1995).

Виходячи із тези М. Ільницького про те, що «кожна гілка української літератури є кроною спільного дерева нашої національної культури» [3, 12], варто зважити на обставини, за яких ці «гілки» з'являлись.

Після краху національно-визвольних змагань доби УНР на еміграції опинились не лише безпосередні учасники (В. Винниченко, Є. Маланюк, Ю. Липа), але й сучасники подій (С. Черкасенко, О. Олесь та ін.).

Високого художнього рівня досягла українська поезія в діаспорі між першою і другою світовою війною в творчості поетів «Празької школи». До неї світоглядно й тематично належали О. Ольжич, Є. Маланюк, Л. Мосендз, Ю. Клен, Ю. Липа, О. Лятуринська, О. Теліга, Г. Мазуренко, О. Стефанович. Тут були

* Еміграція (лат. *emigratio* – виселення, переселення)

вихідці і з західної України (напр., С. Гординський, О. Лятуринська, О. Стефанович), але деякі з них за походженням – зі східного регіону (напр., Ю. Дараган, Є. Маланюк, Ю. Липа, Д. Донцов, О. Теліга). Більшість із них належали до т.зв. вісниківців, тобто до тих, хто об'єднався навколо Д. Донцова і друкувався у «Віснику» (1933 – 1939). М. Ільницький небезпідставно вбачає у творчих групах «пражан» та «ню-йоркців» спорідненість: «Власне Празьку школу (групу) можна вважати безпосередньою попередницею Нью-Йоркської групи, оскільки деякі «пражани» після перебування в таборах для переміщених осіб перебралися за океан і мали особисті контакти з «ню-йоркцями» (Є. Маланюк і Б. Бойчук, наприклад) і належали до однієї письменницької організації «Слово» [3, 9]. Проте якщо зважити на стилеві системи, то помічаємо, що представникам «Празької школи» властива поетика неокласицизму з домінуючою концепцією краси, тоді як поети «Нью-Йоркської групи» творять нереферентну (безадресну) лірику, яка базується на численних експериментах, сюрреалістичних символах, автоматичному (підсвідомому) письмі.

На нашу думку, естетичні засади поетів «Празької школи» були ближче представникам МУРу. Після Другої світової війни на еміграції опинилася генерація письменників – ціла «літературна держава» на чужині (О. Астаф'єв). Їх екзистенційним кодом стало роздвоєння: болюче бажання повернення на батьківщину і страх перед репатріацією.* Для багатьох це обернулося ностальгією, депресією.

Але як це не парадоксально, у практиці світової літератури саме еміграція, вигнання породжували високохудожні твори (Данте, Овідій, О. Солженіцин, Й. Бродський). На чужині розквітнув талант представників «Празької школи» і тих, хто увійшов до МУРу.

1945 року в Нюрнберзі українська еміграція заснувала Мистецький Український Рух (МУР). Ця організація проіснувала до 1948 року. За цей час відбулася дискусія «Велика література», було опубліковано низку збірників, альманахів, вийшла «Мала бібліотека МУРу» (близько 1200 книг, 250 з яких були оригінальними творами). До МУРу були причетні І. Багрянний, У. Самчук, Т. Осьмачка, Ю. Косач, І. Костецький та ін. МУР припинив своє існування унаслідок переселення його членів у інші країни.

* Репатріація (ре + лат. patria батьківщина) – повернення на батьківщину військовополонених, цивільних полонених, біженців, переселенців.

В добу МУРУ в його просторі співіснували різні стильові течії: неокласицизм (Ю. Клен, І. Качуровський), символізм (М. Орест, Л. Лиман), необароко (Є. Маланюк, Ю. Качан), неореалізм (Яр Славутич, О. Тарнавський), експресіонізм (І. Багрянний, Т. Осьмачка), екзистенціалізм (Т. Осьмачка, Л. Полтава). Такого розмаїття стилів у збідненій материковій літературі годі було сподіватись. Саме в еміграції сформувалась лірика, яка характеризувалась неперервністю плану вираження (а не змісту), що здійснювалось на фонічному і графічному рівнях. Її основу склали стилізації та сюрреалізм. Такими були передумови з'яви «Нью-Йоркської групи» поетів.

1954 року у Нью-Йорку було створено об'єднання українських письменників «Слово». У 1957 році було прийнято його статут. Згодом виникла автономна «Нью-Йоркська група», до якої увійшли Ю. Тарнавський, Б. Рубчак, П. Килина, Е. Андіївська, В. Вовк, Є. Васильківська, Б. Бойчук, О. Зуєвський. В. Барка незабаром залишив групу.

Літературна карта національного письменства без цієї групи була б неповною. О. Астаф'єв пише: «Естетична концепція школи (на відміну від уже відомих) «Празька школа», група неокласиків, генерація шістдесятників тощо) насамперед утверджує самоцінність і автономність художньої творчості, виявляючи інколи підкреслену індіферентність до актуальних і животрепетних тем. Ясно, що такі пошуки не вкладаються в матрицю стереотипного мислення. Тому й не дивно, що лірику «Нью-Йоркської групи» сприймають далеко не всі, часом доходить навіть до того, що відмовляють їй займати місце під сонцем» [1, 14].

Дослідник, аналізуючи генезу назви угруповання, наводить свідчення І. Кошелівця (Ярешка), Е. Андіївської, Ю. Тарнавського про її спонтанність та принципово відмінні від інших естетичні засади: «Школи ніякої ми не творили, бо були надто неподібні до себе, і до того ж «школа» вводила коннотацію «учень», ким ми теж не хотіли бути» [1, 11]. Ю. Тарнавський до чинників, котрі об'єднували «друзів і колег», відносить «відразу до традиційних літературних форм і те, що дозрівали ми всі на еміграції, і наше відношення до України було цілком інше, ніж відношення старших» [8, 15].

Саме в цьому полягає одне із принципових розходжень між представниками «Нью-Йоркської групи» і шістдесятниками. Б. Бойчук, Б. Рубчак, Ю. Тарнавський, Е. Андіївська писали в умовах, позбавлених ознак тоталітарного режиму. Приблизно однолітки за віком (роки народження 1927 – 1935), вони разом із батьками у роки Другої світової війни емігрували до Німеччини і Франції. Пізніше

їх життєві маршрути пролягли у США, Бразилію, окремі залишились у Німеччині. Наголосимо, це покоління митців не зазнало тиску системи, його свідомість не була деформована радянською ідеологією. Цим пояснюється «інакшість», яка виявилась у декларованій антитрадиційності, світоглядній орієнтації на філософію екзистенціалізму, а в художній практиці – на естетику сюрреалізму. Шістдесятники були приголомшені багатствами національної культури, прихованими владою від народу, переживали трепетне почуття спадкоємності. Тому в їхньому середовищі закономірною була патетика, романтичне начало, пошвавлення неонародницьких тенденцій. Розуміння поезії зводилося до розуміння її формальної мети: поет повинен адекватно змальовувати події вітчизняної історії, а художнє слово має виховувати і вдосконалювати суспільство. Засаднича функція літератури в контексті радянського суспільства не могла бути реалізована.

Поети «Нью-Йоркської групи» не сприймали поезії наслідування, вважаючи, що її завдання полягає в розкритті істини в образно-чуттєвій формі. Тому їх творчість є сюрреалістичною і базується на численних експериментах. Найчільнішим серед них є т.зв. автоматичне письмо, яке базується на підсвідомому. «Писати автоматично означає йти за плином вільних асоціацій, не повертаючись до написаного тексту, нічого не виправляючи. ...За орієнтації на сновидіння той, хто бачить сон, розповідає про нього (більшість віршів Б. Бойчука), але можуть розповідати й тварина, рослина, комаха (Е. Андіївська). ... Предмет зображення, хоча й пройшов через «фабрику» авторової поетичної уяви, не щезає цілковито. Проте він уже і не є таким, яким ми його звикли бачити в реалістично-побутовому плані. ...Якщо реалізм та неореалізм беруть об'єкт із дійсності, то сюрреалізм сам творить його у вигляді надреальності» [2, 40]. Аналогів для такої лірики в радянській Україні не було. Їх можна буде віднайти пізніше у поетичному мисленні поетів «Київської школи».

Як бачимо, поети «Нью-Йоркської школи» вважали себе модерністами. І хоча в кожного з них – власне ставлення й розуміння модернізму, їх творчість щільно зв'язана з українською духовною традицією (звернення до усно-поетичної народної творчості, давньої української поезії, використання символів, міфів, специфічно-українських прийомів мовної майстерності). За спостереженнями мовознавців, для членів «Нью-Йоркської групи» фольклоризми, наприклад, є «матеріалом для подальших новаторських перетворень. Традиційні народнописенні образи виконують роль художніх універсалій. Наприклад, моделі

типу тавтологічних сполучень: журба-зажура, грім у гримині, щастя-доля, виболюватись болем, спечалений печаллю, шумить шумовицю. Звертають увагу й індивідуально-авторські семантичні «загадки», що не підлягають «розшифруванню» (яндола, бадан, Газдрубал, відчопувати)» [7, 7].

Отже, можна констатувати, що поезія «Нью-Йоркської групи» була спрямована на оновлення змісту і форми художнього слова, на витворення універсальних морально-історичних моделей буття.

Як кожне виразно окреслене мистецьке явище, лірика «Нью-Йоркської групи» сягає самотності в полілозі з опонентами (у нашому випадку – з явищем материкового шістдесятництва). О. Астаф'єв розглядає «Нью-Йоркську групу» поетів і генерацію митців-шістдесятників як «вибух енергії плеяди талановитих, різнобічно обдарованих шістдесятників у діаспорі й в Україні» [1, 14]. Отже, йдеться про синхронні художні явища. Справді, поети «Нью-Йоркської групи» і поети-шістдесятники за віком майже ровесники, вони належать до однієї історичної епохи, хоч явленої їм по-різному. І перші, і другі активно сприйняли модерні настрої європейської літератури. На думку О. Астаф'єва, є одна спільна риса, яка об'єднує і діаспорних, і материкових шістдесятників. «І це не естетичні критерії їхніх творів, не принципи творчих декларацій та маніфестів. Ця риса – схожість їхнього життєвого світовідчуття, подібність ціннісної орієнтації, а найголовніше – непримиренність молодих людей, які народились за кілька років до війни, у векторі пострілів у спину «Розстріляного відродження» 20 – 30-х років, до злежалих традицій, історико-культурних форм, ідей, оцінок, інститутів. Це люди сильної волі, неординарного таланту, яскравого темпераменту й дивовижної працездатності. Вони не могли тихо й мирно жити серед ідей вмираючого світовідчуття» [1, 15]. Дослідник із групи шістдесятників виділяє суто естетичний феномен – «Нью-Йоркську групу». Проте конкретне наповнення, мета, смисл і значення цих двох художніх явищ в українській поезії 60-х років ХХ ст. різні. Звідси й принципова відмінність між ними у ставленні до традицій, ідей, форм духовного життя.

Сьогодні вітчизняна наука послідовно й плідно долає гострий розрив із мистецьким надбанням еміграції, системно осмислюючи національне мистецтво по обидва боки кордону як цілісність. Повернення «Нью-Йоркської групи» у вітчизняний історико-літературний процес увиразнило неповторний текст шістдесятництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астаф'єв О. «Нью-Йоркська група»: до генези назви // Слово і час. – 1998. – № 2. – С. 14 – 18.
2. Астаф'єв О. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем. – К., 1998. – 313 с.
3. Ільницький М. Західноукраїнська і емігрантська поезія 20 – 30-х років. – К., 1992. – 48 с.
4. Ільницький М. Українська повоєнна еміграційна поезія. – Львів, 1995. – 116 с.
5. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. – К, 1997. – 650 с.
6. Масловська Т. Соціальна заангажованість літератури (міра свободи та обов'язку) // Слово і час. – 1998. – № 9 – 10. – С. 33 – 44.
7. Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / Упоряд. текстів О. Астаф'єва, А. Дністрового. – Харків, 2003. – 288 с.
8. Сюта Г. Мовні інновації в українській поезії шістдесятників та членів Нью-Йоркської групи: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1995. – 16 с.
9. Фізер І. Інтерв'ю з членами «Нью-Йоркської групи» // Сучасність. – 1988. – №102. – С. 15 – 20.

Емма Андієвська народилася 19 березня 1931 року в Донецьку, з 1943 – на еміграції. Жила в Парижі, Нью-Йорку, а тепер – у Мюнхені. Як письменниця вона надзвичайно працююча, є автором поетичних збірок «Поезія» (1951), «Народження ідола» (1958), «Риба і розмір» (1961), «Кути опостінь» (1963), поем «Первні» (1964), «Базар» (1967), «Пісні без тексту» (1968), «Наука про землю» (1975), «Каварня» (1983), «Спокуси святого Антонія» (1985), «Архітектурні ансамблі» (1990). Пише також новели (збірки «Подорож», 1955, «Тигри», 1962, «Джалапіта», 1962) і романи («Герострат», 1970, «Роман про добру людину», 1973, «Роман про людське призначення», 1982). Відомий літературознавець В. Державін, аналізуючи перші збірки Е. Андієвської, відзначив, що вона йде шляхом поета-сюрреаліста і навіть використав для характеристики її творчості термін «алітература».

Емма Андієвська не тільки поетеса і прозаїк, а й талановита художниця, яка мала понад 40 персональних виставок у Мюнхені, Нью-Йорку, Торонто, Парижі,

Чикаго, Києві, Харкові та інших містах. Її полотна зберігаються в найзначніших картинних галереях. Вийшло кілька каталогів її малярських робіт.

ЗАКОХАНИЙ ЛІТНІЙ ДОЩ

На всю свідомість пальці розчепірів
І вивів світло з берегів і ладу.
Вагітний краєвидами, на людях
Стоїть і кисне, світла нечупара,

Щоб кожному – бодай по оку – в пори, –
Хрящі веселок – хай – нутра колоду. –
Стоїть і кисне, весь прозорий, ледве
Вибулькують із жил молочні пера,

Хоч далі, де стіна з сипучих шил,
Все ще триває потойбіччя шал,
Повітря в виразках, киплять боліди. –

А він долонями – кораблики – з болота, –
Конем йому обвисло півщоки, –
Ні грім його, ні хиндя не ляка, –
Бо ж він наслухує небесних пащекух.

(«Каварня», 1983)

ДОМАШНІЙ КРАЄВИД У ДОЩ

Весь краєвид – на боці – кашалот,
Де пагорбам – всі пальці – перемило.
В повітрі хутірець (дзвіниця – вниз, як мата)
Молочні губи закаляв в смолу.

Води черевоногий моноліт
Пішов у яр – під кочові намети.
Джерела-шафи – весь – назовні – мотлох,
Лиш теліпається язик, як амулет.

Потяте тісто – балки й лісосмуга,
Що – де-не-де – на перехресті – мига,
Де ще дощу – вже без голів, – квадрига,

Вщент – наполохана – по обр'ю – удруге,
Що – заки – по хребтах – нові киї,
На серце – краєвид – перекує.

(«Спокуси святого Антонія», 1985)

НА ТЕМУ УЩІЛЬНЕННЯ ПРОСТОРУ

Клітина – з однієї – на сто луток,
І все, де живчика нема, – на ламань.
На брамі в інший вимір – світла лемінг
Недійсне з дійсним пробує стулити.

Як часто найчіткіші постуляти
Доводиться – вручну – з природи – ломом.
Лиш прапорець – на стежці – невтїлиме,
Що відсвіт гужавий – уздовж стилета.

Світ за тарілочку, в ній – існування пундик, –
Останній праліс, із якого панда
Вниз дивиться ледачо на літання

Серпанків – усе довших – з желатини,
Що замикають існувань ланцюг. –
Єдина форма, що – живі клинці.

(«Вілли над морем», 2000)

ПОВ'ЯЗАНЕ З ВЕСНОЮ

Відкрився перевтілення сезон.
Природою завалодів кондитер,
Фанатик піни. Те, що було доти, –
На джем. В проміжках крилами фазан

Збив видиме в одну лунку сльозу,
Яка накрила антураж роздутий.
Забувся будівничий і фундатор. –
Від витрат – чорно, – й замалий хосен.

Назовні – жужмом – все нові прикмети.
Нутро, що в бодню (перед стартом) – скніти, –
Аж ляскіт, – на горіхи перепало.

Безногий подмух підхопив кропило
І заходивсь – за барки – гуртове
Майно, що – холодок відгартував. –

Дзюрчить. Самі світила на траві.

(«Межиріччя», 1998)

ХВИЛІ

Зловився короп, й рук нема тримати.
Лиш груди – меч, що – межі ворожнечі.
Краплини – крок, – все ближче до півночі. –
Танок лелек і лабіринту смуток.

Розмитий мол, що – діри – в мурах – миттю
На щораз інший, все стрімкіший начерк. –
Різниці – хвиля, тільки серце нічим
Потамувати, що – з ринин – прикмети.

Не гір – найтяжчі – плину перевали.
Зі шкаралуці – в почуттях – завулок
Ще сипле перли і – під ноги – хутро, –

Найгрубші форми, які – дух, як хитрик,
Що дійсність в линву скручує тугу.
Та часом – ляскіт, в тиші – ніч-тягач
Буття – в антисвіти – перетяга.

(«Хвилі», 2002)

Юрія Тарнавського у нас в Україні знають завдяки статті Валерія Шевчука «У пошуках землі обітованої» («Україна», 1990, ч.10), збірці «Без нічого», яка (з передмовою Михайла Москаленка) вийшла 1991 року у видавництві «Дніпро», та поемі «У ра на» (Харків – Нью-Йорк, 1992).

Юрій Тарнавський народився 3 лютого 1934 року в містечку Турці Самбірського повіту на Бойківщині в родині вчителів. Згодом батьки переїхали до села Залужного за Сяноком, а після смерті Юрієвої матері родина Тарнавських виїхала до Німеччини, а пізніше до США. Юрій закінчив курс політехніки в Технологічному інституті Нью-Джерсі, а згодом у Нью-Йоркському університеті захистив докторську дисертацію з теоретичного мовознавства «Семантика, базована на знанні». Оpubлікував поетичні збірки та цикли «Життя в місті» (1956), «Пополудні в Покіпсі» (1960), «Ідеалізована біографія» (1964), «Спомини» (1964), «Без Еспанії» (1969), «Поезія про ніщо й інші поезії на цю саму тему» (1970), «Ось я видужав» (1978), «Врослі вірші» (1979), «Ідеальна жінка» (1986), «Нулі й одиниці» (1987), «Дорослі вірші» (1987) та інші. Англійською мовою написав збірку оповідань «Смуток» (1957), романи «Гіпокрит» (1958), «Невинний у Парижі» (1966), «Подорож на південь» (1970), «Три блондинки і смерть» (1973) та інші. Англomовна проза Ю. Тарнавського, за винятком книги «Менінгіт» (1973), досі не видана. Він також відомий як перекладач на англійську українських дум, «На камені» М. Коцюбинського, «Новина» В. Стефаника, «Я (Романтика)» М. Хвильового, а на українську – творів Ф.Г. Лорки, П. Неруди, С. Ново, Г. Тракля, Е. Паунда, С. Беккета. Його знають як чудового есеїста, автора низки мовознавчих та літературознавчих статей.

Юрій Тарнавський – один із найрадикальніших модернізаторів і експериментаторів у ліриці. Він прагне творити поезію, яка б відповідала нинішньому рівневі пізнання світу, використовуючи для цього найновіші досягнення «інформаційної естетики».

ЯКОЮ ТИ БУЛА

Із віддихом,
що забирає горла,
із шкірою
без кінця,
як небо,
з очима,

які океан
шукав
у своїй найхолоднішій
воді,
з устами,
яких колір
сягав
горизонтів,
із тінню
костей
на пальцях,
зі станом
темним
від тіні
моїх рук,
протягнутих
до нього,
з волоссям,
що вічно
віддалялося
від мене,
із цвинтарями
між моїм
обличчям
і твоїм.

(«Без нічого» , 1991)

ФІЯЛКИ

Фіялки теж
мають життя,
ім'я для паспорту,
наповненого проваллям,
шлунки,
що травлять
те, що лишається

з душ,
кишки,
форму яких
наслідують
пальці,
нерви,
що з насолодою
в'їдаються в м'ясо...

Фіялки теж
ставлять якнайвищі
будинки,
щоб важче
було жити тілам,
кохають
з затисненими
зубами,
мріють
про фіялкові
моря,
їдуть на війни
під фіялковими
прапорами
і вмирають
на фіялкових багнетах!

(«Без нічого», 1991)

ОЧІ ДИВЛЯТЬСЯ НА МОРЕ

Далеко від трикутніх
трави і рук, від
зіниць, що трикутниками вбилися
в очі яблука, трикутники
вітрил сковзаються по
своїй тіні й вітрі, по
боках трикутників води

і неба, раді, що
підтверджують при тому
рівність своїх боків.

Там, де сягає
вода і небо, вітер
додає вітрила, як
цифри на папері, чи,
краще, як краплі води,
що поволі єднаються в одну
велику краплю.

(«Без нічого», 1991)

КВІТКА ЦВІТЕ

Квітка цвіте
без імени, без
місця для її
квіту, більшого
ніж всесвіт, з
кольором величезних
розмірів встромленим, як
гострий предмет, у
неї, так, що виходить за
її межі, з формою трохи
завеликою, в якій
знаходиться, як в рамі.

Грудка землі, як
дитяча жменя,
тримає кущик
трави, що, як зелений
клин, підпирає
нерівне стебло, яке
підноситься, як
чоловік у часі, і

балянсує на самім
верху, наче тарілку, круглий
квіт, що складається
з пелюсток, чашечки,
маточки і пиляків.

(«Без нічого», 1991)

ОКО БАЧИТЬ НЕБО

З-над ніг, що посувають
його і шкіру, з-під
шкіри, що посувається
разом із ним, дивиться
трохи вище
себе, бачить
крізь вії, чорні, як безлисті
дерева, і дерева,
чорні, як вії, синє
небо із білою
хмаркою, що посувається
на нім.

Мозок, що за і над
ним і за і під
шкірою, не певний,
чи це, що він
сприймає, часами
не воно, яке чомусь
дуже велике, так, що
виглядає, як синє
небо, бачене крізь
чорні вії і чорні,
безлисті дерева, з
білою хмаркою, що
посувається на нім.

(«Без нічого», 1991)

Богдан Бойчук народився 11 жовтня 1927 року в селі Бертники (тепер Лісове Монастириського району на Тернопільщині). В роки війни родина Бойчуків виїхала спочатку до Німеччини (в Ашаффенбурзі майбутній поет закінчив гімназію), а потім до США. Поет оселився в Нью-Йорку, де здобув освіту в Сіті-коледж; у 1953 році познайомився з Юрієм Тарнавським і незабаром почав брати участь у творчих вечорах в Літературно-мистецькому клубі, а згодом став одним із редакторів літературного відділу журналу «Горизонти». У 1957 році дебютував збіркою поезій «Час болю». Услід за нею з'явилися поема «Земля була пустотня» (1959), збірки віршів «Спомини любові» (1963), «Вірші для Мехіко» (1964), «Вірші вибрані й передостанні» (1983), «Третя осінь» (1993), п'єса «Дві драми» (1968). Разом з професором Іллінойського університету Богданом Рубчаком був одним із упорядників двотомної антології української поезії на Заході «Координати». Відомий також як перекладач з іспанської, зокрема творів Хуана Рамона Хімінеса.

Десь суть була,

осталися одгадки,

десь дім стояв,

та як його знайти?

Мій шлях

неждано виховзнув

з-під ніг

піском розлився

в безконечність.

Я йшов

і по коліна груз

в темноті.

На грані світляних років

являвся часом день,

і час від часу зірка

падала комусь

в долоні.

Так:

десь дім стояв,

а може, не стояв;
була десь ціль,
а може, не було.
Я йшов кудись і знав:
мій шлях – в нікуди;
я йшов і знав:
мій хід – життя.

(«Час болю», 1957)

ПІСНЯ ЛЮБОВІ

Її пісня

О, земле, розпарена сонцем,
ховай свої очі в пільму,
ховай свої груди дівочі –
я жду.

Кремезного мужа, що зломить
Бажання мої, як вербу,
і соком утроба застогне,
я жду!

А як не пробудяться трави
в його твердолунних слідах,
то місяць, як серце лукаве,
хай трісне мені на руках!

Його заспів

її пісні,
як свіжі роси,
як свіжі роси,
як весна –
полощуть тихо вечорами
дорева.

її уста,

як тіло ранку,
як тіло ранку,
як весна –
нагнулись келихом лілеї
до життя.

(«Спомини любові», 1963)

ВЕЧІР

Гарячка спалила землю,
яка лежить, натягнувши на очі присмерк,
і тяжко дихає.

Під веретищем неба
повніє місяць,
і яснішає на землі.

До жінок, що широкими клубами
вросли у призьби, поволі ідуть мужчини,
і яснішає на душі.

(«Третя осінь», 1991)

ДОРОГА

врізується в землю
а тобі здається що у простір
переходить з місця на місце
а тобі здається що в майбутнє
здаду неї пройдене
попереду нейдене
а тобі здається
це метафора твого життя

(«Третя осінь», 1991)

РІЧКА

дивишся у плесо
і вода минає твою вроду

мочить кучері полоще очі
несе твої подоби в море
вимиває з тебе риси
вимиває молодість
і залишає

(«Третя осінь», 1991)

ФОТО З СИНАМИ

Стою у невиразній позі
між двома високими синами,
наче втиснений у землю,
мов відсунений на крок
в минуле.

Безліч літ,
непроханих, чужих,
з якими я минався, може,
але не вітався,
впхалися у двері.
А я стою у невиразній позі
і не знаю,
як загамувати стогін крові,
як позбутись
молодого серця.

(«Третя осінь», 1991)

ПЕРЕХІД В ОСІНЬ

Заходиш в дерево
і чуєш, як
втихають в тобі соки
і судинами стікають
в землю.

Чуєш, як
краєчками жовтіють мислі

і проймаються тремтінням.

Вітер видуває з тебе
рештки зелені.

Остання думка відривається
від тебе і летить.

(«Третя осінь», 1991)

Богдан Рубчак народився 6 березня 1935 року в м. Калуш теперішньої Івано-Франківської області. Закінчив Ратгерський університет, там здобув учений ступінь доктора філософії. Нині – професор Іллінойського університету. Перша книжка поезій «Камінний сад» вийшла в Чикаго в 1956 році, услід за нею побачили світ «Промениста зрада» (1960), «Дівчина без країни» (1963), «Особиста Клію» (1967), «Марену топити» (1980), «Крило Ікарове» (1983). Автор низки трактатів і літературознавчих праць про «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, творчість поетів «Молодої Музи», низки літературних статей та есеїв. Разом із Святославом Гординським видав «Зібрані твори» Б.-І. Антонича (Нью-Йорк – Вінніпег, 1967) і написав до них вступну статтю та коментарі.

ДОЩ

Розклався ти на безлічі краплин.
Биття хвилин для тебе – одночасно.
Чужі обличчя гладиш, наче власне,
бо ж власного не вигладить твій плин.

Тобі я заздрю, з безлічей – один.
В сухих хвилинах час мій довгий гасне.
Хоч по обличчі сласний дотик шасне –
не згладить він гранітових пилин.

Скульптура, в безнастанності нова,
із цих прекрасно самотратних снастей –
ото митець забавних збав і зваг!

Заблаг би й я з моїх хмурних заваг
зневажитись: на мокру землю впасти
у щедро невідписаних словах.

(«Крило Ікарове», 1991)

Ця яблуня була мені сестрою,
весною воскресала в білий спалах,
мене кормила радістю земною,
поживою страждання напувала.

Коли ж я з нею на порі розквітла
святої Нені білим благовістям, –
прийшов приплуда із чужого світла,
щоб нас розтяти слова наглим вістрям.

(«Крило Ікарове», 1991)

Для тебе змайстрував я клітку слів,
аби тебе як щиглика замкнути.
Із натяків прозору сітку сплів,
аби тебе зловити і забути.

Коли тебе забавно годував
окрушинами здогадів з долоні, –
як міг я знати, що мої слова
давно вже служать у твоїм полоні.

(«Крило Ікарове», 1991)

ЛИСТ ДОДОМУ

Набридло, знаєш, груднем жати жито
і вижидати винограду в січні, –
тягнутись знову на дебелий притчі
назад у вічність, мов сценічний витязь.

Як марива, щоб слово сторожити, –
твої торкання. Як кошмару причет.
Як ті тополі, спогадом готичні,
що їх не можна летом пережити.

Тож як нам бути? Нам, що не існуєм
ні у моїм, ні у твоїм майбутнім?
Невже назавжди євшан-зіллям струїм
мою струнисту кров, кровисті будні?

Закам'янієм в далечі облудній,
як випрозореностарі статуї.

(«Марену топити», 1980)

ЗИМОВИЙ РОМАНС

Вітер із снігом у ніжний бій
влітає м'яко і в'юнко,
наче на станції голубій
юнак вітається з юнкою.

Місто – далека планета. Мла.
Кряжі, кратери, кручі.
Вулиця, наче срібна стріла,
летить до нашої зустрічі.

Пройдуть роки, замерзнуть слова,
стопляться сніжні квіти.
Лишиться тільки спогад про Вас
вічно січневим світиком.

Сонце буде, і чай, і сніг, –
залишимо все, як застали ми.
Тільки дотик хвилинних снів
Вашими стане устами.

(«Марену топити», 1980)

БЕЗСОННА НІЧ

Сни мої ніч покорила
місяця синім мечем.
На пам'яті білих вітрилах
вона твоє тіло тче.

Хитро включа твої очі
в зір нерозгадану гру,
в порожньому домі морочить
гарячим дотиком рук.

Радість, іржаву відчаєм,
тіні присяг і зневір
спогадом добрим вінчає
і снасть готує на вірш,

щоб він, мов місячний камінь,
в серця темноті мутній
носив замість сяйва віками
твою невловиму тінь.

(«Дівчина без країни», 1980)

З ЗЕЛЕНОГО ЗОШИТА

1

Про твої очі говорять краєвиди,
лагідністю твоєю шумлять тополі,
і на галявину спомин лягає
твого волосся.

Коли, мов зруб, нудьга бовваніє
і дні завідьмлюють пісню в камінь,
торкаюсь очами чайного лету,
щоб пригадати твої уста.

На твоїм обличчі насіння щастя
землевласник травень щедро посіяв, –
у твоїм обличчі, де росте всесвіт,
буде рости дім.

(«Промениста зрада», 1960)

ПОЕТОВІ

1

Сьогодні
я поклав на долоню листок
і подумав про тебе, Богдане Ігорє Антоничу:
не було б затісно в листку,
хрущем
було б не страшно.

Сьогодні я подумав про дні твої,
Богдане Ігорє Антоничу:
кімнати,
де регочуть грамотні міщани, –
а ти:
на щоках рум'яність, немов від швидкого бігу,
і так дуже хочеться досягнути чогось
там...
там...

Відображення свої
ти дотиком дитинним лишав на живих свідках:
на липі,
на бджолі,
на ласкавих лисицях.
І вони
казали тобі, хто ти.
Я знаю:
ти був добрий,
такий, як Божі свідки,

такий, як ті,
що їх мордують рибалки й дроворуби,
такий, яких люблять діти,
такий,
як посли з Золотомор'я.

3

Сьогодні
я почув, Богдане Ігорє Антоничу,
як пританцювало до тебе чорне весілля
чорне весілля
в зелених сап'янцях –
і взяло тебе
у вир своїх пісень.

Не було страшно – ні,
бо ти мав друзів
ласкаволистих,
безмежнооких, –
бо ти знав,
як бути самотнім.

Бо щоніч ти слухав
таємні розмови
доброзичливих Співучасників.

(«Промениста зрада», 1960)

Віра Вовк (Селянська) народилася 2 січня 1926 року в Бориславі Львівської області, вивчала германістику в університетах Тюбінга й Мюнхена, закінчила університет у Ріо-де-Жанейро і нині очолює там кафедру порівняльного літературознавства. Є автором поетичних збірок «Юність» (1951, 1954), «Провідна зоря» (1956), «Елегії» (1956), «Чорні акації» (1961), «Любовні листи княжни Вероніки до кардинала Джованнібатісти» (1967), «Каппа Хреста» (1969), «Меандри» (1979), «Мандаля» (1980), «Карнавал» (1986), «Жіночі маски» (1994), «Молебень до Богородиці» (1995), «Писані кахлі» (1999), книгу вибраного «Поезії» (2000), збірки «Віоля під вечір» (2002).

З-під її пера вийшли книги прози «Легенди» (1954), «Казки» (1956), «Духи і дервіші» (1956), «Вітражі» (1961), «Святий гай» (1983), драми «Смішний святий» (1968), «Триптих» (1982), вибраний томик «Проза» (2001). Вона надзвичайно багато перекладає португальською й німецькою з української, має також численні переклади українською з англійської, іспанської, німецької, португальської, французької, польської, італійської, македонської, румунської та церковно-слов'янської мов. Окрім того, Віра Вовк плідно працює як науковець: широке визнання здобули її статті з поезики, німецької літератури, порівняльного літературознавства, монографія «Renevos de mitos» («Парості мітів»). Видала «Антологію української літератури» (1959), збірник віршів сучасних поетів «Соняшник» (1966) та інші.

ВЕРЕСЕНЬ

Приходять дні, що яблуками пахнуть,
Золоченими у садах тінистих,
Відходить літо, досягає осінь,
У верес одягає сиву пущу.

Угорі, під знаменами з заліза,
(Оздобами крамниці і господи),
Розсипалася дітвора весела:
В містечку повно гамору і сміху.

І тільки там, де лави постарілі
Дрімливо молитви свої скрипочуть,
Там статуя чудесної Марії
Над сином Божим гірко, гірко плаче.

(«Юність», 1954)

ВЕЧІР

Вже яблуко лискуче вдяг мороз
У шубу, мов брусницю чи морелю.
Виводить вітер в комині новелю,
І охкають кути старі від гроз.

Аж ти вогонь, прийшовши, розвела:
Тепліють стіни у студеній хаті,
Зникають з вікон взори волохаті,
І видно знов небесний, чистий лан.

В кахлевій грубі тріскотять шишки,
Як сонне місто тулиться у мряці.
І знов у жмені книжка: мій Горацій!
А всюди вечір зорями тяжкий.

(«Юність», 1954)

ДОЩ

Пні стікають липким сонцем,
В'ялість міцно пахне чаєм,
Море відгонить лускою риб.

Часом б'є просто з неба дощ
Ритми негритянського бубна,
Проходить наскрізь ліп'янки,
Кривавиться стежка жилою.

Діти з худими обличчями
Ждуть на сонце без серця,
Що ссе їх папаї й банани.

Папужа зелень по дощі,
Веселка кільцем довкола сонця.
Дерево сипле червоно-чорну квасолю
На довгі низанки дітям.

(«Чорні акації», 1961)

ВІЗІЯ КИЄВА

Дерево стало з китайських витинанок
Або з малюнків чорною тушшю.
(Повня тяжіла на філігані
Тонкого гілля).

Музика гойдалась ліниво-сонна,
Солодка овочем морви.
Гавань стелила обрус світел поромам.
(Припливла на світанку струнка каравеля
З орлиним дзьобом).
Гірські хребти – тюлені обрію, грілися в повні.
Гавань вбирала дедалі нові прикраси:
Так Саломея кращала в танці.
Між пісками моря і всесвіту
Билося людське серце:
Городе, я не твоя наречена!
Мій призначений кинув тінь
Хрестів та бань ворожбитних
На хвилі Дніпра.
Там мозаїчне сонце, а в сонці Оранта.
Це не твій камінь стирають
У видивах мої ноги,
Зболілі від довгої прощі,
І пальці не торкаються фресок,
Твоїх монастирських стін,
Подіб'я Христових ран.
Не твої фонтани моляться
На чотках краплин,
Не пелюстки твоїх магнолій
Обсипаються в травні під «Радуйся»,
Не горять квітники в півоніях,
Кущем, де з'явився Мойсею Великий.
(«Чорні акації», 1961)

МЕАНДРИ

виноград
у твоїх очицях
нестиму кожну краплину
не розливаючи
дароносицю

за Дафною дзвонять дзвіниці
від бога
з блискавкою в корі
під вінком
вогонь по стьожах

канна світанна
китайка у вітрі
фенікс у танці
водограй крові
в зелених лезах
земельна рана
серце навстіж

цей вітер що перестрибує
цей дощ із довгим волоссям
подати руку

я випила плинну зорю
на кожен мій палець
сідає пташка з золотим горлом

гримить у грудях
блискавка в крові
кинь пояс на небо
розіллється по тілу
соняшне руно

не тоскно
в цистерні під ребрами
спить шакал
так у пустелі Сфінкс
цей притулок
хай сняться золоті саркофаги
не будіть

(«Меандри», 1979)

Патриція Килина до «Нью-Йоркської групи» вступила 1960 року. Про неї (зрештою, як і про Женю Васильківську) маємо щонайменше відомостей. Патриція Килина (Ворен) у 1956 році стала дружиною Юрія Тарнавського (у 1973-му році цей шлюб розпався). Брала активну участь у зібраннях «Нью-Йоркської групи» в кав'ярні «The Reasock». У 1960 році вийшла її збірка «Трагедія джмелів». Поетеса також була редактором здійсненого Ю. Тарнавським англійського перекладу українських дум (книга вийшла 1979 року в Канаді під назвою «Ukrainian Dymy»).

КОНІ ПРИЙШЛИ ДО ВОДОПОЮ

Білили зорі, мов кульбаби,
і місяць ріс, мов молочай;
як поле ширшало під вітром,
коні прийшли до водопою.
В воді йшов місяць у насіння,
Ломили ноги стеблі зір.
Білили очі, чорніли ніздрі,
як коні пили воду.
Між гіллям криві тіні;
в кущах горючі очі;
на глибині дивний слід;
під грибами писк.
Страх в м'яких гривах;
страх в сизих копитах;
втеча в насінні місяця;

втеча в ніздрях і в зорях.
Коні вибігли із води,
і річка знесла їх тіні.
Ніч біліла, мов кульбаба,
ішла в насіння, мов молочай.

(«Легенди і сни», 1964)

ЗЕЛЕНА ЛІТЕРАТУРА

Немов ніч, високий вчений прийшов у ліс,
бо вже дерева стали гієрогліфами
на перекладенім папірусі неба,
бо вже їхнє листя стало етрусським писанням
на склеповій стіні неба.

Немов ніс, високий вчений мандрував
у лісі, шукаючи чотири томи року:
пісню весни, поему літа,
сонет осені, гімн зими,
бо вже дерева стали чорними рунами
на гладкім камені неба.

Вчений довго мандрував у лісі,
але дерева тримали все у тайні,
і нарешті він сказав їм:

«Не треба продавати душу чортові,
бо хтось уже пробував це, й не допомгло.

А я знайду чари, які перетворять мене
на день, і я побачу краще».

Після того, як він вийшов із лісу,
дерева спокійно стали читати
себе напам'ять.

(«Легенди і сни», 1964)

У ЧАЙНИКУ ОСІНЬ

У чайнику осінь.

Бронзові листки намочені, неначе дощем;
бронзова вода холодніє, неначе від морозу

гіркне неначе в трясовині,
де жовті кущі збирають свої врожаї.

У кожній філіжанці – калюжа, немов ставок,
із якого втекли крижні гнідоокі.
Навіть у кожну ложечку
сни жаб наводять тіні.
У чайнику старість і Самарканд.

(«Легенди і сни», 1964)

МІЖ СТОЛІТТЯМИ

Я молодша від молока,
старша від каменя.
Я мудріша від гриба,
дурніша від води.
Сімсот казок я знаю,
і сімсот ще не чула.
Я напівнародилася,
і теж напівумерла.
Я Цезаря знала добре,
познайомлюся з Цезарем завтра.
Я вільна від часу,
я – полонена години.
Говоріть до мене вчора,
говоріть про мене сьогодні.
Я напевно не існую,
бо думаю забагато.

(«Легенди і сни», 1964)

Женя Васильківська у 1959 році видала єдину збірку «Короткі віддалі». «Її світ, – зауважує Б. Бойчук, – наче бачений здивованими очима наївної дитини, пронизаний світлом, обплутаний рослинністю, оказкований («місяць, як ребро молока», «буду світанки плести», «мій усміх заплутаний у бабине літо», «тиша серпами поранена», «сонце, як жовта диня, обплело стовбури

промінням і ссе блакить з кори дерев» і т.д.). Жень Васильківська мала автентичне поетичне відчуття, яке зраджувало талант і обіцяло дуже багато».

ЖНИВА

Зернисті зорі розцвітають
над всохлим листям –
зійде колись на чорних кроснах
дзвінке намисто.

Снопи під сонцем розтопились –
ніхто не спинить...
Стернею, навздогін стебельцям,
тече калина.

У жменях репає проміння,
струїться житом –
облогом залягли дороги,
щоб не ходити.

(«Короткі віддали», 1959)

FLAMENGO

(Уривок)

II

Над безкрилим
голосінням
чорні води
закипіли.
«Не вернутись
нам до саду,
не черкнутись
цвіту яблунь».
Не пелюстками,
а градом
заридали
три гітари.

Крізь галуззя
дзвінкострунне
перебір
сердець лунає.

(«Короткі віддалі», 1959)

ПОЕТ

Твої уста – канва, квіти
прийдуть. Бадилля геть.
Прозорими петлями безхмарної синяви
закрився хрест.
Тьмяно горять спокійні лямподи,
голос хрустить наддертим крилом.
Твої слова – глибока стежка,
якою часом проходить Бог.

(«Короткі віддалі», 1964)

До молодших членів «Нью-Йоркської групи» відносяться Юрій Коломієць (збірки «Гранчасте сонце», 1965; «Білі теми», 1983), Марко Царинник (вірші в антології «Координати», 1969), Роман Бабовал («Мандрівки ймовірності», Київ, 1993), Марія Ревакович (збірки «З мішка мандрівника», 1986, «Шепотіння, шепотіння», 1988), Олег Коверко («Ескізи над віддалю», 1966). Їх лірика асоціативна за структурою, зв'язана з розвитком науково-технічного прогресу, позначена впливом європейських авангардних шкіл. У 80-х роках в історії еміграційної української літератури була ще одна спроба створення літературної групи (асоціації), однак справа далі не пішла, і з усіх учасників як про поетів заявили про себе Р. Бабовал і Л. Гасейко.

Юрій Коломієць

ВІХОЛА УНОЧІ

Раптово тільки
білизна.
Закручений у хмару
місяць.
Замість провулка

борозна,
і місяць нишком зорі
лічить.

Їх тільки жменя.
Димарів –
неначе нашептали
духи.
Хати неначе знахурі;
у хвартухах
неначе повитухи.

Студена ніч. Такі
вчорашні
замерзлі рожна
в стрісі.
Під віхолу на самоті
найкраще,
коли вона зиму торочить
ввічі.

(«Сучасність», 1979, ч. 6)

Марко Царинник

КОЛОВОРОТ

4. Злагода

Хіба ж не всі ми – єдності луна
В скороминущій і пустій відміні?

Плужник

і я спиняюсь у кутку кімнати
грім спить у плавні
червотока шовковиці вгинає
оболонку набряклої ночі

пастух безплідних місяців що вирушив
до гирла довгої ріки й назад
до витoku до джерела Лі Бо

веде твою кістляву руку
в зруйноване вагітне місто
оточене колючим дротом
де пісок пахне гноєм

шукавши дружбу писавши листи
дітям що пропали чи дітям дітей
хлопчина гребе картоплину з жару

стерня коле йому ноги
коли він біжить за матір'ю
до каркасів згорілих бомбовозів
і нам що пропали писавши

персиковий квіт тече за водою
отакий лишив він Лист
писав? при якому світлі? каганця

місяця сонця? скажімо
що світло змінилось скажімо
що незмінний час став
постійний як постійна зміна
по тугій шкалі до рожевих цикад
до гнилих медуз у спеку на пляжі
морська вода від них стає темніша
ніж уява мертва що снить
про дітей що пропали коханців
що пропали друзів що пропали
але хтось таки лишається

коли вимпел вогніє над аеропортом Єрусалиму
і сухотрави на узгір'ї займаються вмить
і в невігубнім вогні: блискуча мідь

сяйні крила і колеса
очей, що не мають кінця
як і ми не маємо кінця
у часі що не має кінця.

обрій темніє низьке небо
висне над пустелею заводь
чекає припливу води і риби.

хробак гемблює гори
кріт корпається в мулі
павук шкутилькає по бузунах
міль повзе до полум'я

розчепірені пальці суховію розплющують
левад і піль ороговіле око
і пам'ять колесує у долоні часу

лискучий паркет павутиниться
боса нога шпортається
на сонній почовганій плиті
і зслизає по лабіяльній магмі

говоривши зі мною ти завжди казала
що без косогору немає рівнини
без рівнини не може бути повороту

говоривши з ним ти казала
що без повороту немає відходу
без відходу нема косогору
у русі безрухомі у безрусі

рухомі ми завжди починаємо з кінця
і кінчаємо завжди у початку
ти тільки щойно увійшла

(«Сучасність», 1985, ч.2)

Роман Бабовал

зимою
з райдуг покотились
мов сніжинки
груші з
гуркотом що дозрівання
вітру так нагадує
не говори мені
про море
нині
тиша більш цілюща
за
пісок
за птаха

(«Мандрівники ймовірного», 1993)

з-за обрію скотились яблуками хмари
приснилась подорож похнюпленим грибам
зашарудів день паперово щось про осінь
і нагло смак твоїх губ нагадав чомусь
полин

(«Мандрівники ймовірного», 1993)

ІСПИТ СОВІСТІ

отруйне

зілля ми віддавна кинули збирати.
забули вже, яке ім'я –
сузір'ям, десь найкраще літо

пронеслось віддавна,
наче метеор крізь блиск достиглих овочів.
віддавна довіряти кинули
коханню, як сипкій пустелі.

і стали звільна вірити
в свідомість каменя.

у серці – найстаріша форма сонця.

(«Мандрівники ймовірного», 1993)

Марія Ревакович

ДІМ

1

руки
старечими зморшками
свiate прибіжище
спогади шарих стежечок
кольору м'якої повсякденности
віддзеркалення задуманого материнства

II

клапоть пам'яті
застиг
рясна зелень гарячого літа
дитячий сміх

і

на долонях доріжки

Ма

ма

і

су

ни

ці

у багряності Її любови

III

пам'ятаєш
вогнище, повне бахівських звуків,
у затишку вечірнього кутка
пам'ятаєш
усвячену тишу віддиху співучої арії
ми
кругом чорного кола

пам'ятаєш
споєння душ
подяку в молитві
за саме такий

домашній вогонь

IV

тоді
так близько й так далеко
любов літала птахами
десь

за

обрієм

нашого

почуття

тепер
так далеко й так близько
окремий звук фортепіана
це

твій

дотик

мого

серця

й буде
близько далеко ближче
у межах неприступности
присутність

нас
у
єдності
співдуші
(«Сучасність», 1985, ч.4)

Олег Коверко

ЧЕКАННЯ

Я чекатиму на весну,
щоб зустрінути тебе
в саду райдуги

на долонях білої лілеї
на оксамитах червоних тюльпанів
у поцілунка пов-місяця

Я ждатиму. Довго ждатиму,
щоб побачити знову

синє коливання роси,
зелений розпач дерев,
бурю теплового соку
і плач білої кори.

Ждатиму.

Шукатиму твоє лице

у самоті
за параваном білих сліз,
у пориві
на схрещених стовпах землі,
у ніжності
на чорному шовку постелі,
у жертві
на дні хвилювань і болю

(«Ескізи над віддаллю», 1966)

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Як співвідноситься концептуальна національно-романтична ідея шістдесятництва із думкою письменника епохи модернізму Володимира Цибулька: «60-ті роки породили менше літературних феноменів, але більше феноменів літературно-народознавчо-політичних. Вони намагалися відтворювати, відроджувати, а до певної міри і герметизувати усе національне, що ще можна зберегти – такою була ідея-фікс 60-х років»? (Цибулько В. Ангели і тексти. – Харків, 2005).
2. Філологи ХХ ст.. (Р. Барт, У. Еко) ідентифікують стиль як національну школу, культурологи (М. Бахтін, Д. Лихачов) – як духовну культуру. Як можна ідентифікувати стиль шістдесятництва?
3. У чому полягає онтологічна подібність / відмінність між першим (20 – 30-ті рр.) і другим (шістдесятництво) українським культурним відродженням?
4. Чи погоджуєтесь Ви з думкою І. Драча: «Поет – доля, а не професія» (ремарка із поеми «Зоря і смерть Пабло Неруди»? Як вона екстраполюється в художньому просторі шістдесятництва?
5. Поясніть причини і наслідки внутрішнього розколу шістдесятництва.
6. «Намалюйте» колективний епістолярний «портрет в інтер'єрі» українського шістдесятництва (на матеріалі листів В. Стуса, А. Горської, І. Жиленка, В. Дрозда, Є. Сверстюка, І. Світличного, В. Марченка).
7. Якщо «стиль – це людина» (Ж. Буффон), яким постає для Вас І. Світличний?
8. Здійсніть літературознавче дослідження на тему «Кольоропис, звукопис і музичне начало поезії М. Вінграновського».
9. Визначте типологію хронотопу в прозі Г. Тютюнника і В. Близнеця.
10. Аргументуйте тезу Е. Соловей про І. Калинця: «Це поет індивідуальних духовних зусиль, затьятої надії, подвижництва і стоїцизму».
11. У якій спосіб у казці І. Калинця «Зірка. Айстра» простежуються ремінісценції з «Маленького принца» Антуана де Сент-Екзюпері?
12. Розкрийте літературно-мистецький образ І. Жиленко через авторську сентенцію: «Я не людини, я – вікно у сад».
13. Відшукайте у художній формі поезії Г. Кириченка «Навколо сонмище невситних гвалтів» риси модернізму (асоціативний монтаж, ускладнену метафоричність, внутрішній монолог тощо):

Навколо сонмище невситних гвалтів...
Стирчать бетонні бункери будинків.
Нуртує в спраглих присмерках асфальтів
Обачний день. Мене в життя збудив він,
І я броджу в чітких тунелях вулиць,
В планету йду по кратеру метро.
Цікаво тут, та тільки серце мулить
Дебелих верб розчахнуте нутро,
Що проросло в черінь так ревно
Звило для гайстра в космосі гніздо.

14. Вірші В. Діденка «Я не останній з могікан» і В. Підпалого «Ямб» рокривають мистецьке й громадянське кредо авторів. До якого періоду їх творчості вони відносяться і як його характеризують? Яку ідею декларує кожен з авторів? Визначте доміанти ідіостилю В. Діденка й В. Підпалого. Чи можна утворити гіпотетичну модель дистиха? Обґрунтуйте думку. Використайте метод компаративного аналізу тексту. Поясніть семантику лексеми «могіканин».

Я не останній з могікан

Мені казав один ханжа,
Що наша мова геть відстала,
Що краще йшла б мені чужа,
Немов до хліба – кусень сала,
Що весь мій поетичний план
Спинитись може напівході,
Що я – останній з могікан,
Що наша мова вже не в моді.
Гей, проповіднику! Стривай!
Твої слова – старенька ряса.
Я не піду в твій тихий рай,
Я – син великого Тараса.
Як Прометей не вмер від ран,
Не вмере і мова – гарна зроду.
Я не останній з могікан,
Я – син великого народу!
1957р.

Ямб

А що, як я – останній з могікан,
двожилний, двоскладовий друже ямб...
І у мені ти вік свій доживеш,
і по мені востаннє відголосиш
тим ритмом, що колись я все життя,
відмовившись і люди і вигоди,
визбирував на кінчику пера?..
Хай буду я останній з могікан...
1966 р.

15. Складіть темарій уроків з української літератури в 11 класі, де, на Вашу думку, методично виправданим є використання епістолярію шістдесятників. Дайте розгорнуту характеристику такого етапу уроку.

16. Яке з іманентних явищ шістдесятництва усвідомлюється глибше завдяки міркуванню академіка Словенської академії наук і мистецтв Франце Берніка: «Для того, щоб культура не лише збереглася, а й надовго залишилася провідною творчою складовою духовного простору народу, вона мусить відповідати кільком умовам. Найперше – це усвідомити себе, свою місію і свій внесок до спільної скарбниці. Слід усвідомити також внесок інших культур, з якими вона перебуває в інтерактивних зв'язках. ... Без здатності розуміти інших ... культура певного народу не може досягти власної ідентичності. Ми мусимо бути готовими до того, що у взаємозв'язках виникатимуть суперечності, неясності і труднощі спілкування ... тому необхідною буде терпимість, взаємна толерантність ... По суті терпимість – це діалог. Демократична ж спільнота без терпимості не може ані діяти, ані існувати». (XIII Міжнародний з'їзд славістів, Любляна, 2003). Обґрунтуйте свою думку.
17. Яку роль відіграють сновидіння у віршах поетів «Нью-Йоркської групи»?
18. Як авторська поетична уява Е. Андієвської, Б. Бойчука, Віри Вовк трансформує мотив дощу? Використайте метод компаративного аналізу текстів.
19. Підготуйте літературознавчі розвідки (за вибором):
- соносфера поезії Жені Васильківської;
 - лірика Е. Андієвської: примхливість кольорового слуху й несподіваність зорових вражень;
 - інтертекстуальне «поле» поезії Б. Рубчака «Поетові». Як окреслено унікальність світу Б.-І. Антонича?
20. Що Ви знаєте про живописні техніки колажу, фроттажу, граттажу? Як вони використані у поезії «Нью-Йоркської групи»?
21. М. Бахтін відзначав, яке велике значення в хронотопі дороги набуває мотив зустрічі. Віднайдіть підтвердження цій думці у текстах шістдесятників, представників «тихої» лірики, поетів «Нью-Йоркської групи».

ТЕМИ ПИСЬМОВИХ РОБІТ

1. Роль літературної критики в динаміці шістдесятництва.
2. Дисидентський рух в українському суспільстві та літературі.
3. «Духовний драматизм» шістдесятництва (Т. Масловська) і його наслідки.
4. Історичний пейзаж у романі М. Вінграновського «Северин Наливайко».
5. Різні види емоційної тональності та їх взаємопереходи у поезії М. Вінграновського.
6. Поетика автобіографізму у творах Григора Тютюнника.
7. Григійр Тютюнник і Віктор Близнець: до питання про творчу близькість у висвітленні теми «Дитина і війна».
8. Авторське начало в прозі В. Близнеця.
9. Творча індивідуальність М. Коцюбинської в її листах до З. Генік-Березовської.
10. Типологія жіночих образів у творах шістдесятників.
11. Кольорові образи і «солярність» поезії І. Драча.
12. Естетична функція пейзажу в оповіданнях Є. Гуцала.
13. І. Світличний – критик проти шаблону і стереотипів.
14. Місце «Гратованих сонетів» І. Світличного в традиції українського сонетарію.
15. Змодельуйте мистецький портрет І. Калинця за його самохарактеристикою: «Я не мислив себе поза долею народу».
16. Художня функція метафори у ранній поезії І. Калинця.
17. Художній феномен Л. Кисельова у вітчизняній літературі.
18. Християнські мотиви у творчості шістдесятників.
19. Філософія шістдесятництва в рецепції О. Пахльовської та Л. Таришинської.
20. Внесок шістдесятників у літературознавчу науку (В. Стус, М. Коцюбинська, Є. Сверстюк, І. Драч, Д. Павличко).
21. Вивчення теми «Українське шістдесятництво» в курсі літератури середньої школи: авторська версія.
22. Рух жанрової форми елегії у поезії М. Вінграновського, І. Калинця, В. Підпалого. Компаративний аспект.
23. Внесок шістдесятництва у гуманізацію українського суспільства.
24. «Тиха» поезія як опозиція нормативам «соціалістичного реалізму».
25. Тема матері в поезії Петра Засенка.

26. Концепція «філософії серця» Григорія Сковороди в однойменному циклі Володимира Підпалого.
27. Кордоцентризм як істотна риса «тихої» лірики.
28. Україна як поліваріантний образ у ліриці В. Підпалого.
29. Перекладацький доробок Володимира Лучука.
30. Фольклоризм як стилева домінанта поезії Григорія Кириченка.
31. Громадянський пафос творчого доробку Віктора Коржа.
32. Жанр балади в творчості Володимира Забаштанського: тяглість традиції чи вияв новаторства?
33. Символ Дому в образному світі Ірини Жиленко.
34. Антропоморфне та пантеїстичне світовідчуття у поезії представників «тихої» лірики.
35. Мінливість / оманливість часопростору у ліриці «Нью-Йоркської групи» поетів.

Навчальне видання

Домчук Мирослава Пилипівна

УКРАЇНСЬКЕ ШІСТДЕСЯТНИЦТВО У КОНТЕКСТІ ДОБИ

Навчальний посібник
для студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів

Суми: СумДПУ, 2007 р.

Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск **В.В.Бугаєнко**
Комп'ютерний набір **О.М. Кутенко**
Верстка **О.Г.Корнус**

Здано в набір 8.02.07. Підписано до друку 28.02.07.

Формат 60x84/16. Гарн. New Times. Друк ризогр. Папір друк.

Умовн. друк. арк. 13,1. Обл.-вид. арк. 10,2. Тираж прим. 100. Вид. № 11.

СумДПУ ім. А.С.Макаренка

40002, Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ ім. А.С.Макаренка

Зам. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

Домчук М.П.

**Тестові технології у процесі вивчення
української літератури
в школі**

*На допомогу студентам-філологам
старших курсів*

Суми
СумДПУ імені А.С. Макаренка
2008

УДК 371.261:821.161.2 (075.8)
ББК 74.261.8 (укр) я 73

Друкується згідно з рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(Протокол № 11 від 26.05. 2008р.)

Рецензенти:

кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики та філології Сумського державного університету **Калантаєвська Г.П.**

учитель української мови та літератури вищої категорії Сумської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 25 **Власенко О.С.**

Д 66 Домчук М.П.

Тестові технології у процесі вивчення української літератури в школі. На допомогу студентам-філологам старших курсів: Навчальний посібник – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2008. – 60 с.

Навчальний посібник покликаний допомогти студентам старших курсів, учителям шкіл оволодіти технологіями тестування як засобом оперативної діагностики реального стану освіченості учнів та їх підготовки до ЗНО. З метою фахової й психологічної адаптації студентів до об'єктивної процедури педагогічного вимірювання подано різновиди тестових завдань чотирьох рівнів, укладених згідно хронології історико-літературного процесу та зорієнтованих на нині чинні програми.

УДК 371.261:821.161.2 (075.8)
ББК 74.261.8 (укр) я 73

© Домчук М.П., 2008

© Сум ДПУ мені А.С.Макаренка

Зміст

Пояснювальна записка.....	4
Тести як сучасна освітня технологія.....	5
Валідність тестів	10
Послідовність використання тестових технологій	12
Основні форми тестових завдань	14
Тестові завдання.....	18
Про затвердження зразка документа Міністерства освіти і науки України – сертифіката про результати зовнішнього незалежного оцінювання	57
Зразок сертифіката про результати зовнішнього незалежного тестування.....	58
Література	59

Пояснювальна записка

Сучасне реформування загальної середньої освіти передбачає реалізацію принципів гуманізації і демократизації, методологічне переорієнтування навчального процесу на розвиток особистості кожного учня, формування його компетентності. Вітчизняні освітні стандарти переорієнтовуються нині на європейські стандарти і моделі у зв'язку із входженням до Болонського процесу. Концептуальним кроком на цьому шляху стало широке запровадження Міністерством освіти і науки України зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів (ЗНО) спочатку з кількох (наказ № 701 від 13.10.2006р.), а з 2007-2008 н. р. – з усіх навчальних дисциплін, у т.ч. з української літератури (наказ № 607 від 13.10.2007р.). Із 2008 р. ЗНО (тестування тут посідає чільне місце) замінятиме державну підсумкову атестацію випускників і вступні випробування до ВНЗ. Тому підготовка студентів-філологів до тестування як важливого різновиду педагогічних вимірювань є не лише фаховою потребою, а набуває державної ваги.

Пропоновані матеріали покликані допомогти у першу чергу студентам старших курсів у майбутній професійній діяльності правильно організувати й проводити тестування, продемонструвати позитивні можливості використання тестів під час викладання й оцінювання рівня навчальних досягнень учнів, у цілому опанувати методику використання тестових технологій у процесі вивчення української літератури.

У навчальний посібник включені кращі зразки тестових завдань, підготовлені студентами 5 курсу – слухачами спецкурсу «Методика тестових технологій у процесі вивчення української літератури в школі».

Тести як сучасна освітня технологія

Тести – давно відома й практикована форма перевірки навчальних досягнень учнів, щодо її використання накопичено чималий методичний досвід, але поки що сама методична підготовка вчителів із техніки використання тестів перебуває на порівняно низькому рівні. До того ж відсутність якісних стандартизованих тестів породжує безсистемність у їх використанні й недооцінку в навчально-виховному процесі. Проте водночас тестові завдання мають суттєві переваги над іншими формами контролю: вони високотехнологічні, можуть розроблятися, проводитися й перевірятися з використанням комп'ютерної техніки, потребують порівняно невеликих часових ресурсів для проведення та перевірки, порівняно нескладні в проведенні, що дає змогу вивільнити час для інших видів роботи, дозволяють учителям динамічно визначити рівень засвоєння учнями нового матеріалу та відповідно корегувати його. Як порівняно нова й сучасна освітня технологія тести активізують пізнавальну діяльність школярів, а найголовніше – саме за їхньою допомогою процес перевірки навчальних досягнень учнів стає значно об'єктивнішим й убезпечується від суб'єктивної думки вчителя або іншого перевіряльника. Остання перевага тестів над іншими формами контролю є найсуттєвішою, оскільки й учні, і їхні батьки, і керівники навчальних закладів між усіма іншими вимогами до оцінювання на перше місце ставлять саме його об'єктивність.

Тести однаковою мірою надаються до використання при здійсненні поточного, тематичного та підсумкового контролю, можуть пропонуватися учням із різними навчальними можливостями, тобто передбачати градацію завдань за ступенем складності, мати творче спрямування.

Підготовку школярів до виконання тестових завдань з української літератури слід здійснювати насамперед за моделями, пропонованими Українським центром оцінювання якості освіти (друковані матеріали УЦОЯО див., наприклад: Зовнішнє оцінювання з української мови. Інформаційні матеріали. – К.: УЦОЯО, 2006. – 40с.; вичерпну інформацію про становлення удосконалення системи тестування навчальних досягнень учнів, головні напрями діяльності та конкретні напрацювання згаданого центру, типологію й конкретне наповнення завдань та результати їх використання учнями різних

загальноосвітніх навчальних закладів України можна одержати на офіційному сайті УЦОЯО за адресою: www.ukrtest.org). Ці моделі розроблено відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, вони охоплюють усі головні напрями літературної освіти школярів та репрезентують усі розділи чинної програми, передбачають виконання звичних для них різнотипних завдань.

Переваги тестування над іншими формами контролю навчальних досягнень учнів полягають передовсім у тому, що за їхньою допомогою знімається емоційне напруження школярів, характерне для проведення контрольних робіт, рівень володіння теоретичним та фактичним матеріалом перевіряється швидше, ніж при використанні традиційних методичних форм контролю, самий процес перевірки великою мірою об'єктивізується та спрощується у своїй процедурі, що дає змогу вивільнити час для його ефективнішого використання.

На сьогодні універсальної, стандартизованої моделі тестування з української літератури, яка б допомогла всебічно й об'єктивно оцінити навчальні досягнення школярів з цього предмета, поки що не розроблено, тому вчителі можуть використовувати якісні розробки тестових завдань, які друкуються у фахових виданнях словесників або виходять окремими збірниками, що мають схвалення науково-методичної комісії Міністерства освіти і науки України. Можливим є й використання вчителями-словесниками самостійно розроблених тестових зразків за умови, що ці завдання відповідають головним вимогам до методичних матеріалів такого типу.

Тестові завдання з української літератури, як і з будь-якого іншого предмета шкільного курсу, мають свою специфіку.

Відповідно до призначення їх можна поділити на кілька різновидів:

1. Тести, що перевіряють засвоєння життя та творчості письменника.

Наприклад: Де розпочав свою педагогічну діяльність І.С. Нечуй-Левицький:

- а) Богуславська бурса;
- б) Київська духовна семінарія;
- * в) Полтавська духовна семінарія;
- г) Київська духовна академія?

Кому з класиків української літератури належать слова про Олександра Олеся: «Найбільший із нині живучих поетів на Україні»:

- а) І.Франкові;
- б) Лесі Українці;
- в) М.Драгоманову;
- * г) М. Коцюбинському?

2. Тести, що перевіряють знання тексту літературного твору.

Наприклад: В якому творі Лесі Українки основною є проблема місця і ролі поета у суспільному житті:

- а) «Бояриня»;
- б) «Лісова пісня»;
- * в) «Давня казка»;
- г) «І все-таки до тебе думка лине ...»?

3. Тести, що перевіряють уміння комплексно або частково, за одним із аспектів аналізувати літературний твір.

Наприклад: Про який сад говорить М. Рильський у рядках :

Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля,
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтеся доглядати свій сад.

- а) про людську душу;
- б) про мову;
- * в) про читання книг;
- г) про освіченість?

4. Тести, що перевіряють засвоєння літературознавчої теорії.

Наприклад: Яка з фігур поетичного синтаксису використана у рядках П.Тичини:

Сум росте, мов колос:
З піснею про сонце!
Сумно, сам я, світлий сон.

- а) асонанс;
- б) звукова анафора;

- * в) алітерація;
- г) звукова епіфора?

Тести двох перших різновидів покликані перевірити рівень засвоєння фактологічного матеріалу й не можуть уважатися визначальними в остаточному оцінюванні навчальних досягнень учнів; тести третього різновиду спонукають школярів до активного мислення, потужної інтелектуальної роботи, дають змогу виявити не тільки знання учнями тексту, але і його розуміння, й тому можуть використовуватися при тематичному оцінюванні; тести останнього різновиду покликані визначити засвоєння школярами основ теорії літератури й теж не є визначальними в оцінюванні школярів, а тільки в комплексі з іншими завданнями сприяють виробленню у них чіткої настанови на постійну, систематичну працю.

З точки зору форми тестові завдання з літератури можуть пропонувати кілька варіантів відповіді, з яких учневі слід вибрати правильну, можуть пропонувати провести паралелі між літературними явищами та поняттями, встановити певні зв'язки між ними, а також визначати зайві або пропущені елементи в представлених переліках тощо.

Наприклад: Який із поданих творів М.Коцюбинського не є новелою:

- а) «Коні не винні»;
- б) «Цвіт яблуні»;
- * в) «Харитя»;
- г) «Інтермеццо»?

Установіть відповідність між літературними творами та їх авторами:

1. «Місто»;	а) Є. Маланюк;
2. «Син приїхав»;	б) І. Багрянний;
3. «Тигрлови»;	в) В. Підмогильний;
4. «Варязька балада».	г) Гр. Тютюнник.

Кількість варіантів відповіді на тестове запитання, із яких учневі треба вибрати правильну, може бути різною й встановлюватися з урахуванням віку школярів: для учнів середньої школи таку кількість бажано обмежити трьома-чотирма варіантами, для старшокласників – чотирма-п'ятьма. Також слід

враховувати, що мислення учнів середньої школи, як правило, конкретне й не надто активно спирається на оперування абстрактними поняттями, тож завдання для них слід добирати саме такого типу – якнайбільш конкретні, а саме: перевірка знання та розуміння тексту художнього твору, освоєності в теоретичному матеріалі, певною мірою – вміння застосовувати інформацію в практичній діяльності. Натомість старшокласники вже можуть оперувати абстрактними категоріями, здійснювати аналіз літературних явищ і понять, їх зіставлення й порівняння, встановлення зв'язків між ними та їх розчленування за певними показниками.

Найоптимальнішою і найефективнішою формою тестування є використання його роздрукованих варіантів, яке унеможлиблює помилки, що трапляються при сприйнятті завдань на слух, і сприяє осмисленому сприйняттю запитання та усвідомленому визначенню відповіді на нього. Важливою передумовою якісного використання тестових завдань є також їх варіювання, яке передбачає звернення до кількох різновидів того самого завдання та забезпечує від списування між самими учнями.

Кількість тестів має пропорційно узгоджуватися з системою оцінювання за балами, тобто можливим є використання двадцяти чотирьох, дванадцяти, шести, чотирьох та іншої кількості тестових завдань, що даватиме змогу легко й точно оцінити роботу школярів. Тестові завдання треба використовувати не тільки на уроках контролю знань і вмінь школярів, але й під час вивчення та закріплення нового матеріалу, що буде гарним тренінгом для школярів, призвичаюватиме їх до виконання завдань такого типу.

Для якісного впровадження в шкільну практику тестування як методичної форми обов'язковими є його систематичність, вписаність у загальну структуру уроку і продуманість методів його використання протягом усього навчального року, причому не тільки при проведенні тематичної атестації, а й під час вивчення нового матеріалу, на освоєння учнями алгоритмів виконання тестових завдань різних тематичних типів, рівня складності та структури, неодмінне здійснення аналізу результатів тестування, з'ясування типових помилок, яких припускаються учні, та визначення шляхів їх усунення. Тільки такий підхід до впровадження тестових технологій сприятиме якісному освоєнню їх сучасною школою.

Іноді помилково всі завдання, що за формою нагадують тестові, називають тестом. *Проте педагогічним тестом є система паралельних завдань*

специфічної форми, які розташовуються за принципом зростання відповідно до складності порядку, що дозволяє якісно й ефективно виміряти рівень і структуру підготовки екзаменованих. З огляду на це, до тесту не можна включити будь-яке завдання. Кожне з них має відповідати чітко визначеній формі, змісту, рівневі складності. Складниками тесту є лише такі завдання, що пройшли попередню фахову та статистичну експертизи й мають відповідні схвальні характеристики. Тестові завдання – це компоненти, з яких складається весь тест. Тільки якісні завдання забезпечують високу валідність (тест справді вимірює те, для чого його призначено) і надійність (наскільки точно тест вимірює досліджуване явище) тесту.

Валідність тестів

Питання валідності (повноцінності, репрезентативності) тестових завдань – ключове, оскільки врешті-решт тестування повинно давати всебічні, загальновизнані (експертами-освітянами, політиками, учнями, їхніми батьками, усім суспільством) оцінки реального стану навчальних досягнень школярів із конкретних предметів.

Тому вчителю слід подбати про те, щоб тестові завдання охоплювали не окремі, а всі розділи й компоненти шкільної програми, до того ж пропорційно до кількості часу, відведеного на вивчення їх. Так, якщо певна тема вивчається протягом значно більшого часу, ніж інша, то й кількість тестових завдань на вимірювання вмінь, навичок, компетенцій тощо, що їх отримали учні після вивчення цих тем, відповідно повинна бути різною.

Якщо йдеться про підготовку випускників до ЗНО, слід обов'язково враховувати наявність варіативних програм з української літератури, звертаючи особливу увагу на інваріант у них (спільні зміст і вимоги до навчальних досягнень учнів). Адже якісне тестування – не лотерея, тут неможливо бездоганно вгадати десятки ключів (правильних відповідей), тому справді добре впорається з тестом лише той учень, який належно опанував навчальний матеріал.

Виходячи зі зведених вимог різних варіантів чинних програм з української літератури, випускники загальноосвітніх навчальних закладів повинні:

- знати основні етапи українського і світового літературного процесу;

- знати зміст художніх творів, що увійшли до переліку обов'язкових для текстуального вивчення;
- називати імена представників тієї чи іншої літературної доби (напрям, течія, угруповання, школи);
- знати авторів (для зарубіжної літератури – також перекладачів) вивчених творів;
- орієнтуватися в основних стильових тенденціях літератури того чи іншого історичного періоду;
- називати основні літературні напрями, течії (угруповання, школи), їхніх найвидатніших представників;
- розуміти ідейні та мистецькі засади, що об'єднали представників того чи іншого літературного напрямку, угруповання або школи;
- визначити найхарактерніші ознаки літературних напрямів і течій;
- визначити найхарактерніші особливості літературного процесу певного періоду й ознаки індивідуального стилю митця;
- знати основні відомості про життя, творчість і літературну спадщину авторів творів, що увійшли до переліку обов'язкових для текстуального вивчення;
- визначити жанрові особливості вивчення творів;
- пояснювати зв'язок між світоглядом і творчістю письменника;
- визначити місце і роль митця в літературному процесі доби та українській (світовій) літературі;
- розуміти місце і значення вивчених творів у доробку письменника й літературному процесі певного періоду (українському і світовому);
- знати основні теоретико-літературні поняття (терміни), передбачені чинними шкільними програмами з української літератури;
- уміти визначити в запропонованих творах (уривках) художні засоби, знання яких передбачене програмою, і їх роль у тексті;
- аналізувати літературний твір і давати йому власну оцінку;
- порівнювати літературні факти і явища.

Послідовність використання тестових технологій

Використання тестових технологій здійснюється в три етапи: теоретична й практична підготовка вчителя та учнів до проведення тестування, організація тестування, аналіз і корекція результатів.

На **першому** етапі вчитель здійснює відбір або самостійно розробляє тестові завдання. Головними вимогами до них є відповідність меті навчання, високий ступінь валідності, багатоваріантність, побудова неправильних відповідей на основі типових помилок. Типологія тестів урахує особливості їхніх змісту та структури. За наявністю або відсутністю варіантів відповіді виділяють тести закритої та відкритої форм; проміжною є напіввідкрита форма тестів, яка передбачає неповне або неточне формулювання відповіді. Тести закритої форми поділяються на альтернативні (наявність двох взаємовиключних варіантів відповідей), множинного вибору (наявність однієї правильної відповіді між трьома-п'ятьма з пропонованих), встановлення відповідності (у двох частинах пропонуються переліки, між якими треба встановити зв'язок), відтворення послідовності (перекомбінування наведених даних або елементів) та ін. Деякі з цих груп поділяються на підгрупи.

За метою використання та місцем у навчальному процесі розмежовують тести навчальні й контрольні. Навчальні тести використовуються на всіх етапах роботи над матеріалом і покликані відстежити рівень оволодіння матеріалом, закріпити або повторити його. Їх головна мета – виявити прогалини в знаннях, уміннях, навичках школярів, спрямувати їх на усунення недоліків у підготовці. З огляду на це перевіряти такі тести можуть і самі учні. Контрольні тести проводяться як певний підсумок роботи над вивченням теми, вони мають комплексний характер, тобто перевіряють знання й уміння, здобуті й вироблені школярами в межах одного або кількох тематичних блоків.

Другий етап включає в себе пояснення процедури, режиму, правил виконання тестових завдань, умов оформлення робіт, демонстрування алгоритмів виконання завдання, виконання тренувальних завдань. Важливим для вчителя є дотримання головної вимоги посування школярів в освоєнні тестових технологій – від простих завдань до складніших. Освоєння кожної нової форми тестових завдань слід починати з детального ознайомлення з інструкцією щодо їх виконання.

На **третьому** етапі здійснюється виявлення типових та індивідуальних помилок, що їх припустилися учні. Аналіз результатів проводиться в довільній, найбільш зручній і звичній для вчителя й школярів формі.

Виконання завдань у тестовій формі для поточного контролю доцільно планувати на різних етапах уроку не більш як на 10-15 хвилин. У зв'язку з тим, що ці завдання є навчальними, не варто робити їх занадто складними. На цьому етапі контролю слід використовувати переважно завдання з вибором однієї правильної відповіді (з чотирма варіантами відповідей у 5-9-х і чотирма-п'ятьма – в 10-11-х класах), рідше – кількох правильних відповідей (переважно в 10-11-х класах із сімома-вісьмома варіантами відповідей) та на встановлення відповідності (утворення логічних пар, де в лівому стовпчику містяться чотири варіанти відповідей, а в правому – п'ять).

Кількість варіантів відповіді на тестове запитання, із яких учневі треба вибрати правильну, має встановлюватися, зокрема, і з урахуванням віку школярів: для учнів середньої школи таку кількість бажано обмежити трьома-чотирма варіантами, для старшокласників – чотирма-п'ятьма. Також слід враховувати, що мислення учнів середньої школи, як правило, конкретне й не надто активно спирається на оперування абстрактними поняттями, тож завдання для них слід добирати саме такого типу – якнайбільш конкретні, такі, що спрямовуються на перевірку знання та розуміння теоретичного матеріалу, певною мірою – вміння застосовувати інформацію в практичній діяльності. Натомість старшокласники все можуть оперувати абстрактними категоріями, здійснювати аналіз мовних явищ і понять, їх зіставлення й порівняння, встановлення зв'язків між ними та їх розчленування за певними показниками.

Учителю варто пам'ятати, що на виконання завдань із вибором однієї правильної відповіді треба відводити орієнтовно одну хвилину, а кількох правильних відповідей або встановлення відповідності – півтори хвилини. Важливо привчати учнів виконувати завдання не лише правильно, а й швидко, щоб максимально наблизити їх до умов, у яких випускники працюватимуть під час зовнішнього незалежного оцінювання. На цьому етапі вчителю слід навчати учнів алгоритмів виконання тестових завдань різних форм, аналізувати результати тестування, виявляти типові помилки й визначати шляхи їх усунення. Доцільно давати учневі конкретні інструкції, як виправити виявлені помилки.

Проектуючи тест, треба враховувати, що запропоновані завдання мають бути різноманітними за змістом і формою, що дасть змогу уникнути монотонності та забезпечити постійну й стійку мотивацію учнів до роботи. Не варто обмежуватися тільки завданнями закритої форми, доцільно пропонувати учням також і відкриті завдання, у яких вони самостійно мають записати повну відповідь на запитання.

Учитель повинен пам'ятати, що основу завдання треба формулювати переважно у формі стверджувального речення, воно має бути максимально коротким, точним і однозначним, а варіанти відповідей доступними для розуміння школярами. Не слід указувати після використаного в тексті речення прізвище його автора, щоб не переобтяжувати завдання зайвою інформацією і не відволікати учнів від головного.

Перевести отримані бали в 12-бальну шкалу оцінювання вчитель може шляхом встановлення ваги кожного завдання. Наприклад, за кожне правильно виконане завдання, що перевіряє знання теоретичного матеріалу, або завдання з вибором однієї правильної відповіді – 1 бал, за завдання з вибором кількох відповідей чи встановлення відповідності – 3-4 бали. Отримавши загальну кількість балів, учитель визначає інтервали, які відповідають шкільним балам навчальних досягнень. Наприклад, якщо за виконання всіх завдань тесту можна одержати 60 балів, то результат 55-60 відповідатиме 12 балам, 50-54 – 11 балам тощо. Отже, оцінити найвищим балом можна не лише роботу, у якій правильно виконано всі завдання, а й таку, що максимально наближається до такого результату. Таким чином, школяреві дається деяке право не помилку, якого під час традиційного оцінювання він не має.

Основні форми тестових завдань

I група. Тестові завдання з вибором однієї (кількох) правильних відповідей.

Вибір правильної відповіді породжує істинне судження, а вибір неправильної – хибне. Логічною основою такої операції є закон виключення третього, вперше сформульований ще Аристотелем. Отже, кожне тестове завдання такої форми мусить обов'язково містити правильну відповідь (відповіді). Таку правильну відповідь тестологи називають «ключем» (*англ.*

«key»), оскільки вона ніби відмикає двері до виконання тестового завдання й отримання учасником тестування бала (балів).

Крім ключів (правильних відповідей), у тестових завданнях цього типу обов'язково повинні бути неправильні відповіді, т.зв. дистрактори. Їх роль стає зрозумілою вже з назви, оскільки слово «дистрактор» походить від *англ.* «to distract» – «відволікати». Вони відволікають увагу учасників тестування від ключів, що дає змогу розрізнити рівень навчальних досягнень тестованих. За законами тестології, на кожен ключ повинно припадати від трьох до п'яти (але не менше трьох!) дистракторів, інакше тест буде не валідним, бо надто високим стає ймовірний процент примітивного вгадування ключів навіть тими учнями, які не знають правильних відповідей.

У тестових завданнях з вибором однієї або кількох правильних відповідей не може бути варіантів «правильної відповіді немає», «всі відповіді правильні» або «всі відповіді неправильні».

Приклади тестових завдань з української літератури з вибором однієї (кількох) правильних відповідей:

Поміж переліченими письменниками автором першого твору про національну трагедію 1933 року був:

- а) Тарас Шевченко;
- б) Іван Франко;
- в) Іван Багряний;
- *г) Улас Самчук.

Оповідання Григора Тютюнника «Три зозулі з поклоном» присвячено:

- а) дядькові;
- б) братові;
- *в) батькові;
- г) матері.

II група. Тестові завдання на встановлення відповідності.

Завдання цього типу зазвичай складаються з інструкції та поданої у двох колонках інформації, яку позначено цифрами (ліворуч) і буквами (праворуч). Учням треба встановити відповідність інформації, позначеної цифрами і буквами, тобто утворити логічні пари між певними літературними (літературознавчими) фактами, розміщеними у двох колонках.

Учневі пропонується приблизно така інструкція: «До кожного рядка, позначеного цифрою, доберіть відповідник, позначений буквою, і запишіть відповідь у такому вигляді: 1-В, 2-А тощо». Тестований ставить позначки у бланку тестування на перетині відповідних колонок рядків.

Для зменшення ймовірності простого вгадування логічних пар до тестових завдань цієї форми закладають один-три додаткових дистрактори, тобто лівий стовпчик (позначений цифрами) у завданнях такого типу зазвичай буває меншим за правий (позначений літерами).

Наведемо типові приклади тестових завдань з української літератури на встановлення відповідності:

Установіть відповідність між літературними течіями та їх видатними представниками:

1) романтизм	а) М.Зеров;
2) неоромантизм	б) Т.Шевченко;
3) футуризм	в) Леся Українка;
4) неокласицизм	г) М. Семенко.

Правильна відповідь: 1б; 2в; 3г; 4а.

III група. Тестові завдання на встановлення послідовності.

У цих завданнях передбачається відновлення учнем певної логічної, хронологічної або іншої послідовності:

Установіть послідовність з'яви літературних угруповань у культурологічному просторі ХХ ст.:

- а) шістдесятництво;
- б) ВАПЛІТЕ;
- в) МУР;
- г) «Празька поетична школа»;
- д) неокласики.

Правильна відповідь: 1б; 2д; 3г; 4в; 5а.

IV група. Тестові завдання на вписування короткої правильної відповіді.

Тестові завдання цього типу сформульовані так, що не містять готової відповіді. Кожен учень має вписати свою відповідь у спеціально відведеному

для цього місці. Після виконання цієї операції утворюється істинне або хибне висловлювання.

Учителеві слід пам'ятати, що фахівці не радять починати це завдання саме з лакуни (пропуску для вписування правильної відповіді). Краще розташувати місце для вписування короткої правильної відповіді в середині або наприкінці завдання.

Наприклад: Впишіть правильну відповідь у відведеному для цього місці:

Найвідоміша збірка Павла Тичини має назву «_____»

Правильна відповідь: «Сонячні кларнети».

Використовуючи тестові технології в процесі вивчення української літератури, учитель, проте, має пам'ятати, що літературна освіта не повинна обмежуватися самим лише тестуванням – актуальними для вивчення української літератури залишаються всі напрями роботи, тож згортати ці напрями або послаблювати їх інтенсивність ніяк не можна. Самостійний текстуальний аналіз художнього твору за одним чи кількома методами, осмислення літературних зразків школярами, формулювання власної оцінки виучуваних творів, характеристика їхніх змістових та мовностильових особливостей не можуть відсуватися на задній план, а повинні підпорядковувати собі всі інші дидактичні модуси, зокрема й тестування як форму контролю навчальних досягнень школярів з української літератури.

Тестові завдання*

Тарас Шевченко

I рівень

1. Зазначте роки життя Т. Г. Шевченка:

- а) 1814-1853 рр.
- б) 1819-1864 рр.
- в) 1814-1861 рр.**
- г) 1812-1861 рр.

2. Хто з художників, щоб викупити Т. Шевченка з кріпацтва, намалював портрет В. Жуковського?

- а) І. Сошенко;
- б) **К. Брюллов;**
- в) Е. Андієвська;
- г) Яків де Бальмен.

3. Вкажіть псевдонім Т. Шевченка:

- а) Лірник.
- б) **Дармограй.**
- в) Бандурист.
- г) Водограй.

II рівень

1. У якому році вперше був виданий «Кобзар»:

- а) 1838 р.
- б) **1840 р.**
- в) 1836 р.
- г) 1839 р.?

2. З якого твору рядки:

Прости мене! Я каралась
Весь вік в чужій хаті...

Прости мене, мій синочку!

Я... я твоя мати.

- а) «Причинна»;
- б) «Кавказ»;
- в) «Наймичка»;**
- г) «І мертвим, і живим...».

* *Правильні відповіді виділено жирним шрифтом.*

3. Яка географічна назва згадується в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки», де за народними переказами Гонта вбиває двох своїх синів?

- а) Київ;
- б) Умань;**
- в) Чигирин;
- г) Лебедин.

III рівень

1. Якого міфічного персонажа вводить Т. Шевченко у твір «Кавказ»? Навіщо?

2. Назвіть твори Т. Шевченка, в яких він звертається до біблійної тематики.

Прокоментуйте слова І. Франка про Т. Шевченка: «Він був сином кріпака, а став володарем у царстві духа»

IV рівень

1. Що таке балада? Доведіть, що твір Т. Шевченка «Причинна» за жанром є баладою.

2. Визначте стилістичний прийом в уривку з балади Т. Шевченка «Утоплена»:

Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? Хто се?...
Хто се, хто се по тім боці
Рве на собі коси?...
Хто се, хто се?

3. Знайдіть і зазначте художні засоби в уривку з балади Т. Шевченка «Лілея»:

А весною процвіла я
Цвітом при долині,
Цвітом білим, як сніг.
Аж гай звеселила.

Марко Вовчок

I рівень

1. Хто був першим учителем Марка Вовчка?

- а) батько;
- б) мати;**
- в) тітка;
- г) старший брат.

2. Вкажіть ім'я та прізвище чоловіка письменниці:

- а) Богдан Маркович;
- б) Остап Вишня;
- в) Опанас Маркович;**
- г) Борис Грінченко.

II рівень

1. Зазначте рік виходу книги «Народні оповідання»:

- а) 1860 р.
- б) **1857 р.**
- в) 1861 р.
- г) 1859 р.

2. Хто є оповідачем в повісті Марка Вовчка «Інститутка»?

- а) Катря;
- б) Назар;
- в) Панночка;
- г) Устина.**

III рівень

1. Охарактеризуйте Прокопа, чоловіка Устини (за повістю Марка Вовчка «Інститутка»).

2. Як ви думаєте, чому молода панночка була такою злою? Її так виховали чи вона від природи була такою? (5-6 речень).

IV рівень

1. Назвіть основні ознаки жанру повісті.

Іван Нечуй – Левицький

I рівень

1. У якій родині народився І. Нечуй-Левицький:

- а) робітника;
- б) священика;**
- в) селянина;
- г) гончара?

2. Яка частина прізвища є його літературним псевдонімом:

- а) **Нечуй;**
- б) Левицький;
- в) Нечуй-Левицький;
- г) це його справжнє прізвище?

3. Які перші художні твори?

- а) «Кайдашева сім'я», «Ніч на Дніпрі»;
- б) «Микола Джеря», «Афонський пройдисвіт»;
- в) «Бурлачка», «Поміж ворогами»;
- г) **«Дві московки», «Причепа».**

4. «Найвидатніше місце займає, безперечно, Нечуй-Левицький як по красоті і плавності складу, так і по силі живості картин». Ці слова належать:

- а) Т. Шевченку;
- б) **І. Франку;**
- в) Лесі Українці;
- г) В. Стефанику.

5. У якому році митець створив повість «Кайдашева сім'я»:

- а) 1880р;
- б) **1888р;**
- в) 1876;
- г) 1874.

II рівень

1. Хто єдиний весело сміявся у «мертвій хаті» Кайдашів?

- а) Омелько;
- б) Лаврін;
- в) **вогонь у печі;**
- г) Мотря.

2. Чому у Карпа до Мотрі зник сонячний промінь кохання:

- а) покохав іншу;
- б) набридла лайка дружини;
- в) розлюбив;
- г) **вже дуже Мотря наперчила?**

3. Кому з літературних героїв найбільш притаманні благородні риси характеру:

- а) Мелашці;
- б) Мотрі;
- в) Лавріну;
- г) Карпу?

4. Куди «тікали» гроші, зароблені Кайдашем:

- а) на ярмарок;
- б) на шинок;**
- в) на город;
- г) до кума?

III рівень

«Ой Господи! Якби хто взяв Лаврінову хату та одіпхнув її, - сказала премудра баба Палажка, - геть – геть на гору або й за гору, а Карпову хату одсунув ген – ген за ставок, аж у діброву, та вони б помирились»

Чи справді б жили в злагоді Лавріна і Карпова сім'я, якби вони жили в різних місцях? Обґрунтуйте свою думку.

Як би вчинили ви на місці Лавріна?

IV рівень

1. Драматичний твір, в основі якого лежить гострий конфлікт, а герой потрапляє в безвихідь, а найчастіше гине:

- а) комедія;
- б) трагедія;**
- в) траго-комедія;
- г) драма?

2. Жанр короткого епосу:

- а) дума;
- б) поезія;
- в) драма;
- г) оповідання.**

3. Заклучна частина твору, в якій розповідається про подальшу долю героїв:

- а) пролог;

- б) заключна частина;
- в) кульмінація;
- г) епілог.

Іван Франко

І рівень

1. Чи справдилась мрія І. Франка – викладати у вищому навчальному закладі:
 - а) викладав у Львівському університеті;
 - б) австрійський уряд не дозволив;**
 - в) очолив кафедру слов'янських мов Софійського університету;
 - г) не здобув вищої освіти?
2. У якому місті знаходиться найвідоміший будинок-музей І. Франка:
 - а) місто Львів;**
 - б) місто Київ;
 - в) місто Гадяч;
 - г) місто Софія?

II рівень

1. Яка символіка образу дуба на основі поезії «Розвивайся ти, високий дубе»:
 - а) уособлення народу, його могутньої сили;**
 - б) образ поета, що веде до боротьби;
 - в) втілення життя;
 - г) образ чарівної сили?
2. На основі збірки «Зів'яле листя» І. Франко зобразив життя:
 - а) самовбивці;
 - б) невідомого;
 - в) власне життя;**
 - г) життя Т. Шевченка.
3. Назва якої збірки Івана Франка є запозиченою з давньоруської літератури і означає «збірник статей, повчань, притч, легенд»:
 - а) «Зів'яле листя»;
 - б) «З вершин і низин»;
 - в) «З днів журби»;
 - г) «Мій Ізмарагд».**

4. З якого твору І. Франка наступні рядки: «Та прийде час, і ти огнистим видом Засяєш у народів вольнім колі, Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом, Покотиш Чорним морем гомін волі І глянеш, як хазяїн домовитий, По своїй хаті і по своїм полі»:

- а) «Декадент»;
- б) «Мойсей»;**
- в) «Каменярі»;
- г) «Гімн»?

III рівень

1. Поясніть слова Агатангела Кримського про Івана Франка: «Подібно до легендарного Данко, розірвавши свої груди, він дістав вогненне серце і освітив ним шлях для визволення свого народу». Відповідь обґрунтуйте.
2. Що вам відомо про історію написання збірки «Зів'яле листя»? Свою відповідь аргументуйте.

IV рівень

1. Поясніть значення художнього тропу «паралелізм» на основі поезії І. Франка «Гримить», підтвердіть свою думу прикладами.
2. Визначте художні засоби рядків поезії «Епілог» І. Франка:

Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтеся, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Завмерлеє в серці кохання.

В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто визнає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?

Леся Українка

I рівень

1. Справжнє ім'я Лесі Українки:
 - а) Олена Пчілка;
 - б) Ольга Драгоманова;**

- в) **Лариса Косач;**
- г) Марія Вілінська.

2. Що спонукало Лесю Українку написати поезію «Надія»:

- а) розлука з батьками;
- б) перше кохання;
- в) **арешт і заслання тітки;**
- г) туга за рідним краєм?

3. Який із цих етнографічних регіонів є батьківщиною Лесі Українки:

- а) Галичина;
- б) Слобожанщина;
- в) **Волинь;**
- г) Закарпаття?

4. Перша збірка Лесі Українки має назву:

- а) «Contra spem spero»;
- б) **«На крилах пісень»;**
- в) «Із днів журби»;
- г) «Сім струн».

5. Який твір написала Леся Українка за ніч, сидячи біля ліжка помираючого С. Мержинського:

- а) «Бояриня»;
- б) **«Одержима»;**
- в) «Лісова пісня»;
- г) «Кассандра»?

II рівень

1. У якому творі Лесі Українки відображена міфологія поліщуків:

- а) «Бояриня»;
- б) «Одержима»;
- в) **«Лісова пісня»;**
- г) «Кассандра»?

2. Поезія «І все-таки до тебе думка лине..» звернена до:

- а) **рідного краю;**
- б) коханого;

- в) брата;
- г) батьків.

3. З якого твору Лесі Українки ці рядки:

Як я умру, то не бери вже вдруге
Українки, візьми московку ліпше.

- а) «Бояриня»;**
- б) «Одержима»;
- в) «Лісова пісня»;
- г) «В катакомбах»?

4. У якому творі Лесі Українки основною проблемою є проблема місця і ролі поета в суспільному житті:

- а) «Бояриня»;
- б) «Хвиля»;
- в) «Давня казка»;**
- г) «І все-таки до тебе думка лине...»?

5. Хто з героїв «Лісової пісні» буде вічно жити, бо «в серці має те, що не вмирає»:

- а) Килина;
- б) Мавка;**
- в) Лукаш;
- г) дядько Лев?

III рівень

1. Кого з героїв «Лісової пісні» Мавка просила «не зневажати душі своєї цвіту»? Від чого вона застерігала?

2. Чи згодні Ви з твердженням, що Мавка – це втілення поетичної мрії людства, його ідеал? Доведіть свою думку.

3. Що, на Вашу думку, заважало Лукашу «своїм життям до себе дорівнятись» і бути щасливим із Мавкою? У чому полягає його трагедія?

4. Прокоментуйте слова персонажа драми «Бояриня» Степана:

Хто кров із ран, а ми із серця.
Хто засланий, в тюрму замкнутий був,
А ми несли кайдани невидимі.

Як Ви оцінюєте його громадянську позицію?

5. Чи погоджуєтеся Ви з думкою, що в драмі «Бояриня» авторка засуджує будь-які компроміси з ворогом? Свою відповідь аргументуйте.

IV рівень

1. «Лісова пісня» за жанром:

- а) трагедія;
- б) комедія;
- в) драма-фесрія;**
- г) поема.

2. Який художній засіб використано у рядках поезії Лесі Українки:

Я на вбогім сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на них сльози гіркі.

- а) анафора;**
- б) літота;
- в) інверсія;
- г) оксюморон?

3. Як називала Леся Україна свій творчий метод, особливістю якого було прагнення поєднати «гармонію ідеалу з життєвою правдою»:

- а) символізм;
- б) неоромантизм;**
- в) імпресіонізм;
- г) імажинізм?

4. Який спосіб римування використала Леся Українка в рядках:

Сі очі бачили скрізь лихо і насилля,
А тяжчого від твого не видали,
Вони б над ними ридали,
Та сором сліз, що ллються від безсилля.

- а) кільцевий;**
- б) потрійний;
- в) суміжний;
- г) перехресний?

5. Визначте художній засіб, використаний у рядках поезії Лесі Українки:

Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну
То знов таємно-тихо шепотіла.

- а) епітет;
- б) метафора;**
- в) анафора;
- г) оксюморон.

Михайло Коцюбинський

I рівень

1. Зазначте роки життя М. Коцюбинського:

- а) 1871-1905 рр.
- б) 1867-3915 рр.
- в) 1864-1913 рр.**
- г) 1869-1920 рр.

2. Хто прищепив М. Коцюбинському «нахил до всього гарного та любов і розуміння природи»:

- а) батько;
- б) мати;**
- в) бабуся;
- г) сестра?

3. Що змусило М. Коцюбинського в 1905 р. побувати в Австро-Угорщині, Німеччині, Італії, Швейцарії:

- а) заклик друзів;
- б) хвороба;**
- в) бажання подорожувати;
- г) справи?

II рівень

1. Наслідком перебування М. Коцюбинського у складі філоксерної комісії в Молдові стали твори:

- а) «Для загального добра», «Пе-коптоър», «Відьма»;**
- б) «Дебют», «Сон», «Лист»;
- в) «Fata morgana», «Intermezzo»;
- г) «Подарунок на іменини», «Коні не винні».

2. Пишучи який твір, М. Коцюбинський говорив: «Коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то й з того був би задоволений»?

- а) «Дорогою ціною»;
- б) «Харитя»;
- в) «Під мінаретами»;
- г) **«Тіні забутих предків».**

3. З якого твору слова: «Тут тільки море, скрізь море. Вранці сліпить очі його блакить, удень гойдається зелена хвиля, вночі воно дихає, як слаба людина... В годину дратує своїм спокоєм, в негоду плює на берег, і б'ється, і реве, як звір, і не дає спати... Навіть в хату залазить його гострий дух, од якого нудить... Од нього не втечеш, не сховаєшся... воно скрізь – воно дивиться на неї...»:

- а) «Відьма»;
- б) «Пе-контюр»;
- в) **«На камені»;**
- г) «Дебют».

III рівень

1. Про що М. Коцюбинський говорив: «... це чаша, з якої мільйони людей пили і пють красу і випити не можуть»? Чи погоджуєтеся ви з ним? Свою думку аргументуйте.

2. Що означає слово *intermezzo*? Чому М. Коцюбинський так назвав одну зі своїх новел?

3. Чи міг Іван бути щасливий з Палагною, якби вона його не зрадила з Юрою – мольфаром? Свою думку обґрунтуйте.

IV рівень

1. За тематикою пейзаж буває:

- а) **«пейзаж-настрій», «пейзаж-відчуття», «пейзаж-мрія»;**
- б) степовий, лісовий, мариністичний, урбаністичний, індустріальний;
- в) динамічний, статичний, ситуаційний, національний;
- г) історичний, пригодницький, фантастичний.

Василь Стефаник

I рівень

1. З якого регіону України родом В.Стефаник:
 - а) із Львівщини;
 - б) з Івано-Франківщини;**
 - в) із Закарпаття;
 - г) із Волині?
2. Письменник початкову освіту здобув у:
 - а) Київській гімназії;
 - б) Дрогобицькій гімназії;
 - в) Коломийській гімназії;
 - г) Рахівській гімназії.**
3. В.Стефаник написав перші дві новели “Нечитальник” і “Лукера” з:
 - а) О.Маковеем;
 - б) Г.Хоткевичем;
 - в) Л.Мартовичем;**
 - г) І.Франком.
4. У якому університеті та на якому факультеті навчався письменник?
 - а) Краківський університет, медичний факультет;**
 - б) Київський університет, юридичний факультет;
 - в) Київський університет, філологічний факультет;
 - г) Львівський університет, історико-філологічний факультет.
5. У якому році вийшла друком збірка “Синя книжечка” В.Стефаника?
 - а) у 1905 р.;
 - б) у 1900 р.;
 - в) у 1899 р.;**
 - г) у 1914 р..

II рівень

1. Риси якого художнього напрямку найяскравіше втілено в новелістиці В.Стефаника:
 - а) кубізму;
 - б) імпресіонізму;
 - в) екзистенціалізму;
 - г) експресіонізму?**

2. З якого твору В.Стефаніка даний уривок:

“...Відколи Грициха вмерла, то він бідував. Не міг собі дати ради з дітьми без жінки. Ніхто за нього не хотів піти заміж, бо коби-то лишень діти, але то й ще біда, і нестатки. Мучився Гриць цілі два роки сам із дрібними дітьми...”?

- а) “Марія”;
- б) “Сини”;
- в) “Новина”;**
- г) “Камінний хрест”.

3. Встановити, з яких творів названі персонажі.

а) Гриць Летючий	1. “Сини”
б) Іван Дідух	2. “Марія”
в) Максим	3. “Новина”
г) Марія	4. “Камінний хрест”

4. Кому присвячена новела “Сини”?

- а) Кирилу Гамораку;
- б) Левкові Бачинському;**
- в) Івану Франку;
- г) Лесю Мартовичу.

5. Яким епізодом закінчується новела В.Стефаніка “Сини”?

- а) молитвою головного героя до Матері Божої;**
- б) зверненням до сил природи за допомогою;
- в) смертю головного героя;
- г) смертю головного героя в бою з поляками.

III рівень

1. Що вплинуло на формування світогляду В.Стефаніка? Довести фактами з життя.
2. З'ясувати, у чому новаторство новелістики В.Стефаніка.
3. Довести, що новели В.Стефаніка є яскравими зразками експресіоністичної літератури.

IV рівень

1. Що таке новела? Які особливості новели як жанру?
2. З'ясувати жанрові особливості поезії в прозі “Лан”. Відповідь проілюструвати прикладами.

Володимир Винниченко

I рівень

1. В.Винниченко народився у:
 - а) **1880р.;**
 - б) 1899р.;
 - в) 1900р.;
 - г) 1905р.
2. За що В.Винниченка виключили з університету:
 - а) за пропуски занять;
 - б) за неповагу до викладачів;
 - в) **за вступ до РУП;**
 - г) за відставання від навчального процесу?
3. Який із цих творів В.Винниченко написав у тюрмі:
 - а) „Біля машини”;
 - б) **„Голота”;**
 - в) „Чорна Пантера і Білий Ведмідь”;
 - г) „Базар”?
4. Який із цих творів є новелою:
 - а) „Голота”;
 - б) „Базар”;
 - в) „Дисгармонія”;
 - г) **„Момент”?**

II рівень

1. Образ панни - головної героїні поеми „Момент” є втіленням:
 - а) **ідеї вічної жіночності;**
 - б) черствості, згрублості;
 - в) байдужості;
 - г) працелюбності.

III рівень

1. У чому своєрідність поетики і композиції новел В. Винниченка?
2. Доведіть, що герої твору „Момент” переживають екзистенційну межову ситуацію?

IV рівень

1. Укажіть основні ознаки, що відрізняють новелу від оповідання?
2. Укажіть основні ознаки екзистенціалізму.

Микола Вороний

I рівень

1. Де народився М. Вороний:
 - а) на Полтавщині;
 - б) на Катеринославщині;**
 - в) на Одещині;
 - г) на Харківщині?
2. Чому М. Вороного виключили з гімназії:
 - а) за пропуски;
 - б) за погнє навчання;
 - в) за бунтарство;**
 - г) за непорозуміння з викладачами?
3. В якому році письменник перебував за кордоном:
 - а) 1921;
 - б) 1920;**
 - в) 1935;
 - г) 1937?
4. В якому році письменник був репресований?
 - а) 1938;**
 - б) 1940;
 - в) 1937;
 - г) 1936?

II рівень

1. В якому творі М. Вороного виражена палка любов до України:

- а) “Євшан-зілля”;
- б) “Старим патріотам”;
- в) “Ні, не забув”;
- г) “Дівчині”?

2. У вірші “На Тарасовій горі” письменник зобразив...

- а) **роль поета і поезії у суспільному житті;**
- б) палку любов до України;
- в) оптимізм, віру у свій народ;
- г) уславлення самовідданих борців.

3. Основна ідея твору “Євшан-зілля” це...

- а) **любов до рідної землі, до батька-матері, до волі;**
- б) роль поета і поезії в суспільному житті;
- в) трагедія нерозділеного кохання;
- г) громадянська війна.

4. В основу поеми “Євшан-зілля” Вороний поклав легенду про...

- а) ханського сина;
- б) **чарівну силу степового зілля;**
- в) красуню-дівчину;
- г) вічне кохання.

III рівень

1. Як ви розумієте слова Л. Сайченко:

“Більшість творів М.Вороного і є тим пошуком Євшан-зілля, того привороту, тих ліків, які зможуть повернути синів до рідного лона”.

2. З якими творами мистецтва можна порівняти поему “Євшан-зілля”?

IV рівень

1. Композиція – це...

- а) **побудова художнього твору;**
- б) сукупність мовних прийомів;
- в) основні події художнього твору;
- г) зіткнення інтересів, прагнень, вчинків персонажів.

2. Визначальна риса модернізму...

- а) нервова збудженість та фрагментарність оповіді;
- б) орієнтація на красу;**
- в) витончене відтворення суб'єктивних вражень;
- г) правдиве, об'єктивне зображення дійсності.

Олександр Олесь

I рівень

1. Яке справжнє прізвище Олександра Олеся:

- а) Косинка;
- б) Драй-Хмара;
- в) Кандиба;**
- г) Антоненко-Давидович?

2. Де народився Олександр Олесь:

- а) на Сумщині;**
- б) на Харківщині;
- в) на Київщині;
- г) на Львівщині?

3. Як звали сина Олександра Олеся:

- а) Дмитро;
- б) Олег;**
- в) Ігор;
- г) Олександр?

4. Яка назва газети, яку редагував Олександр Олесь у студентські роки:

- а) „Зоря”;
- б) „Ластівка”;
- в) „Хата”;
- г) „Комета”?**

II рівень

1. Хто називав Олександра Івановича Олесем:

- а) друг;
- б) дружина;**
- в) сестра;
- г) мати?

2. Скільки було написано пісень і романсів на вірші Олександра Олеся:
- а) ~100;
 - б) ~150;
 - в) ~200;**
 - г) ~400?
3. Назвіть композитора, який звертався до творчості Олександра Олеся:
- а) М.Лисенко;**
 - б) І.Бах;
 - в) Л.Бетховен;
 - г) Г.Шуберт.
4. Назва першої збірки Олександра Олеся:
- а) „Поезії”;
 - б) „На хвилях”;
 - в) „З журбою радість обнялась”;**
 - г) „Чужиною”.
5. Яку назву мала книга, поезій, написана Олександром Олесем в еміграції:
- а) „Поезії”;
 - б) „На хвилях”;
 - в) „З журбою радість обнялась”;
 - г) „Чужиною”?**
6. Основний мотив поезії Олександра Олеся „Коли б я знав, що розлучусь з тобою...”:
- а) інтимні почуття;
 - б) краса природи;
 - в) поразка революції;
 - г) тяжкі переживання у вимушеній еміграції.**
7. Який художній засіб використовує Олександр Олесь у цих рядках: „Сміються, плачуть солов’ї і б’ють піснями в груди”:
- а) метафора;**
 - б) оксюморон;
 - в) гіпербола;
 - г) синекдоха?

III рівень

1. Чому Олександр Олесь виїхав за кордон?

IV рівень

1. Романс – це...

Павло Тичина

I рівень

1. Зазначте роки життя П. Тичини:

а) 1894-1970 рр.

в) 1890-1960 рр.

б) 1891-1967 рр.

г) 1895-1954 рр.

2. Де перебував П. Тичина протягом 1900-1913 рр. (коли навчався в бурсі та духовній семінарії):

а) у Чернігові;

б) у Харкові;

в) у Києві;

г) у Вінниці.

3. У редакції якого журналу працював П. Тичина, приїхавши 1923 р. до Харкова:

а) «Основа»;

б) «Червоний шлях»;

в) «Літературно-науковий вісник»;

г) «Рідний край»?

II рівень

1. Зазначте назву першої збірки П. Тичини, яка вийшла 1918 р.:

а) «Вітер з України»;

б) «Сонячні кларнети»;

в) «Замість сонетів і октав»;

г) «Плуг».

2. Кому присвячений вірш П. Тичини «Пам'яті тридцяти»:

- а) друзям;
- б) односельчанам, що трагічно загинули в роки Другої світової війни;
- в) студентам, що загинули під Крутами;**
- г) співробітникам?

3. Як називалася поема-симфонія П. Тичини, над якою він працював з 1920 р. до кінця днів, але так і не закінчив:

- а) «Шевченко»;
- б) «Франко»;
- в) «Сковорода»;**
- г) «Котляревський»?

III рівень

1. Прокоментуйте слова В. Стуса про П. Тичину: «Феномен Тичини – феномен доби. Його доля свідчитиме про наш час не менше за страшні розповіді істориків: поет жив у час, що запровадив генія на роль блазня. І поет погодився на цю роль».

2. Поясніть значення поняття «кларнетизм».

3. Як ви розумієте думку П. Тичини: «Не хватайте озлоблених у тюрми: вони самі собі тюрма»?

IV рівень

1. До якого виду лірики належить поезія П. Тичини «О, панно Інно, панно Інно!»:

- а) до інтимної;**
- б) до пейзажної;
- в) до громадянської;
- г) до філософської?

2. Що таке метафора? Зазначте метафори в рядках поезії П. Тичини «Інакше плачуть хмари і стогне буйний вітер»:

Ридма ридають хвилі, а морю пишуть ріки,
Що води їх сміються від сонця і вітрів...
Як тихо лебедіють до місяця осики -
Щоби й не потривожить поснулих будяків!

Максим Рильський

I рівень

1. Якою діяльністю, крім письменницької, займався М. Рильський:
 - а) був лікарем;
 - б) працював комісаром;
 - в) вчителював;**
 - г) співав у хорі?

2. До якого літературного угруповання належав М. Рильський:
 - а) символісти;
 - б) неокласики;**
 - в) ВАПЛІТЕ;
 - г) футуристи?

II рівень

1. Назвіть проблему, що підіймає М. Рильський у поезіях «Поле чорніє...», «Яблука доспілі, яблука червоні!»:
 - а) вічне кохання;
 - б) місце поета у світі;
 - в) стосунки людини і природи;**
 - г) патріотичні настрої.

2. Про яку зі збірок М. Рильського О. Білецький зазначав: «позначена віковим романтизмом»:
 - а) «Знак терезів»;
 - б) «Гомін і відгомін»;
 - в) «Синя далечінь»;
 - г) «На білих островах»?**

3. Назвати представників неокласичної школи, до якої належав М. Рильський:
 - а) М. Рильський, М. Лисенко, Юрій Клен;
 - б) В. Симоненко, Юрій Клен, П. Филипович;
 - в) М. Рильський, М. Костомаров, М. Драгоманов;
 - г) М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович.**

4. У якому році була написана поема М. Рильського «Слово про рідну матір»:

- а) 1910 р.
- б) 1941 р.**
- в) 1932 р.
- г) 1931 р?

III рівень

1. Поясніть, як ви розумієте єдність у творчості М. Рильського слова і музики. У чому сила їх гармонії? Свою думку обґрунтуйте.

2. Розкрийте сенс людського життя, розуміння щастя на основі рядків поезії М. Рильського «Троянди й виноград»:

У щастя людського два рівних є крила:
Троянди й виноград – красиве і корисне.

IV рівень

1. Визначити художні засоби у рядках поезії М. Рильського «Яблука доспіли...»:

Вже й любов доспіла під промінням теплим,
І її зірвали радісні уста, –
А тепер у серці щось тремтить і грає,
Як тремтить на сонці гілка золота.

2. Визначте поетичну форму сонет. На прикладі творчості М. Рильського поясніть особливості цього різновиду поезії.

Микола Хвильовий

I рівень

1. Справжнє прізвище Миколи Хвильового:

- а) Петров;
- б) Лозов`ягін;
- в) Фітільов;**
- г) Губенко.

2. Микола Хвильовий народився:
- а) у Харкові;
 - б) у Гростянці;**
 - в) в Охтирці;
 - г) у Чернігові.
3. Яку літературну організацію очолював Микола Хвильовий:
- а) “Молода муза”;
 - б) “Гарт”;
 - в) “Плуг”;
 - г) ВАПЛІТЕ?**
4. У якому році розпочав свою літературну діяльність Микола Хвильовий:
- а) у 1917 р.;**
 - б) у 1925 р.;
 - в) у 1900 р.;
 - г) у 1921 р.?
5. З чого почалася літературна діяльність Миколи Хвильового:
- а) з видання альманаху у 1925 році;
 - б) “з агітки для плакатів і газет”;**
 - в) зі збірки “Сині етюди”;
 - г) з новели “Арабески”?

II рівень

1. У творі “Я (Романтика)” Миколи Хвильового поєднуються риси:
- а) неоромантизму, імпресіонізму, експресіонізму;**
 - б) футуризму, сюрреалізму, екзистенціалізму;
 - в) неокласики, імпресіонізму, неореалізму;
 - г) символізму, експресіонізму.

2. Цикл памфлетів Миколи Хвильового, яким він розпочав літературну дискусію 1925 – 1928 років, називається:

- а) “Сині етюди”;
- б) “Камо грядеши?”;**
- в) “Нарід чи чернь”;
- г) “Думки проти течії”.

3. Перший друкований твір Миколи Хвильового:

- а) поезія **“Я покохав город”**;
- б) новела “Кіт у чоботях”;
- в) новела “Я (Романтика)”;
- г) новела “Арабески”.

4. Як можна схарактеризувати періоди творчості Миколи Хвильового:

- а) неокласична література і романтична проза;
- б) романтична, лірико-імпресіоністична проза і конкретно-історична манера письма;**
- в) імпресіоністична й екзистенційна проза;
- г) експресивна й імпресіоністична література?

III рівень

1. Як світоглядні переконання Миколи Хвильового втілено у його творах? Довести на прикладах.

2. Розкрити трагізм життєвої долі Миколи Хвильового.

IV рівень

Що таке новела? Довести, що в новелах Миколи Хвильового поєднані риси різних художніх напрямків.

„Празька поетична школа”

I рівень

1. До „Празької школи” входили:

- а) **Н.Лівицька-Холодна, О.Стефанович, О.Лятуринська, Галя Мазуренко;**
- б) Л.Костенко, В.Симоненко, В.Стус, Д.Павличко;
- в) Віра Вовк, Е.Андієвська, П.Килина, Б.Рубчак;
- г) М.Рильський, Олександр Олесь, Павло Тичина, В.Сосюра.

2. Батько Олега Ольжича:

- а) В.Сосюра;
- б) М.Рильський;
- в) Олександр Олесь;**
- г) П.Тичина.

3. Як закінчила своє життя О.Теліга:

- а) померла від тяжкої хвороби за кордоном;
- б) була розстріляна німцями в Бабиному Яру;**
- в) загинула від рук більшовиків;
- г) була знищена в німецькому таборі Заксенхаузен?

II рівень

1. Хто з представників „Празької школи” писав: „Матері – я завдячую дві речі: серце і мистецтво. Батькові – життєву свою невдачу”?

- а) Є.Маланюк;**
- б) Олег Ольжич;
- в) О.Теліга;
- г) О.Лятуринська.

2. Збірка „Стиллет і стилос” написана:

- а) О.Телігою;
- б) Н.Лівицькою-Холодною;
- в) О.Лятуринською;
- г) Є.Маланюком.**

3. Яка зі збірок належить О.Телізі:

- а) „Душа на сторожі”;**
- б) „Вежі”;
- в) „Перстень і посох”;
- г) „Княжа емаль”?

III рівень

1. Як ви розумієте слова Олега Ольжича: „Захочеш і будеш. В людині, затаєм, лежить невідгадана сила”? Свою відповідь аргументуйте творами інших представників „Празької школи”.

2. Проаналізуйте поезію О.Теліги „Гострі очі розкриті в морок...”. Які думки вона у вас викликає?

III рівень

1. Поясніть, чому поезію Є. Маланюка називають “лірикою трагічного оптимізму”. Свої міркування висловіть у 5-8 реченнях.

2. У яких поезіях Є. Маланюк порушує проблему митця? Які завдання ставить перед ним?

IV рівень

1. До якого стилісового напрямку належав Є. Маланюк? Коротко сформулюйте основні засади цього напрямку.

Улас Самчук

III рівень

1. У чому проявляється трагедія сім'ї в романі У. Самчука “Марія”? Свою думку обґрунтуйте.

2. Які проблеми порушив У. Самчук у романі “Марія”? Які з цих проблем залишаються актуальними і в наш час? Свою думку обґрунтуйте.

IV рівень

1. Доведіть, що твір У. Самчука “Марія” за жанром є романом-хронікою.

Олександр Довженко

I рівень

1. О.Довженко – народився:

- а) на Чернігівщині;**
- б) на Полтавщині;
- в) на Житомирщині;
- г) на Вінниччині.

2. Вкажіть назву організації, одним із засновників якої був О.Довженко:

- а) „Плуг”;
- б) ВАПЛІТЕ;**
- в) „Гарт”;
- г) „Молодняк”.

II рівень

1. Як називався перший звуковий фільм О. Довженка:

- а) „Іван”;**
- б) „Аероград”;
- в) „Звенигора”;
- г) „Сумка дипкур’єра”?

2. Вкажіть назву твору, через який О.Довженко зазнав переслідувань:

- а) „Повість полум’яних літ”;
- б) „Україна в огні”;**
- в) „Щоденник”;
- г) „Життя в цвіту”.

3. Назвіть фільм О.Довженка, який був визнаний на кінофестивалі Всесвітньої виставки у Брюсселі (1958 р.) одним із дванадцяти найкращих фільмів усіх часів і народів:

- а) „Щорс”;
- б) „Поема про море”;
- в) „Земля”;**
- г) „Звенигора”.

4. У чому полягає своєрідність композиції кіноповісті „Зачарована Десна”:

- а) наявність вставних новел;
- б) наявність епілогу і прологу;
- в) наявність двох часових площин і двох ліричних героїв;**
- г) наявність авторського коментаря?

III рівень

1. Поясніть, у чому виявився трагізм творчої долі О.Довженка?

2. Який з вивчених творів О.Довженка вам найбільше запам’ятався і чим?

IV рівень

Дайте визначення поняття „кіноповість” і наведіть приклади.

Іван Багряний

I рівень

1. Де народився Іван Багряний:
 - а) на Сумщині;
 - б) на Полтавщині;**
 - в) на Київщині;
 - г) на Харківщині?
2. Вкажіть справжнє прізвище Івана Багряного:
 - а) Петров;
 - б) Губенко;
 - в) Лозов'ягін;**
 - г) Фітільов.

II рівень

1. Як називається публіцистичний твір Івана Багряного:
 - а) „Нарід чи чернь”;
 - б) „В країні занепаду й руїни”;
 - в) „Україна чи Малоросія”;
 - г) „Чому я не хочу вертатись до СРСР?”**
2. В якому романі Іван Багряний використав біблійний мотив:
 - а) „Огненне коло”;
 - б) „Людина біжить над прірвою”;
 - в) „Сад Гетсиманський”;**
 - г) „Тигролови”?
3. Коли був написаний роман „Тигролови”:
 - а) 1944 р.;**
 - б) 1945 р.;
 - в) 1940 р.;
 - г) 1950 р?

4. Яка основна проблема роману „Тигролови”:

- а) протистояння тоталітарному режиму;
- б) національне виховання;
- в) батьки і діти;
- г) суспільні відносини?

III рівень

1. Охарактеризуйте вашого улюбленого героя з роману „Тигролови” Івана Багряного.

2. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що „трагедія українського народу – це власна трагедія героя роману”? Чому? (Дайте обґрунтовану відповідь).

IV рівень

Доведіть, що роман Івана Багряного „Тигролови” є пригодницьким за жанром.

Василь Очерет (Барка)

I рівень

1. Справжнє прізвище Василя Барки:

- а) **Очерет;**
- б) Фітільов;
- в) Филипович;
- г) Косинка.

2. Протягом скількох років Василь Барка збирав матеріал для роману «Жовтий князь»?

- а) 20
- б) **25**
- в) 35
- г) 50

3. Назвіть перший в українській літературі великий прозовий твір, присвячений національній трагедії України – голодомору 1933 року:

- а) „Собор”;
- б) „Тигролови”;
- в) **„Жовтий князь”;**
- г) „Україна в огні”.

4. За мотивами якого твору Василя Барки створено фільм „Голод – 33”?
- а) „Рай”
 - б) „Господар міста”
 - в) „Жовтий князь”**
 - г) „Трояндний роман”
5. Які кольори символічно переплітаються у творі „Жовтий князь”:
- а) чорний, білий, жовтий;**
 - б) червоний, чорний, білий;
 - в) чорний, синій, жовтий;
 - г) червоний, білий, чорний.

II рівень

1. Які проблеми порушені в романі Василя Барки „Жовтий князь”:
- а) кохання;
 - б) хліба;
 - в) дружби;
 - г) рівень духовної сили нації.**
2. Прізвище сім’ї, яка змальована у романі Василя Барки „Жовтий князь”:
- а) Катранники;**
 - б) Чурай;
 - в) Мазайло;
 - г) Многогрішні.
3. Хто залишився живим із всієї родини („Жовтий князь” Василя Барки):
- а) Дарина;
 - б) Мирон;
 - в) Харитя;
 - г) Андрій?**

III рівень

1. Що уособлює Жовтий князь? Розкрийте символічну назву роману.
2. Чому люди-варвари в романі здебільшого безіменні? („Жовтий князь” Василя Барки)
3. Доведіть, що роман „Жовтий князь” Василя Барки – сімейна хроніка.

IV рівень

1. Підберіть синоніми до слова голодомор (голокост, людомор)
2. Що таке алегорія?

Шістдесятництво

I рівень

1. З яким явищем іманентно пов'язане шістдесятництво:
 - а) з дисидентським рухом;
 - б) з нью-йоркською групою;
 - в) з “Розстріляним відродженням”;
 - г) з “хімерною прозою”?
2. Однією із специфічних прикмет літературного процесу 50-60х років є:
 - а) плідна співпраця літературознавців;
 - б) плідна співпраця мемуаристів;
 - в) плідна співпраця митців одного покоління;
 - г) **плідна співпраця митців різних поколінь.**
3. Основними світоглядними ідеями шістдесятництва були:
 - а) філософська та біблійна;
 - б) інтимна та екзотична;
 - в) **національно-патріотична та гуманістична;**
 - г) пейзажна та романтична.
4. Яку назву має перша збірка поезій Василя Симоненка:
 - а) **“Тиша і грім”;**
 - б) “Земне тяжіння”;
 - в) “Лебеді материнства”;
 - г) “Поезії”?
5. Які чинники вплинули на формування творчого обличчя Миколи Вінграновського:
 - а) **творчість О. Довженка та народна творчість;**
 - б) родинне виховання та навчання у школі;
 - в) навчання в інституті та літературний гурток;
 - г) юне кохання та романтичний настрій?

6. Література шістдесятників сягає своїм корінням філософії:

- а) соціалістичного реалізму;
- б) екзистенціалізму;**
- в) модернізму;
- г) постмодернізму.

7. Яка поезія Дмитра Павличка стала народною піснею?

- а) “Два кольори”;**
- б) “Був день, коли ніхто не плаче”;
- в) “Сріблиться дощ”;
- г) “Мій синку”.

II рівень

1. Які поезії за жанром вміщені у збірці Д. Павличка “Таємниця твого обличчя”?

- а) інтимні ;**
- б) громадянські;
- в) філософські;
- г) пейзажні.

2. Що символізує назва оповідання Григора Тютюнника “Зав’язь”:

- а) прихід весни;
- б) красу навколишнього середовища;
- в) плодючість;
- г) почуття першого кохання?**

III рівень

1. Виділіть та прокоментуйте основні мотиви лірики М. Вінграновського (“У синьому небі я висіяв ліс...”, “Чорна райдуга”, “Прилетіли коні – ударили в скроні...”).

2. Які проблеми зображені в художньому творі Л. Костенко “Маруся Чурай”?

IV рівень

1. Дати визначення поняття “оксюморон”.

2. Перерахуйте основні ознаки жанру балади та порівняйте її класичний вірєць із баладою І. Драча “Балада про соняшник”.

Микола Вінграновський

І рівень

1. Коли народився М. Вінграновський:
 - а) у листопаді 1936;
 - б) у березні 1939;
 - в) у серпні 1940;
 - г) у жовтні 1946?
2. Де з'явилися перші публікації віршів М. Вінграновського:
 - а) у газеті „Літературна Україна”;
 - б) в альманасі „Жовтень”;
 - в) у часописі „Дніпро”;
 - г) у „Літературній газеті”?
3. Яку назву мала перша збірка поезій М. Вінграновського:
 - а) „Атомні прелюди”;
 - б) „Поезії”;
 - в) „На срібнім березі”;
 - г) „Київ”?
4. Ліричний герой - це:
 - а) відображена у творі особистість автора, яка знаходить свій вияв у формі певної світоглядної позиції, що стоїть за всім відображеним у творі;
 - б) специфічний оповідач, в особі якого знаходить свій вияв підкреслена співвіднесеність із авторським „я”;
 - в) відображення у творі особи читача, точніше читацької свідомості, як прогнозованого типу оцінки зображуваного у творі;
 - г) образ оточення персонажів та їхніх дій.

Іван Драч

І рівень

1. Поет народився 17 жовтня 1936 року в селі:
 - а) Тетіївцях;
 - б) Теліженцях;
 - в) Дзвіняче;
 - г) Стеблів.

2. Ким працював І. Ф. Драч у школі с. Дзвінячого:

- а) сторожем;
- б) секретарем;
- в) вчителем;**
- г) кочегаром?

3. Навчався у Київському університеті на факультеті:

- а) філософії;
- б) біології;
- в) філології;**
- г) археології.

4. Як постать Івана Драча пов'язана з кінематографом:

- а) його батько був актором у кіно;
- б) був учнем О. Довженка в Одесі;
- в) був режисером на телебаченні;
- г) закінчив вищі сценарні курси в Москві.**

II рівень

1. Яка балада письменника перекладена багатьма мовами і стала його своєрідною «візиткою»?:

- а) «Балада роду»;
- б) «Балада про соняшник»;**
- в) «Балада про мою дівчину»;
- г) «Балада про вузлики».

2. З якого твору І. Драча взяті ці рядки:

І застиг він на роки і на століття
В золотому німому захопленні:
– Дайте покататися, дядьку!
А ні, то візьміть хоч на раму.
Дядьку, хіба вам шкода?!

- а) «Балада про дядька Гордія»;
- б) «Балада про дядька Зінька»;
- в) «Балада про хлопчика»;
- г) «Балада про соняшник».**

4. Головна ідея «Балади про вузлики»:

а) **безкорислива доброта й самозречення людини в ім'я людей;**

б) усвідомлення комплексу меншовартості і боротьба з ним;

в) ідея митця, естетичної ваги мистецтва;

г) ідея відповідальності митця за онімійний народ.

5. Яка балада І. Драча має підзаголовок «Новорічна казка»?:

а) «Бабусенція»;

б) «Блудний син»;

в) «Таємниця початку»;

г) **«Крила».**

III рівень

1. У чому полягає мистецьке кредо І. Драча? В яких творах воно висловлене?

IV рівень

1. Дайте визначення жанру балади:

а) невеликий, частіше віршований алегоричний твір повчально-гумористичного або сатиричного характеру;

б) героїчна, інколи соціально-побутова, епічна пісня;

в) ліро-епічний, віршований твір, особливий різновид фольклорних епічних пісень;

г) **невеликий фабульний твір, в основі якого лежить певна, незвичайна пригода.**

2. До якого жанру літератури належать твори І. Драча: «Іду до тебе», «Криниця для спраглих», «Київський оберіг»:

а) драма-колаж;

б) поема-феєрія;

в) **кіноповість;**

г) драматична поема?

Василь Стус

І рівень

1. Зазначте роки життя В. Стуса:
 - а) **1938 – 1985рр.;**
 - б) 1935 – 1978рр.;
 - в) 1940 – 1983рр.;
 - г) 1936 – 1982рр.

2. За фахом В.Стус був:
 - а) вчитель – біолог;
 - б) вчитель – географ;
 - в) **вчитель – філолог;**
 - г) вчитель – математик.

3. Де помер В. Стус:
 - а) вдома;
 - б) **в тюремному карцері;**
 - в) в лікарні;
 - г) на роботі, в руднику?

II рівень

Кому присвячений вірш В. Стуса «Не можу я без посмішки Івана»:

- а) І. Франку;
- б) І. Нечую-Левицькому;
- в) І. Драчу;
- г) **І. Світличному?**

2. Укажіть улюблених зарубіжних поетів В.Стуса, твори яких він перекладав українською:

- а) **Г. Гейне та Р.М. Рільке;**
- б) А. Ахматова та М. Цветаєва;
- в) Б. Пастернак та А. Ахматова;
- г) Г. Гейне та М. Цветаєва.

3. До якого виду лірики належить поезія В. Стуса «Весняний вечір. Молоді тумани»:

- а) громадянська;
- б) філософська;

- в) інтимна;
- г) пейзажна?

III рівень

1. Поясніть назву збірки поезій В.Стуса «Палімпсести».
2. Прокоментуйте вислів Є.Сверстюка про В. Стуса: «Василь Стус – щаслива людина: його спадщина не пропала, хоча й лежала в пропасті».

IV рівень

1. Що таке верлібр? Доведіть, що поезія В. Стуса «Останній лист Довженка» - верлібр.
2. Визначте спосіб римування у вірші В. Стуса «Сто років, як сконала Січ» за першою строфою:

Сто років, як сконала Січ.
Сибір. І соловецькі келії,
і глупа облягає ніч
пекельний край і крик пекельний.

Григір Тютюнник

I рівень

1. Якого року народився Григір Тютюнник:
 - а) 1941 р.
 - б) 1931 р.**
 - в) 1900 р.
 - г) 1920 р?
2. Хто виховував Григора Тютюнника:
 - а) мати;
 - б) батько;
 - в) тітка з дядьком;**
 - г) батьки?

II рівень

1. Коли Григір Тютюнник вперше ознайомився з творами українських і російських класиків:
 - а) за часів навчання у ремісничому училищі;

- б) коли жив у сім'ї дядька;
- в) в університеті;
- г) за часів служби на флоті?

2. Який жанр літератури був улюблений письменником:

- а) роман;
- б) повість;
- в) поема;
- г) оповідання?

3. У якому році виходить перша збірка Григора Тютюнника:

- а) 1966 р.
- б) 1951 р.
- в) 1968 р.
- г) 1976 р?

III рівень

1. Прокоментуйте слова Григора Тютюнника: «Література – велика неправда про правду».

2. Як ви розумієте дідові слова, звернені до Миколки: «Ану, лишень, парубче, помагай окурювати садок, бо пропаде к лихій годині уся зав'язь». У чому підтекст поданих рядків? Чому Миколка робить так, щоб димом тягло і на Сонин садок? (За оповіданням «Зав'язь».)

IV рівень

1. Визначте поняття «художня деталь». Як Григір Тютюнник використовує художню деталь у оповіданні «Зав'язь»?

2. Визначте художні засоби в уривку з оповідання Григора Тютюнника «Вуточка»:

«...пригадалося, як у дитинстві шльопав босими ногами по розбитій чередою степовій дорозі, крута пилюга гарячими струмочками цідилася крізь пальці, а вітерець виносив з-поміж кіп теплий дух спілого жита. Корова йшла з пасьби додому повагом, немов з роботи, телятко терлося у неї під боком і лізло до вим'я. Заходило сонце, у вузеньких хутірських вуличках стояла червона курява, в садках варилася на триніжках вечеря, гупали об землю спілі яблука... Життя здавалося вічно щасливим».

**Про затвердження зразка документа
Мінстерства освіти і науки України – сертифіката про результати
зовнішнього незалежного оцінювання**
Н а к а з Мінстерства освіти і науки України

24.05.06

№ 397

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1095 «Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (із змінами), наказу Мінстерства освіти і науки України від 01.02.2006 № 71 «Про затвердження Умов прийому до вищих навчальних закладів України», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 08.02.2006 за № 111/11985, та з метою визнання результатів зовнішнього незалежного оцінювання випускників загальноосвітніх навчальних закладів н а к а з у ю:

1. Затвердити зразок документа Мінстерства освіти і науки України – сертифіката про результати зовнішнього незалежного оцінювання (далі - Сертифікат), що додається.
2. Результат зовнішнього незалежного оцінювання на бажання учнів зараховується як бал державної підсумкової атестації з відповідного навчального предмета та вступне випробування до вищого навчального закладу на основі оригіналу або завіреної копії Сертифіката.
3. Уважати таким, що втратив чинність, наказ Мінстерства освіти і науки України від 11.05.2005 № 284 «Про затвердження зразка документа Мінстерства освіти і науки України – сертифіката про результати зовнішнього сертифікаційного тестування», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.05.2005 за № 576/10856.
4. Опублікувати наказ в Інформаційному збірнику Мінстерства освіти і науки України, газеті «Освіта України», розмістити на сайті Мінстерства.
5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Огнев'юка В.О.

Міністр
ЗАРЕЄСТРОВАНО
в Мінстерстві юстиції України
30.05.06 № 625/12499

С.М. Ніколаєнко
ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом Міносвіти
і науки України
24.05.06 № 397

ЗРАЗОК

Малий Державний Герб
Мінстерства освіти і науки України
Український центр оцінювання якості освіти

Сертифікат № 00000000000

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)
паспорт ____ № 000000
У _____ взяв(ла) участь
(рік)

у зовнішньому незалежному оцінюванні з _____
(назва предмета)

та отримав(ла) такі результати:

з _____
(назва предмета)

за шкалою від 100 до 200 балів - _____;

за шкалою від 1 до 12 балів - _____;

М.П.

Директор Українського центру
оцінювання якості освіти

Л.М. Гриневич

Література

1. Аванесов В. Форма тестовых заданий: Учебное пособие для учителей школ, лицеев, преподавателей вузов и колледжей. – Москва, 2005.
2. Гронлунд Н. Оцінювання студентської успішності: Практ. посіб. – К., 2005.
3. Коваленко Л. Тестуванню – так! // Методичні діалоги. – 2006. – № 1.
4. Коваленко Л. Незалежне тестування: результати і наслідки // Методичні діалоги. – 2006. – № 7.
5. Невінчана Н. Готуйся до іспитів. Література: Тестування. Твори. – К.: Майстер-клас, 2006.
6. Тестові технології в навчальному закладі. - Паращенко Л. та ін. – К., 2006.
7. Українська література. Тести. 5-12 класи: Посібник / Автори-укладачі Н.Бернадська, Г.Усатенко. – К., 2007.
8. Чельшкова М. Теория и практика конструирования педагогических тестов. – Москва: Логос, 2002.

Навчальне видання

Домчук Мирослава Пилипівна

**Тестові технології у процесі вивчення
української літератури
в школі**

Навчальний посібник

На допомогу студентам-філологам
старших курсів

Суми: СумДПУ, 2007 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск **В.В.Бугасько**
Комп'ютерний набір **О.М. Кутенко**
Верстка **О.М. Кутенко**

Здано в набір. Підписано до друку.
Формат 60x84/16. Гарн. New Times. Друк ризогр. Папір друк.
Умовн. друк. арк. 3.5. Обл.-вид. арк. 2.8. Тираж прим. 100. Вид. № 37.

СумДПУ ім. А.С.Макаренка
40002, Суми, вул. Роменська, 87
Виготовлено на обладнанні СумДПУ ім. А.С.Макаренка
Зам. №